

Fra lapp til same

En kulturhistorisk begrepshistorisk analyse

Ina Andreassen

Masteroppgave i kulturhistorie (60 studiepoeng)

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Humanistisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2017

Fra lapp til same

En kulturhistorisk begrepshistorisk analyse

Ina Andreassen

(privat foto).

Masteroppgave i kulturhistorie (60 studiepoeng)

Institutt for kulturstudier og orientalske språk

Humanistisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2017

II

© Ina Andreassen

År 2017

Tittel: Fra lapp til same

Forfatter: Ina Andreassen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I 2011 pågikk en heftig debatt i Tromsø da kommune bestemte seg for å søke om å være del av et samisk språkforvaltningsområde, hvor samisk og norsk skulle være likestilte språk.

Dette satte sinnene i kok hos tromsøværingene. Hvorfor ble de egentlig *så* sinte? Og hvilke fortellinger om samene lå til grunn for dette sinnet? Og hvordan definerer egentlig samene seg selv i våre dager?

Masteroppgaven tar et dykk inn i historien og ser på de ulike benevnelsene av samer fra barokken til moderne tid. I tidligere tider kunne vi for eksempel finne begreper som «lapp» og «finn», mens i våre dager møter vi kun begrepet «same». Gjennom blant annet skjønnlitteratur, lovtekster, sagn og nyhetsartikler fra hver sine århundrer trer datidens majoritetsbefolkningens forståelse av det samiske fram.

Jeg foretar en begrepshistorisk analyse av selve begrepene, altså benevnelsen av samene, og ser hvordan århundrene bringer ny kunnskap og nye fortolkninger av det samiske, og hva som er annerledes enn de foregående århundrer. Disse funnene kan si noe om hvordan den norske majoritetsbefolkningen ser på det å være same i dag, og kanskje antyde noen svar på hvorfor for eksempel skiltdebatten ble så opphetet.

I moderne tid har samene selv fått lov til å komme til ordet, og definere hva en same er og fylle begrepene med innhold, og her viser oppgaven noe av rekonstruksjonsarbeidet som må til for å redde det samiske språk og kultur. Dette krever økonomi og dugnadsvilje, noe som kan skape splid i de nordligste fylker. Vi kan også se at samene tar med seg noen av de eldre stereotypene, i for eksempel turistnæringen; det å være eksotisk og annerledes er ikke nødvendigvis et onde i den moderne verden.

Forord

Denne masteren har kostet meg mye slit og faktiske tårer. Det viste seg at det å skrive master i tillegg til 100 prosent stilling var tøffere enn jeg hadde forestilt meg. Heldigvis har instituttet vært på tilbudssiden når det gjelder organisering og tillatelse til utsettelse.

Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder **Line Esborg**. Jeg har lært uendelig mye av de møtene vi har rukket, og sjeldent må det være at en veileder er til så stor hjelp som du har vært. Uavhengig av mine prestasjoner har jeg lært veldig mye av deg.

Jeg vil samtidig takke **IKOS** som det fantastiske institutt det er for lærdom og kunnskapsformidling. At instituttet tilbudte meg egenundervisning utenom min egen arbeidstid er jeg svært glad for, og jeg har lært uhorvelig mye om teori av **Dirk Johannsen** som jeg benytter i min arbeidshverdag som lærer. I tillegg må jeg takke **Marie Nicolaisen** for all hjelp hun har gitt meg i form av søknader, **DUO** også videre, det har vært essensielt.

Takk til **Lill Eilertsen** for alle kulturhistoriske samtaler, diskusjoner, inspirasjon og gode vennskap, min storebror **Bjørnar Andreassen** for grandios hjelp i den tunge innspurten, til **Odd Juel** for støtte og tålmodighet og takk til **mamma** som fins, og som kristen sjel kunne Petter Dass nær sagt på rams.

Jeg vil også takke kontoret mitt på Askim videregående skole. All den kunnskapen som fins innenfor de fire veggene er makelaus. Dere er best.

Til slutt må jeg takke mine to sønner **Jonas** og **Fridtjof** som har holdt ut med å bli forsømt i alle disse årene jeg har studert og jobbet.

Innholdsfortegnelse

Innledning og tema.....	1
Hensikt og problemstilling	2
Forskningsfeltet.....	4
Begrepsbruk	7
Teori og metode	9
Reinhart Koselleck og begrepsstrukturene.....	10
Kosellecks erfaringsrom og forventningshorisont	10
Symmetri og asymmetri	11
Paul-Michel Foucault; diskurser og «arkeologi» som analytisk metode	13
Diskurser	13
Epistemer og arkologi	14
Eldre materiale i en forskningssamtidskontekst.....	16
Kildematerialet	17
Petter Dass og 1600-tallets tankegods i møte med det samiske.....	21
Renessansen	21
Nordlands trompet og barokken.....	26
Lappekodisillen.....	32
Lappekodisillen og nasjonsideen	34
Diskurser og maktforskjeller.....	36
Symmetri og asymmetri	40
Samene i folkløren på 1800-tallet	44
Asymmetriske par danner et skille mellom «oss» og «dem».....	46
Den kjære og eksotiske lapp.....	50
Qvigstad som kulturforvalter av det samiske.....	50
Samer som handelsvare	59
Samene i det 21. århundre	66
Samisk nasjonsbyggingstid	70
Samer promoterer seg selv som handelsvare	74
Konflikter i det 21. århundret.....	79
Konklusjon	83
Litteraturliste	88

Litteratur.....	88
Ordbøker og oppslagsverk	90
Tidsskrifter og nettaviser.....	91
Foredrag, utstillinger og seminar	93
Empirisk materiale	94
Annet materiale	95
Offentlige dokumenter, organisasjoner o.l.....	96
Vedlegg	98
Dagens nytt 1939:.....	98
Nordlands avis, 12.4.1932; Lapp blir lapp:.....	100
Adresseavisen, 5.2.1938, Samenes krav:	105
Samekomiteen foreslår to-delt språkopplæring, Avisa Tromsø, 11. desember 1959: ...	107
Nordlands avis, tirsdag 5. april 1932:	109
Det lyses for Nordlys:	110
Adresseavisen. Samemisjonene feirer 50 år:.....	111

Innledning og tema

Jeg har vokst opp i Troms fylke, hvor begreper som *finn*, *lapp* og *same* ble benyttet, ikke bare som betegnelser på folk av samisk eller kvensk herkomst, men også som generelle skjellsord. Som barn tenkte jeg aldri over hvem menneskene bak begrepene refererte til. Jeg satte dem for eksempel ikke i forbindelse min egen kvenske mormor fra Bugøynes. Jeg visste rett og slett ikke hva det egentlig innebar at hun var kven, annet enn at det ble hvisket om at hun kunne snakke finsk. Det fikk jeg imidlertid aldri høre i praksis som barn, og på direkte spørsmål fra meg svarte hun alltid at hun hadde glemt språket. Men da mormor ble gammel og dement kom språket tilbake. I den grad at hun faktisk sluttet å snakke norsk, og irriterte seg over at vi etterkommere trodde vi var «fin på det» når vi ikke svarte henne på kvensk. Og mormor var sannsynligvis ikke den eneste i familien som hadde noe annet enn etnisk norsk bakgrunn. I voksen alder har jeg funnet gamle fotografier av morfar som viser ham i delvis samisk bekledning.

I grunnskolen lærte vi lite om den etniske sammensetningen i Troms. Gjennom nasjonale lærebøker fikk vi, som elevene i resten av Norge, det inntrykk at samer var noe som først og fremst levde på Finnmarksvidda. Men begrepene var der altså, aktivt til stede i dagligtalen, i de voksnes fortellinger, som skjellsord og kallenavn i skolegården: *finn*, *fjellfinn*, *lapp*, *kven* og *same*, om hverandre. Det var min egen mor, ikke skolen, som etter hvert skulle forklare meg forskjellene.

Knut Hamsun, verdenskjent nobelprisvinner i litteratur, vokste opp hos sin onkel på Kjerringøy, og legger handlingen til Nord-Norge i mange av sine bøker. Hans skildringer av samene er velkjente, ikke minst eksemplet fra *Markens grøde* fra 1917, hvor samene sammenlignes med mark og utøy. De har også ofte rollen som trollkyndige, folk man ikke skal legge seg ut med, og hovedpersonen i boken «*Men livet lever*» fra 1933 ender sine dager etter å ha blitt gandet (satt trolldom på) av en «lappkvinne». Samene karakteriseres videre som slue, men også som naturfolk med egne kapasiteter

Da jeg var barn hørt jeg også historier om samene som gjorde inntrykk. Disse historiene var muntlig tradert, slik vandresagn ofte er. Blant annet at en av reindriftsamene på øya Kvaløya i Troms skal ha gandet (satt trolldom på) et hus, hvor hun besverget at ingen noen gang skulle

bli lykkelig (jeg mener å huske at samene i fortellingen var gamle Margrete Kitti¹). Deretter kom en oppramsing av all den ulykke som hadde funnet sted der i ettertid, som blant annet innebefattet mystisk død, selvmord og skilsmisser. En nabo i heimbygda fortalte meg en gang om en kjenning som hadde fått kappet av seg fingeren, og som på vei til lege i taxi fikk stoppet blodet av en same. Det stakk skikkelig i ham når det skjedde. Å stoppe blod krevde for øvrig sine ferdigheter, det var en kunst man måtte beherske. Det var blant annet av viktighet at man ikke stoppet det for fort.

Min avgjørelse om å velge et samisk relatert tema for denne masteroppgaven ble ytterligere forsterket da Tromsø kommune i 2011 søkte om medlemskap i samisk språkforvaltningsområde². Med en innlemmelse i samisk språkforvaltningsområde ville all offentlig skilting i Tromsø ha blitt gjennomført på både norsk og samisk. Dette satte sennene i kok hos forargede ikke-samiske Tromsværingar i sosiale medier og kommentarfelt. Motivasjonen min for å skrive gir kanskje til gjengjeld uttrykk for en sorg, eller et savn, knyttet nettopp til bevisst deltaking i en kultur og en diskurs jeg som ung ikke var klar over at var tilgjengelig.

Hensikt og problemstilling

I denne oppgaven skal jeg se nærmere på hvordan begreper og benevnelser på det samiske blir brukt, og hva disse begrepene rommer.

Ordet «same» var et begrep samiske organisasjoner og samepolitiske aktivister selv tok i bruk for å omtale seg selv allerede på 1930-tallet, men det var først utover 1960-tallet at «same» etablerte seg som den dominerende betegnelsen på norsk.

Likevel ble det ingen endring av benevnelserne brukt om samer blant den ikke-samiske befolkningen før godt inn på 1900-tallet. Det er, med tusentallets briller på, underlig at samene ikke selv ble rådført, eller inkludert i sin egen integrering fra begynnelsen av. I dag kan man spørre seg hvorfor samene selv ikke hadde råderett på hvilken benevnelse deres folk skulle ha. Jeg vil undersøke om det foreligger bestemte oppfatninger om samer hos den ikke-samiske befolkningen, og om disse kan spores i begrepsbruken fra 1600-tallet og frem til i

¹ Grunnen til at Margrete Kitti ble kalt gamle Kitti var at hun også hadde en datter med samme navn. Det var gamle Margrete Kitti, og etter hvert hennes familie som drev reindrift på Kvaløya utenfor Tromsø.

² Skogvang: https://snl.no/samisk_spr%C3%A5kforvaltningsomr%C3%A5de

dag. Hvorfor samene selv ikke ble rådført, eller inkludert i sin egen integrering fra begynnelsen av og hvorfor samer selv bare i liten grad hadde råderett på hvilken benevnelse deres folk skulle ha, er ting jeg søker svar på.

Mitt ønske er å finne ut hva kildene mine sier om begrepsendringene over tid knyttet til den samiske minoriteten og hva disse begrepene er blitt fylt med av forestillinger om det samiske. Hvordan begrepene semantisk endres over tid, eller fylles med ulike betydninger og om disse betydningene forsvinner om begrepene endres. Hovedbeskjeftigelsen min skiller seg noe ut fra annen forskning fordi det er begrepene som er i fokus. Det betyr imidlertid ikke at jeg ikke berører like emner, eller at min beskjeftigelse ikke har vært berørt før. Jeg velger å slippe samene til selv (har med noen tekster med et innenfra-perspektiv) når jeg skriver om det 21. århundre. Dette fordi jeg ser etter om det er noe i begrephistorien som viser hva samene kjemper for i dag og hvordan de selv fyller sin egen diskurs.

I denne oppgaven skal jeg først presentere hvordan den samiske minoriteten har blitt benevnt og referert til av den ikke-samiske majoriteten i Norge (og Danmark-Norge) i skriftlige kilder og offentlige dokumenter fra punktvis nedslagsfelt fra 1600-tallet og frem til i dag, for så å undersøke i hvilken grad utskiftingen av de ulike begrepene speiler en holdningsendring fra brukernes side. Jeg setter som premiss at samene tradisjonelt har vært plassert utenfor «det norske», og at dette har satt sitt spor i begrepsbruken knyttet til folkegruppen. Gjennom måten majoriteten omtaler samene på ser vi noe av konflikten mellom samene og majoritetsbefolkningen, og man kan spørre seg om hvorfor vi kun for en generasjon tilbake kunne lese om dem som lapp og finn mens det i dag heter samer. Hvilke semantiske strukturer fylles begrepene knyttet til samene med? Og hvordan har de semantiske strukturene endret seg over tid?

Jeg har valgt å formulere min problemstilling slik:

Hvilken betydning har majoritetsbefolkningens ulike benevnelser på samer hatt for storsamfunnets forståelse det samiske?

Forskningsfeltet

I Norge har samene vært mer eller mindre systematisk forsket på siden midten av 1800-tallet, først via museumsinstitusjoner (særlig Tromsø museum og Norsk Folkemuseum), senere på universitetene. I dag finner vi både et Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø³, og en Samisk høyskole som rommer Nordisk-samisk institutt. Det er dermed skrevet utallige mastere og doktorgradsavhandlinger om samene i moderne tid, gjerne med et samtidsperspektiv innenfor feltet nasjonsbygging og identitet. Det er også utallige mastere og doktoravhandlinger med historiske vendinger, og det har vært en oppblomstring i de senere år av å finne forskningsempiri i arkivene anvendt med nye teoretiske metoder. Samlet sett går mye av denne forskningen under det som kalles for postkolonial teori; som har til hensikt å undersøke maktforhold mellom tidligere kolonier og kolonimaktene, og hvordan maktforhold videreføres etter imperialistenes fall. Det har vært vanlig å sette Europa og europeisk kultur i sentrum, og dermed har fortellinger om andre kulturer vært gjenstand for en historiebeskrivelse basert på deres mislykkede forsøk på å etterligne Europa. Man har for eksempel skrevet om deres mislykkede former for demokrati og industrialisering⁴. Postkolonialismen er et tverrfaglig prosjekt, som rokker ved det tradisjonelle synet om at hvert fag og fakultet er vanntette skott.

Min oppgave berører flere forskningsfelt, men det er særlig to berøringspunkter jeg velger å fremheve her. Det første feltet er forskning på samisk kultur og språk, som omhandler blant annet temaer som identitetsskaping, folklorisme og nasjonsbygging. Det andre feltet er synet på «de andre», altså majoritet og minoritets forskning. Innenfor dette feltet behandles også begrepsbruk og benevnelse av ulike etniske grupper. Veldig mange av dagens forskere berører begge feltene.

Stein Roar Mathisen, professor ved Institutt for reiseliv og nordlige studier ved universitetet i Tromsø (Norges arktiske Universitet), har skrevet utallige tekster innenfor det samiske forskningsfeltet. Han har blant annet tatt for seg samiske stereotypier, festivalisering av etnisk kulturarv, trolldomskyndige samer i folkediktning, samisk folkemedisin, etniske konflikter i

³ Senter for samiske studier: https://uit.no/om/enhet/omoss?p_dimension_id=88182

⁴ Mathisen s. 38

nordområdene og om etnisitet knyttet til majoritets- og minoritetsutfordringer. Mathisen berører også feltet om samer som turisme, altså hvordan det samiske er blitt en salgsvare.

Isaak Saaba hører til en eldre generasjon med forskere som forsket på samisk språk og kultur. Han har bidratt med mange oversettelser av samisk folkediktning og bidro mye til en økt forståelse av den samiske kultur. Saaba var lærer, folkelivsgransker og politiker. Han var i tillegg til den første same som ble valgt inn på stortinget, og han jobbet som folkeminnesamler. Saaba bisto sameforsker Just Qvigstad i sine folkeminnegranskinger. Her skriver professor emeritus i historie Einar Niemi⁵ (som selv har skrevet mye om den etniske konflikten i Nord-Norge mellom samer, kvener og nordmenn) følgene om Saaba:

«(...) Isak Saba viste også stor vitenskapelig interesse, især for folkeminneinnsamling i samiske bosettingsområder. Han samarbeidet gjennom mange år med forskningsmiljøer og enkeltforskere, ikke minst rektor og «lappolog» Just Qvigstad ved Tromsø Seminar. Saba samlet inn og delvis oversatte fra samisk til norsk en rekke sagn og eventyr, først og fremst i Nesseby, men også i Sør-Varanger, hvorav om lag hundre er gjengitt i Qvigstads Lappiske eventyr og sagn (bind I, 1927).

Saaba har også sett på Lappekodisillen, som er et tillegg til grensetraktaten av 1751 mellom Danmark-Norge og Sverige, i forhold til nasjonsspørsmålet, knyttet til sitt politiske arbeid.

Innenfor det andre feltet finner vi det som handler om benevnelser og begrepsbruk rundt minoriteter (eller synet på «de andre») finner vi professor emeritus i sosialantropologi Harald Eidheim. Eidheim er kjent for sine begreper dikotomisering og komplementarisering, blant annet i hans utgivelse fra 1971 som het *Aspect of the Lappish minority situation*, hvor han viser at identitet skapes gjennom kontakt med andre grupper. Når man kontrasterer seg fra en annen gruppe kaller han det for dikotomisering. Hvordan samer for eksempel kan definere sin identitet gjennom å negativt kontrastere den norske kulturen. Komplementarisering er at man for eksempel utvikler et eget språk for å sammenligne gruppekaraktetistikk; *vi er sånn og slik, derfor er vi samer*. Det å sammenligne gruppekaraktetistikk kan være positivt om begge kulturer anerkjenner hverandre. I sin utgivelse viser Eidheim at samenes identitet blir utformet gjennom majoritetskulturens ramme, og at det ikke fins en akseptert samisk rolle i

⁵ Niemi: <http://www.nb.no/nbsok/nb/870c096e66b88df6ec214809667967b8>

offentligheten. Dermed fører dette til stigmatisering, fordi det eneste man ser er to ulike grupper⁶. Dette tar jeg med meg i mitt videre arbeid, selv om mine hovedteoretikere er den tyske historiker Reinhart Koselleck og filosofen Michel Foucault.

Edvard Saids bok *Orientalisme* fra 1978 har hatt stor innflytelse på forskning på minoriteter og synet på «de andre». Said mener at synet på «de andre» (av vestlige forskere) har vært med på å gi makt til majoriteten (kolonimaktene) og dermed legitimere det å utøve kontroll over minoriteter. I boken viser han hvordan synet på særlig muslimer i Midtøsten har skapt et bilde av at de er mindre verdt enn de vestlige kristne. Han mener at forskere burde komme seg ut i feltet og ikke bare drive «skrivebordsforskning». Dessuten peker han på hvor viktig det er at minoriteter bør få komme til ordet selv:

«(...) that in dealings with Indians or Egyptians, or shilluks; or Zulus, the first question to consider what these people, who are all, nationally speaking, more or less *in statu pupillari*, themselves think is best in their own interests, although this is a point which deserves serious consideration.⁷».

Silje Opdahl Mathisen har bidratt med forskning blant annet gjennom sin doktoravhandling ved det humanistiske fakultetet ved Universitetet i Oslo. Avhandlingen heter *Etnisitetens estetikk, visuelle fortellinger og forhandlinger i samiske museumsutstillinger*⁸. Her berører hun mange temaer knyttet til både samisk identitet og kultur, men også stereotyper og forestillinger om det samiske, i tillegg til at hun behandler problemstillinger rundt minoritet og majoritet. Hun ser på disse temaene gjennom museumsutstillinger i spesielt Norge. Jeg anvender denne oppgaven i teksten, og støtter meg mye på dens innhold.

Cathrine Baglo avla sin doktoravhandling i 2011; *På ville veiger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika*⁹. Hun har samlet enorme mengder materiale om samer på levende utstillinger rundt om i Europa og behandler blant annet den ensidige offerfremstillingen som tidligere forskere har gjort. Hun viser i sin avhandling hvordan samene selv forhandlet både

⁶ Eidheim s. 59

⁷ Said s. 37

⁸ Mathisen:

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/54491/PhD%2bS.O.Mathisen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

⁹ Baglo: <http://munin.uit.no/handle/10037/3686>

bedre lønn og høyere status gjennom å delta på verdensutstillingene som levende «utstillingsdukker». Jeg skriver også om verdensutstillingene og vil støtte meg på flere av Baglos funn.

Det er mange flere som kunne vært nevnt innenfor det samiske forskningsfeltet, og det kommer stadig mer forskning på dette feltet. Min oppgave er et tillegg til denne tradisjonen, og jeg anvender mye av den samme teorien som forskningen for øvrig. Likevel mener jeg at mine kilder, og min analyse kan bidra til andre og nye perspektiver og nye analyser av hvordan det samiske har vært forstått og kan bli forstått i fremtiden, gjennom den begrephistoriske analysen jeg har foretatt. Så vidt jeg kan se er måten jeg behandler selve begrepsutviklingen på ny.

Begrepsbruk

Det fins ingen absolutt definisjon om hvem samene er, men om man vil stå i samemanntallet (sametingsvalgene) opererer de med følgende kriter:

«Alle som avgir erklæring om at de oppfatter seg selv som same, og som enten

a) har samisk som hjemmespråk, eller

b) har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller

c) er barn av person som står eller har stått i manntallet

kan kreve seg innført i valgmanntallet.»¹⁰

I følge nettstedet Jurddabessi er det disse samene som er kulturbærende. Denne definisjonen ekskluderer imidlertid samer som har blitt morsmålsløse for flere generasjoner siden.

Sistnevnte gruppe kan heller ikke være med i sametinget, få de samme rettighetene, og lignende. Å være samisk i den hendelse innebærer at det å være samisk er genetisk, og ikke kulturelt betinget.

¹⁰ Jurddabeassi: <http://jurddabeassi.no/?p=124>

Begrepet same er det dominerende begrepet i dagens samfunn når vi benevner den samiske minoriteten, og personlig benytter jeg dette begrepet gjennom hele teksten. På *Den samiske myteknuserens*¹¹ sin internettside, som er et samarbeidsprosjekt mellom Antirasistisk senter og Jurddabeassi, finansiert av Sametinget og stiftelsen Fritt ord, forsøker internettsiden å svare på de vanligste mytene knyttet til det samiske folk; som for eksempel at en same er en person som *kun* driver reindrift. I tillegg søker internettsiden å besvare det de kaller for *myten om at finn og samer ikke er det samme*. På dette skriver nettstedet at begrepene *finn* og *lapp* har vært benyttet om samefolket fram til våre dager, men at man skal være forsiktig med å bruke begrepene fordi de kan oppfattes som fornærmende. Hvorfor de oppfattes som fornærmende til tross for langstrakt bruk går nettstedet ikke inn på. Det gjør til gjengjeld Språkrådets Dag E. Simonsen i artikkelen '*Finn*', '*lapp*' og '*neger*' - litt om sensitive ords liv og død, utgitt i andre utgave av Språkrådets magasin «Språknytt» fra 2008. Men han presiserer også at overgangen fra «finn» og «lapp» til «same» har vært en suksesshistorie¹².

Simonsen beskriver hvordan man i førmoderne tider brukte begrepet «finn» om samene fra Trøndelag og nordover, mens man i deler av Nordland brukte ordet «lapp» om samene som kom fra Finland og Sverige. Det svenske «lapp» fikk status som internasjonal term, og etter hvert sluttet både den dansk-norske forskerstanden og myndighetene seg til denne betegnelsen. Det ble dessuten viktig å skille samene fra de finske innvandrerne – kvenene – som strømmet inn på midt attenhundretallet.

På 20-tallet begynte den samiske mobiliseringen for alvor mot assimileringspolitikken. I 1925 slo Finnemisjonens eget tidsskrift *Lappernes ven* seg sammen med det svenske magasinet *Samefolkets egen tidning*, og etter hvert endret Finnemisjonen navn til Norges samemisjon. Simonsen påpeker at ikke alle samer kalte seg selv for «same», fordi begrepet ikke eksisterte i alle språkvarianter, men «samegiella» gjorde det. Myndighetene kom etter hvert etter med begrepsendring, men møtte motstand fra flere hold av ikke-samer.

Etter 1960-tallet har begrepet tatt gradvis over for «lapp» og «finn», både hos myndigheter, i media og blant folk flest.

¹¹ Den samiske myteknuseren: <http://samiskmyteknuser.no/> er et samarbeidsprosjekt mellom Antirasistisk senter og Jurddabeassi finansiert av Sametinget og stiftelsen Fritt ord. På nettsiden forsøker de å svare på de vanligste mytene knyttet til det samiske folk, som for eksempel at en same er en som driver reindrift.

¹² Simonsen: <http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraknytt-2008/Spraknytt-22008/Sensitive-ord/>

Teori og metode

I denne oppgaven velger jeg å skrive om teori og metode samlet, fordi teorien min fungerer som en metode. Teorien er det filteret jeg velger å nærlese kildene mine igjennom. Gjennom dette filteret prøver jeg å lese de historiske tekstene slik Michel Foucault anmoder, nemlig ved ikke å tillegge personer som figurerer i tekstene, og bak tekstene, det mennesket i det 21. århundret tenker og forstår. Tekstene er historiske, men de kan peke på mulige fremtidsfenomener. I denne oppgaven skal jeg som nevnt se på rådende tanker knyttet til begreper i benevnelsen og forståelsen av samer og det samiske i et tidsperspektiv.

Jeg låser meg ikke til noe bestemt metodisk paradigme, men anvender teoretiske perspektiver jeg mener utgjør gode verktøy for å forstå virkeligheten bak begrepene vi anvender. Jeg vil støtte meg til to teoretikere som hver på sin måte har ønsket å bidra til å skape forståelse og forsoning mellom grupper og enkeltindivider som representerer kulturer i konflikt; filosofen Paul-Michel Foucault og historikeren Reinhart Koselleck. Der Foucault bidrar til det bakenforliggende teoretiske perspektiv, anvender jeg Koselleck mer metodisk. Tidvis går nok teori og metode likevel inn i hverandre i denne teksten.

Rent filosofisk kan jeg si at jeg leter ikke etter absolutte sannheter, men søker å øke forståelsen min, og bevissthet rundt begrepsbruk. I møte med kritikken mot humanioras manglende objektivitet og metodekrav vil jeg si at jeg ikke leter etter fasitsvar, løsninger, eller fasiter. Jeg leser tekster med et kritisk blikk, selv om jeg metodisk analyserer dynamisk. Jeg prøver å se på rammeverket rundt den samiske diskurs, og jeg leser det diakront. Slik forsøker jeg å være min forskerrolle bevisst. I et fragmentert postmodernistisk samfunn er det vanskelig å lete etter de store sammenhengene, eller å finne strukturer og skjemaer som ethvert kulturfenomen skal passe inn under. Likevel kan vi benytte oss av elementer av den tidligere forskningen for å finne nye konklusjoner og se kultur på nye måter. Vi trenger ikke lenger å være fastlåst i «skoler» eller paradigmer, men kan plukke fra ulike teorier som kan hjelpe oss å forstå virkeligheten bedre og skape forståelse mellom ulike grupper og enkeltindivider.

«De andre» er et begrep som stammer fra Edward Saids bok *Orientalism* fra 1978. Said påpekte vestlige forskeres uvillighet til å ta med «de andres» egne beretninger om sin egen

kultur¹³. Nyere forskning spør om vi overhodet klarer å undersøke «the others» uten å skape konstruerte teser om fremmede kulturer og tradisjoner. Når vi ikke lengre leter etter systemer for å kategorisere menneskelig natur tillater det oss å bruke ulike teorier og metoder for å se på forskningen med nye øyne. Forsker vi på historisk materiale kan vi oppdage nye perspektiver som tidligere har blitt oversett fordi empirien ble anvendt til å finne strukturer og systemer over lengre tidsrom. Å forske på minoriteter på denne måten, eller «de andre», tillater ny type forskning som gir andre resultater.

Peter Burke¹⁴ avslutter kapittelet *Afterword: Cultural History in the Twenty-first Century* med historikeren Gilberto Freyre som for seksti år siden uttalte at det viktigste kulturhistorikere bør vise er hvordan vi kan bringe mennesker nærmere hverandre og at kulturhistorien hjelper mennesker å kommunisere med hverandre. Dette er et element som blir viktig når det gjelder å forske på minoriteter, både historiske og nålevende; at vi ikke leter kun etter maktstrukturer, men at vi finner det som er mellommenneskelig og ikke eksotifiserer noen av partene. Da kan vi også gå tilbake i historiske kilder å finne nye funn som jeg håper å gjøre.

Reinhart Koselleck og begrepsstrukturene

Begrepshistorikeren Reinhart Koselleck (1923-2006) var opptatt av hvordan vi definerer oss selv og andre gjennom begrepsstrukturer. Han har lagt grunnlag for en egen begrepshistorisk retning, og han er opptatt av hvordan begreper virker i en gitt sosial kontekst; han ser nærmere bestemt på det sosiale og politiske språket i viktige tyske begreper opp gjennom historien.

Kosellecks erfaringsrom og forventningshorisont

Koselleck mener at begrepene endrer seg over tid, og at dermed begrepets betydning må leses ut av dets setting i sin gitte historiske periode. I artikkelen *Erfaringsrom og Forventningshorisont - to historiske kategorier*¹⁵ skriver Koselleck at erfaringsrom er summen av menneskets erfaringer, mens forventningshorisont er hvordan mennesket forestiller seg fremtiden, og at begrepets «kraft» dermed ligger i dette spenningsfeltet.

¹³ Said, s. 37-38

¹⁴ Burke avslutningskapittel

¹⁵ Koselleck, kapittel 1 (s.52)

Koselleck er opptatt av diakrone begrepsstudier, noe som vil si at han legger vekt på språkets utvikling og dets historie.

Nye begreper dannes, ifølge Koselleck, ved at de først beskriver noe i det virkelige livet (eller den oppfattede virkelighet); tilstander, erfaringer og lignende, i tillegg til hva man ønsker skal være virkelig. Etter hvert dukker nye fremtidsrettede begreper opp og disse skaper en forventningshorisont; dermed er begrepet med på å skape erfaring. Dess mindre erfaring, dess større forventninger. Det blir ifølge Koselleck politikkens oppgave å bygge bro mellom erfaring og forventning. Slik begrepet «lapp», eller «same» er; disse begrepene er ofte benyttet uten rot i erfaringer, men i forventningshorisonten.

Koselleck er opptatt av begrepets semantikk, og mener at vi ikke kan finne en fast kjerne i begrepene. Han mener at begrepene er åpne og relative og blir til i møte med den sosiale virkeligheten. Han mener også at begrepenes semantiske betydning endrer seg over tid, og at for å forstå historiske tekster må vi også skjønne hva som ligger i begrepene i tekstens gitte historiske epoke. Dermed kan en analyse av begrepene si mer enn hvilken forventningshorisont som ligger i begrepet, men også noe om begrepets opprinnelige kontekst.

I min oppgave er det nettopp dette med å undersøke eldre kilder og søke å finne svar på begrepets opprinnelige kontekst som er viktig. Hva ligger i begrepet finn, eller lapp på 1600-tallet, som er annerledes enn begrepenes semantikk på 1900-tallet. Gjennom en synkron analyse med punktvis nedslag i historien håper jeg å finne svar på noen av disse spørsmålene.

Symmetri og asymmetri

I artikkelen *Om assymetriske modbegrebers historisk-politiske semantik* hevder Koselleck at en persons identitet og relasjon til andre artikuleres i det daglige gjennom selv- og fremmedbetegnelser¹⁶. Begreper som rydder individer og/eller befolkningssegmenter i et «oss» og «dem» kan, hevder han videre, i verste fall tillate oss å tiltale vår motpart uten å gi

¹⁶ Koselleck, kapittel 4

dem anerkjennelse. Sammenlignet med det gjensidig anerkjennende begrepspar «arbeidsgiver – arbeidstaker» oppstår det en asymmetri om man i stedet anvender begrepspar «utbytter – menneskemateriale», demonstrerer Koselleck. Symmetriske begrepspar sidestiller med andre ord fenomener eller grupperinger, og fungerer slik nøytralt eller deskriptivt. Dermed maner symmetriske begrepspar til gjensidig anerkjennelse, eller i det minste setter de ikke grupperinger opp mot hverandre. Historikeren som selv deltok i andre verdenskrig på tyskernes side poengterer at asymmetriske begrepspar i verste fall kan anvendes politisk for å skape fiendebilder som mobiliserer massene, og at grupper som ønsker å sverte andre grupper kan anvende aspekter som ikke nødvendigvis ligger i et negasjonpar.

At motbegreper kan fungere uavhengig eksemplifiserer han med blant annet uttrykket «barbar» som vi bruker den dag i dag uten å tenke på dets opprinnelige negasjonspartner «hellener». Men mens det hellenske uttrykket «barbar» opprinnelig var en universell språkfigur som kunne anvendes på hvem som helst som ikke var gresk, vil, om vi følger Kosellecks logikk, begrepet uten denne konteksten benyttes som «undermenneske», og gjerne heftes på bestemte individer eller befolkningssegment som man ønsker å sverte. Og mens en «hedning» alltid har muligheten til å innlemmes i sin motsvarighet, «de kristne», simpelthen ved å la seg kristne, er undermennesket uløselig knyttet til sin angivelig iboende mindreverdighet.

I min behandling henholdsvis av begrepene «lapp», «finn» og «same» vil jeg bruke Kosellecks begrepsstrukturforståelse for å se i hvilken grad de inngår i symmetriske eller asymmetriske strukturer. Er begrepspar «nordmann - lapp» like asymmetrisk som «nordmann og finn»? Begrepsparene oppstår selvsagt ikke i et vakuum, og det gjelder å finne ut hvilke forestillinger de står i gjeld til. Hvem har konstruert begrepene og begrepsparene, og til hvilket formål? Har det skjedd passivt eller aktivt? Basert på hvilken kunnskap? Jeg vil også spørre retorisk hva en lapp er, og hvem som får være med på å definere hvem som er lapper. Hvem er det som eventuelt stiller seg kritiske til kunnskapene som fyller summen av forestillingene rundt det samiske?

Med Foucaults poengtering av at flere diskurser kan løpe parallelt, blir det viktig å undersøke om begrepene inngår utelukkende i symmetriske eller asymmetriske begrepspar, eller om de

kan utgjøre begge deler parallelt alt etter hvilken sammenheng (les diskurs) vi tolker dem i lys av?

Paul-Michel Foucault; diskurser og «arkeologi» som analytisk metode

Paul-Michel Foucault var en fransk filosof og idehistoriker som solgte verdens første filosofiske bestselger (*Tingenes orden*), og som også oppnådde en viss kjendisstatus i Frankrike. Det er ikke lett å kategorisere arbeidet til Michel Foucault, siden det spenner temmelig vidt.

Diskurser

Foucault er kanskje mest kjent for sine teorier om diskurser. En diskurs forstås gjerne som de begreper, problemstillinger og formuleringer som er nedfelt i språket, og som alle har som referanser innenfor en gitt kultur. Slik kan man lese en kultur som et symbolsk uttrykk, og identifisere strukturer som bidrar til å utdefinere grupper og individer¹⁷.

Videre forklarer Foucault diskursen som eksistensens bakteppe, et aktivt sted som former istedenfor å bli formet. Enhver tale og handling har utgangspunkt i en allerede eksisterende diskurs og makten er å finne i diskursen og ikke i det talende enkeltindividet. Allerede her ser vi likheter med Koselleck og begrepenes semantiske historie.

I *The order of discourse*¹⁸ definerte Foucault sin hovedgeskjeft som et studium av det som kontrollerer tanker, inklusive de tanker som ekskluderes fra intellektuelle strukturer. Som nevnt tidligere var han opptatt av de som var sosialt mistilpasset, og han undersøkte hvordan samfunnet i praksis ekskluderte alt fra sinnslidende og kriminelle til seksuelt avvikende. Disse menneskene ble gjerne, også fra et intellektuelt ståsted, oppfattet som truende for den sosiale orden. *Diskursen* fungerer slik at den konstruerer objektet den snakker om, og dermed kan utdefinere grupperinger eller individer fra samfunnet. Det vil altså si at hele kulturen eller samfunnet bidrar til konstruksjonen, til både majoritetens oppfatning av noen eller noe, men

¹⁷ Foucault har skrevet flere avhandlinger om individer og grupper som står utenfor det sosiale samfunnet, hvorav de mest kjente er «*Histoire de la folie à l'âge classique*» (*Galskapens historie i opplysningens tidsalder*) fra 1961, «*Surveiller et punir. Naissance de la prison*» (*Overvåkning og straff: det moderne fengsels historie*) fra 1975 og «*L'histoire de la Sexualité*» (*Seksualitetens historie*) utgitt i tre bind fra 1976 til 1984.

¹⁸ Foucault:

https://www.kit.ntnu.no/sites/www.kit.ntnu.no/files/Foucault_The%20Order%20of%20Discourse.pdf

også til de ekskludertes selvoppfatning. Diskurser former altså objektet, og diskursene fungerer deterministisk for Foucault – han trodde ikke på noen utstrakt grad av individualitet eller selvbestemmelse. Enhver person inngår i en mengde diskurser som dikterer oppførsel og hva som kreves for å oppnå aksept. Til syvende og sist vil individet selv ha et utall regler å følge, et fenomen Foucault kaller for «fascisten i vårt eget hode». Dette fenomenet hemmer all form for individualitet og egenart.

Satt sammen med Kosellecks teorier vil mitt arbeid være å undersøke diskursen i de samiske tekstene, og prøve å se hvilke diskurser på et gitt historisk sted jeg kan identifisere. Mange diskurser vil være borte gjennom historiens løp, og det vil alltid være enda større diskurser bak et begrep, eller et mye større nett av diskurser. Men enkelte diskurser kan muligens si noe om hvilken semantikk som videreføres rundt benevnelsene av den samiske minoritet. Denne diskursen vil alltid ha en enda større diskurs den er en del av, men på hermeneutisk vis må vi behandle deler for å si noe om en større helhet.

Epistemer og arkologi

Foucault understreker i boken *tingenes orden*¹⁹ bruddets betydning for samfunnsendring og -utvikling; bare med uromomenter og aktiv opposisjon kan det etableres en ny diskurs. Den nye diskursen avløser den forrige og innleder et nytt paradigme. Filosofen er tydelig på at det selvsagt kan eksistere flere parallelle diskurser knyttet til ulike samfunnstemaer, som nevnt i forrige underkapittel. Han fant uansett at historikere sjelden går dypt nok i undersøkelsen av sine kilder. Foucault tok dermed i bruk begrepet *arkeologi* for å understreke et angivelig metodisk behov for å grave i kilder og begreper. Bare slik mente han at man kunne finne det han kalte intellektuelle strukturer (nettverk) – *epistemer*. Det gjelder for Foucault å være klar over hvilke epistemer også forskeren selv filtrerer verden gjennom; når man leser gamle kilder med samtidens briller må man være klar over at man leser dem ut ifra et tankegods som ikke fantes på den tiden kildene ble produsert. Dette vil være særlig viktig for meg når jeg tar for meg en gammel lovtekst fra 1700-tallet (Lappekodisillen), samt folketrommateriale generert i en tid og et samfunn som er radikalt annerledes enn mitt eget. Det viktigste gamle kilder forteller oss er ifølge Foucault nettopp at det var en annen diskurs før.

¹⁹ Foucault s. 130

Koselleck er inne på noe av det samme når han i artikkelen *Tidslag*²⁰ skriver om opplevelsen av tid og hvordan vi mest opplever tiden gjennom forandringer. Tidslag er et begrep han bruker for å forklare at vi kun opplever en endring. Kort sagt så sier han at historievitenskapen kun kan identifisere det som forandrer seg og det nye som kommer. Koselleck mener at endringer ikke beveger seg langs en lineær linje, men langs flere og at det kan skje store historiske endringer, men at gamle tradisjoner likevel holdes ved like. Historien er både endring og kontinuitet.

I denne oppgaven spør jeg i hvilken grad de ulike benevnelsene på samer representerer ulike diskurser, og i så fall hvilke diskurser det er snakk om. Hvilket rom for kulturell og sosial egenart i det norske storsamfunnet speiler de ulike diskursene? Indikerer begrepet «lapp» en større eller mindre grad av aksept enn begrepet «finn»? Jeg må også spørre om diskursen kun skifter med utskiftingen av benevnelsene, eller om den kan skifte til tross for at en benevnelse videreføres. Er det for eksempel samme diskurs begrepet «lapp» speiler i Lappekodisillen fra 1751 som i romanen *Markens grøde* av Hamsun fra 1917. Til sist må jeg spørre om vi kan spore noe av samme diskurs i ulike begreper. Svarene jeg finner vil til en viss grad bero på hvilket perspektiv jeg inntar, og hvilke representanter for storsamfunnet jeg undersøker, jamfør Foucaults poengtering av at det finnes parallelle diskurser.

Diskursene var også Foucaults nøkkel til å avdekke maktstrukturer. Hans maktdefinisjon var logisk nok vid og diffus, ettersom det i hans øyne finnes parallelle maktstrukturer og flere konkurrerende maktsentra. Det er ingen banebrytende oppdagelse at benevnelsene på samer konstruert av den norske majoriteten indikerer en makt-ubalanse, enten det er representanter for offentligheten eller for ikke-samiske nordmenn generelt som benytter dem. Majoriteten både snakket og skrev om det samiske lenge før samene selv deltok i den offentlige diskurs. Det var dermed majoriteten som lenge fylte diskursen om det samiske med betydning. Kunnskap om samenes karakter, miljø, språk og kultur ble i den offentlige diskurs presentert og fortolket av ikke-samiske nordmenn. Diskurser rundt det samiske ble etter hvert etablert og videreført gjennom ulike institusjoner; finnemisjonen, museer og universiteter, aviser og medier, folkediktning, litterære verk, liketil Turistforeningen. Majoritetskulturens forståelse av samene måtte i stor grad bero på disse diskursene. Samene ble selv kun i liten grad spurt til råds når det kom til å definere seg selv og sin egenart, selv om det fantes hederlige unntak -

²⁰ Koselleck s. 185

som den samiske læreren, romanforfatteren og avisredaktøren Anders Larsen (1870–1949)²¹. Et slikt unntak er, som vi skal se senere i oppgaven, først og fremst mulig fordi han klarte å definere seg inn i majoritetskulturen og hadde støttespillere blant dens representanter. Samene var lenge «det stemmeløse folk» og mye av deres kamp har vært å fylle diskursen rundt det samiske med nytt innhold.

Det kan også være interessant å se om det i kildene finnes spor av parallelle diskurser. Er det andre diskurser som kommer inn i kildene mine i ulike historiske perioder, som viderefører eller utvider den samiske diskursen?

Eldre materiale i en forskningssamtidskontekst

I poststrukturalistisk ånd låser jeg meg ikke til noe bestemt forskningsparadigme, men lar materialet snakke for seg selv i den grad det er mulig. Siden strukturalismen rådet grunnen har vi for eksempel oppdaget at den kulturelle dynamikken er langt mer resiprok enn tidligere antatt. Det er for eksempel ikke lenger slik at vi tror at påvirkningen går bare en vei, fra majoritetskultur til minoritetskultur, og jeg er ikke ute etter å svartmale empirien min ved å lete etter stereotyper og rasediskriminerende uttalelser. I min begrepshistoriske analyse vil likevel empirien være i forgrunn, og jeg søker å finne hvilken semantikk disse begrepene er fylt med til ulike tider, med støtte i både Koselleck og Foucault.

Jeg bruker som sagt teorier dynamisk i min behandling av materialet, med støtte i Anna Green²² som sier at kulturhistorie har vært preget av fokuset på mentale ubeviste mentale strukturer, eller mønster som grunnlag for menneskets subjektivitet. Noen definisjoner har vært vide, som hos Bourdieus *habitus*, mens andre har vært mer omfattende; jfr. Den lingvistiske vendingen, som gjorde kulturhistoriefaget mer idealistisk med dets fokus på det symbolske språkets funksjon og diskursen av kodifisering av menneskets bevissthet. At sammenhengende, koherente og deterministiske metoder er problematiske i dag er anerkjent av de aller fleste forskere. I dag ser man det vanskelig å hevde at et samfunn er koherent, da det består av tusenvis av fragmenter. Det beste er å søke etter hva det er som holder samfunn sammen. Da unngår man også et statisk syn på mennesker, som i aller høyeste grad er dynamiske. Kulturelle endringer skjer gjennom møter av ulike kulturer. Dagens

²¹ Ottar: <https://uit.no/Content/484421/larsena.pdf>

²² Green s. 117

kulturhistorikere forkaster et statisk syn på kultur og mennesker og nærmer seg allerede kjent forskningsmateriale med nye metoder og perspektiver, enten for å nyansere eller for å tilbakevise eldre funn. Dette har satt sitt preg på kulturhistorievitenskapen, og bidratt til at samtidsforskningen fungerer fagkritisk. Tverrfaglige tilnærminger til forskningsmaterialet og en mer eklektisk bruk av eksisterende metodeverktøy er ikke uvanlig. Oppgaven min kommer i en post-kolonial tid, og selv om Norge ikke i seg selv var en del av imperialismen, kan man i ettertidens lys se at måten samene ble behandlet på historisk bar mer preg av kolonisering enn fredelig sameksistens.

Det er viktig for meg, tross de hierarkiske strukturer begrepene avspeiler, at jeg ikke skal reproducere den stereotype fortellingen om samene først og fremst som ofre for fornorskingspolitikk. Men dette er heller ikke mitt primære anliggende selv om det er en del av det 21. århundrets diskurs.

Kildematerialet

Da jeg begynte å søke etter tekster til mitt materiale ved Nasjonalbiblioteket i Oslo, oppdaget jeg raskt at det fantes enorme mengder med publiserte tekster rundt det samiske, både historiske og samtidstekster. Jeg har vært nødt til å gjøre noen prioriteringer og har dermed valgt ut ulike publiserte «fortellinger» om samene i historiske punktnedslag. Siden jeg skiller mellom hvilke betegnelser og fortellinger som opprettholdt begrepsbruken i ulike tidsrom, er det mest hensiktsmessig for meg å dele kildene mine i ulike kategorier.

Skjønnlitteratur

Den første kategorien jeg opererer med er *skjønnlitteratur*. Særlig et utdrag av Petter Dass sitt dikt *Nordlands Trompet* vil bli analysert. Dette hyllestdiktet til landsdelen inneholder vers på vers om samene, og selv om det er *skjønnlitteratur* så er det også skrevet av en embetsmann, nemlig sognepresten.

Petter Dass på 1600-tallet representerer en spennende epoke både tekstuellet og grunnet det faktum at Petter Dass selv var prest. Jeg vil spe på med andre historiske kilder. Jeg tar et lite dykk bakover i historien og ser på et utvalg av tekster om samene i litteraturen fra 1200-tallet

og opp til Petter Dass tid. Disse vil ikke bli nærlest på samme måte. Det jeg spesifikt ser etter i en tid med høy misjonering fra den protestantiske kirke er hva som tilføres diskursen rundt det samiske og hva 1600-tallsmennesket legger i begrepene.

Rettsdokumenter

I kategorien *rettsdokumenter* er hovedkilden min Lappekodisillen, som er et rettsdokument fra 1751. Dokumentet er et tillegg til den norske lov av kong Christian den fjerde, som står som et tillegg til de norske lovene den dag i dag. Dokumentet er en første anerkjennelse av samene som selvstendig folkegruppe og handler hovedsakelig om fordeling av ressurser og vern av disse, beskatning av samene, i tillegg til en avgrensning av landområdene mellom Norge, Sverige og Finland. Dokumentet legger også føringer på begrepsbruken av et folkeslag som lever i et avgrenset geografisk område. Om dette dokumentet kan si noe mer, eller noe annet, om det samiske i diskurser og benevnelser, er noe av det jeg ser etter.

Folkefortellinger

Den tredje kategorien representerer de folkelige forestillingene og fortellingene på 1800-tallet. Tidligere hadde allmuen, eller «folk flest» som man gjerne sier i dag, kun begrenset mulighet til å uttrykke seg skriftlig i blader og aviser. Arenaer som dagens internettfora, for eksempel Facebook og Twitter, fantes selvfølgelig ikke. Allmuen forvaltet først og fremst en muntlig tradisjon. Presten, minneinnsamlere og salmedikteren Magnus Brostad Landstad var innom Nord-Norge hvor han innhentet fortellinger om det samiske - jeg har valgt ut tre av disse til denne oppgaven. Kildene forteller om samenes opprinnelse, inklusive en kort historie om hvordan samer ble møtt i døra da de kom til gårder og banket på. Disse kildene representerer et unikt innblikk i hvordan samer ble oppfattet av i alle fall deler av det nord-norske folket. Jeg kan allerede her presisere at Just Qvigstad er den personen som har samlet det største materialet knyttet til samiske fortellinger, men jeg har begrenset mitt utvalg og mener at Landstads sine sagn passer bedre i denne konteksten. Dette er sagn om samene fra et majoritetsblikk.

Aviser og tidsskrifter

Den fjerde kategorien er *vitenskapelige og populærvitenskapelige tekster og artikler* publisert i ulike tidsskrifter og fagbøker. De fleste kildene mine i denne kategorien er fra 1900-tallet før andre verdenskrig, og mange handler om folkeopplysning og beskrivelser av den samiske befolkningen. Kildene omhandler også hvilket arbeid som gjøres for å hjelpe den samiske befolkningen mot armod og trange kår. Finnemisjonen skrev egne tekster og var paradoksalt nok sentral i fornorskingsprosessen; de drev internatskoler, eldrehjem, barnehjem og fattighjelp. Kildene er avisartikler skrevet av sentrale medlemmer av finnemisjonen, forskere og vitnesbyrd fra sentrale offentlige personer i datidens Norge. Disse kildene er et unikt innblikk i det tidlige nittenhundretallets utenfra-perspektiv på en minoritet i Norge - en relativt ny nasjon som ennå hadde behov for å forsterke sin identitet gjennom en romantisk definisjon av nasjonen spunnet rundt forestillingen om ett folk, en kultur, en felles historie og ett felles språk. Dette bakteppet kan anes i noen av artiklene, og raseperspektivet er også til stede, selv om det muligens er velmenende anvendt (deskriptivt) «for å forstå» samenes egenart og behov.

De fleste tekstene fra perioden er skrevet av Just Knud Qvigstad; filologen, folkloristen og forskeren på samisk språk, en av hans tekster mange tekster tilhører den fjerde kategorien av mine hovedkilder. Hans bidrag i det samiske fagfeltet ble benyttet da institutt for sammenlignende kulturforskning ble opprettet. Han var også styremedlem i finnemisjonen og styrer i Tromsø museum fra 1884 til 1934. Han oppnådde internasjonalt ry for sin forskning på samene. I tillegg har han vært ordfører i Tromsø og landets Kirke- og Undervisningsminister.

Moderne tekster

I den femte kategorien, når jeg kommer til samene i det 21. århundre, har jeg også kilder publisert av den samiske befolkningen, altså fra et innenfra-perspektiv. Her bryter jeg litt med den foregående struktur, og ser på tekster fra minoritetsgruppen, i tillegg til majoritetsgruppen. Dette er fordi samene for alvor har fått kommet til orde, og det er relevant fordi det viser et slags begrepsrekonstrueringsprosjekt. Samene vil fylle begrepene med noe nytt og gjøre dem til sine egne. Dessuten har det også vært relevant med tanke på en ny

samisk nasjonsbyggingstid. Disse tekstene sier noe om dualiteten i det norske samfunnet. Den viser kontrastene mellom den samiske revitalisering og skiltdebatten knyttet til Tromsø kommunes søknad om å være en del av det samiske språkforvaltningsområdet.

Utfyllende tekster

Jeg har en siste kategori med kilder som ikke nødvendigvis er hovedkilder, men fungerer mer som en utfylling til andre kilder. Jeg bruker en del skjønnlitteratur, avisartikler og internettsider for å spe på med de kildene jeg har. Jeg nærleser ikke disse kildene, men bruker dem for å nyansere, eller peke på momenter som er relevant for min tolkning.

Petter Dass og 1600-tallets tankegods i møte med det samiske

I dette kapittelet vil jeg analysere en av mine hovedkilder; *Nordlands Trompet* av Petter Dass. Deteksisterte imidlertid mange skriftlige kilder om samene før 1600-tallet, og jeg vil si noe om dem også før jeg går videre, fordi jeg mener det er relevant for begrepsavklaringen.

Renessansen

Hans Lindkjølen har i boken *Nordisk saga samene i litteraturen* samlet noen av tekstene om samene før 1600-tallet, i tillegg til tekster opp mot 1700-tallet. Denne boken har en nøye og historisk gjennomgang av alle reiseskildringer og benevnelser av samene i historisk tid. Det kan være oppklarende med en liten historisk utgreiing, slik at man ikke lever i forestillingen om at det ikke fantes tekst rundt samene før Petter Dass. Lindkjølen viser og påpeker at renessansens ideer og kulturstrømninger ga mennesker mye kunnskap om Nordkalottens mennesker og kultur. I tillegg ble mange kart over området produsert. Hans Hansen Lilienskiold var amtmann i Finnmark fra 1684-1701. I sin tekst *Christian IVs Kristendommens mottagelse i Norden og av dette folk samt om den ondskap, trolldom og annen ugudelighet som i dette sekel har forekommet så vel blant finn som nordmann fra 1609*²³, forteller han om sin erfaring med samer og deres tro og levesett. Men hvilke kunnskaper om samene bringer disse fortellingene videre til majoritetsbefolkningen? Jeg har valgt å kategorisere disse eldre beretningene i fire kategorier, alle er innom disse kategoriene på en eller annen måte, og disse kategoriene er med på å fortelle oss hvordan datidens mennesker oppfattet samene?

Samenes livstil

På 1200 – tallet skriver Saxo Grammaticus et verk som vi i dag bare har bruddstykker igjen av. Han skal ha vært en slags sekretær for erkebiskopen og særs skrivefør. Han skrev ned

²³ Lilienskiold: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1>

norske sagaer²⁴. Saxo forteller om at i de østre egn fins et besynderlig folk, nemlig skrie-finn²⁶ og ville lapper som driver handel og vandel med menneskene i nærheten hvor de bytter skinn og det han kaller for ville redskaper. Mens i nord bor finn og er bønder skriver han også. Saxo er inkonsekvent når han skriver om skrie-finnene; en plass sier han at skride-finnene er jaktfolk og et annet sted at de er bønder. Lindkjølen mener at Saxo blander sammen folkestammene i nordområdene. Kvenlandsforbundet i Norge med blant andre Bjørnar Zeppola mener at dette er bevis for tidlige kvenske grupperinger, og det er selvsagt fullt mulig at det fantes finlendere som allerede på 1200- tallet slo seg ned og drev jordbruket i Norges nordligste områder. Mest sannsynlig fantes det flere ulike minoriteter i områdene før landegrensene hindret handel. Vi vet at det bor ca. en million finsk-ugrisk talende folk i Arkhangelskområdet i dag (Russland).

Dimianus a Goes fra Portugal født i 1501 skrev en bok som het *Scondia* eller *Schonlandia*²⁷ som har mange beskrivelser av samene, og som ble svært populær i sin samtid i flere europeiske land. Her skildrer han hvor dyktige samene er med våpen, som de lærer å bruke ved at guttebarn ikke får spise mat før de klarer å treffe blinken med sin pil og bue. Samene karakteriseres også av han som ypperlige jegere, men at de ikke er interessert i jordbruk. Når de driver handel er det uten språk, ved hjelp av tegn, som ifølge a Goes er på grunn av deres barbariske språk. Han skriver også at samene har en type hester med horn som de kaller for reiner.

Engelskmannen Anthony Jenkinson, som på sin ferd til Russland i 1557 reiste langs finnmarkskysten og beskrev samene, regnes for å være en av de mest betydningsfulle reisende gjennom tidene, på grunn av sine reiseskildringer. Han beskrev at samene driver jakt og trekker til innlandet om vinteren, samt at de jakter bjørn, rev og ulv og bruker hele dyret til mat og klær. Poetisk beskriver han at man kun kan se samenes øyner fordi de er så inntullet i klede. Samene bor i telt og deres eneste ferdighet er å skyte med pil og bue, ifølge Jenkinson. Han beskriver også at kvinner og menn jakter sammen, noe som tilsier at de kanskje ikke har

²⁴ Saxos sagnhistorier har ifølge Lindkjølen mistet sin historiske interesse da de islandske sagaene ble en mye viktigere kilde til kunnskap, men den er en kilde til kunnskap om den gammelnordiske sagnverden

²⁵ Lindkjølen s. 59

²⁶ I følge Lindkjølen er navnet Skrie-finner muligens kommet til på grunn av at de spenner sleder bak reinsdyrene.

²⁷ I følge Lindkjølen finner vi alle beskrivelser til Goes av lappenes utseende, klesdrakt, arbeid, handel, gudedyrkelse og trolldomskunster hos Ziegler, men Goes lille bok om Lappland ble særs populær selv om den var et slags plagiat.

et slikt rigid kjønnsrollemønster²⁸. Det som også er interessant er at dette er nevnt mer deskriptivt enn frastøtende. Sett slik så har kanskje samekvinnene hatt et friere handlingsrom enn mange urbane kristne kvinner.

Simon von Salingen skrev, på sin reise ved Kola-halvøya i 1566 hvor han tilbrakte to år på handelsreise i Lappland, Karelen og Russland, noen spennende betraktninger. Flere ekspedisjoner for handelen kom etter hvert i stand i Lappland og en av dem som fulgte med en slik ekspedisjon var Jan Huyghen van Linschoten. som skrev reisedagbok på turen. Han beskriver reinsdyret, som forekommer dem alle underlig, og samenes sesongvandring, deres hus og deres mat. Han forteller også om hvordan russerne svindler dem i handel og er relativt rystet over hvordan man kan lure dette fattige folk for penger og de små verdier de hadde.

Beskrivelse av samene

Jan Huyghen van Linschoten, nederlandsk kjøpmann, forfatter og oppdagelsesreisende beskriver samene med at de ser fattige og avskrekkende ut, begge kjønn. At de er småvokste med flate neser og korte ben med klær laget av reinhud slik at de ligner ville dyr. Han sier at deres tøy er dårlig, at de kun spiser fisk og brød og drikker snøvann. Han forteller om at de en gang forsøkte å tale med en lapp som angivelig kunne litt russisk, men at han ble redd og løp vekk og vagget av sted slik alle lapper gjorde som om de var lam på begge sider.

Dimianus a Goes beskriver samene (som han kaller lapper) som et enfoldig og uskyldig folk. Han beskriver dem også som småvokste.

Begrepsbruken

Benevnelsen lapp har, som Lindkjølen korrekt påpeker, kommet inn i litteraturen med Saxo så tidlig som på 1200 tallet. Om det skyldes Anders Søvringen oversettelse fra 1719 vites imidlertid ikke, men det virker å være et godt innarbeidet begrep på 1600-tallet.

På 1500-tallet får vi ifølge Hans Lindkjølen to hovedgrupper av samer inn i litteraturen, nemlig sjølapper og fjellapper. I denne perioden skriver Jacob Ziegler, som var humanist, om samene og gjorde europeerne kjent med folket i nord. Ziegler skriver blant annet at det er

²⁸ Hvor tross alt overlevelse i barske klimatiske strøk (som var mye kaldere på 1500-tallet enn i dag) var viktigere enn kjønnsrelaterte kutyper.

mange flere sjølapper enn fjellapper i nord. Han tegnet også opp kart fra sine reiser i nord. Han skriver at det var en livlig handel i området.

Jan Huyghen van Linschoten beskriver at hele skjærgården og kysten fra Vadsø til Røst var bebodd av lapper.

Alle disse utenlandske forfatterne brukte benevnelsen lapp. Det skal sies at dette også lenge var det internasjonale begrepet for nettopp samene.

I sin kongelige befaling av 20. februar 1609, gjengitt i H.H. Lilienskiolds Brev²⁹, brukes begrepene «finn» og «lapp» konsekvent av kongen; «(...) er de nevnte finner og lapper henfallen til bruk av trolldom (...)»³⁰.

Trolldomskunst

Saxo skriver i sine tekster at samene er kløppere i trolldomskunster. Dermed vet vi at dette har vært «kjent» siden 1200 tallet.

Dimianus A Goes skrev på 1500-tallet at samene er regjert som ville dyr og at de bør kristnes slik at de skal slippe den ufortjente skatten de er pålagt (usikker på om dette muligens var en lokal skatt). Han går lengre og beskriver gudsdyrkelsen til samene og forteller at samene kan mange mektige besvergelses; som det å stanse fartøyer slik at ikke engang de sterkeste vinder kan flytte dem. Han anbefaler å lese Saxo Grammaticus om nordiske trollkarer og besvergelses og lese om de underlige tingene lappene gjør.

Anthony Jenkinson beskriver Lappia som et land mellom Vadsø og dagens Petschenga, som er snødekt året rundt og hvor halvparten av befolkningen er hedninger, noe som ikke nødvendigvis insinuerer at de driver trolldom, men som bekrefter deres ikke-kristenhet.

Simon von Salingen forteller at munkene omvendte lappene til den ortodokse lære, så misjonering fra både den russiske ortodokse kirke og den lutherske var i full gang på 1500-tallet.

Jan Huyghen van Linschoten beskriver at samene har avgudsfigurer som de har skåret ut, at disse figurene er menneskelignende, og at de ofrer reinhorn til dem.

Caspar Peucer skriver også om samene på 1500-tallet - med inspirasjon av Herodots fortellinger om varulver 2000 år tidligere, ifølge Lindkjølen. Han brukte antageligvis disse

²⁹ Lilienskiold: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1>. Side 56-63

³⁰ Lilienskiold: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1>

fortellingene for å intensivere misjoneringen i nordområdene, når han i sin bok *Commentarius de præsipivis divinationum generibus*³¹ skrev om trollmennene og varulvene i nordområdene. Han sier at samene er utdannet i trolldomskunster og kan mane frem sine guder. Sjelen deres kan føres ut som varulver og angripe mennesker som om de var drevet av dødelige sykdommer. Lappene ligger som sjelløse, uten følelser og liv, skriver han. Han sier at de flyr ut av legemet, men at man ikke kan se at de er varulver. Etter en stund påkaller djevelen dem til å vandre tilbake til legemet og da kommer livet tilbake. Man kan aldri se samene i ulveham. Ifølge Peucer bruker samene besvergelses i jakt, og at deres guder hjelper dem til bedre jakt. Han beskriver offerritualer med dyr, og at de bruker trolltrommer. Alle disse beskrivelsene er som Lindkjølen påpeker en beskrivelse av sjamanismen, den fryktede og barbariske religion som misjonærene ønsket å vende dem bort ifra.

Hans Hansen Lilienskiold skriver i 1692 at samene ikke ser på sine kunster som trolldom og en vederstyggelighet, men som en kunnskap: «Finnene anser imidlertid sin kunst som kun som en vitenskap uten å være befengt med synderlig hekseri, mens nordmennesenes ondskap og idrett i så måte regnes for et skadelig djevelarbeid»³².

«Men selv om den kristne tro og religion har vært i bruk hos landets innbyggere i så lang tid at forfedrenes onde, ugudelige vesen og misbruk for lengst burde vært hensatt i ytterste glemsel, så gror likevel hedenskapen både blant nordmenn og finner. Dermed blir en del så fordervet at de går tapt.»³³

Hans Hansen Lilienskiold skriver videre:

«En del gir seg også hen til den russiske tro for bedre å kunne bruke sin ondskap. Endog finnes det hos finnene den uvane at deres ungdom overgis til oppfostring og opplæring hos russerne (...) Dessuten følger også den ugudelige vane hos finner flest, at de hengir seg til drukkenskap og fyll helst når de skal til alters, og det uten at de gjør seg den ringeste tanke om at de dagen før løper omkring fulle som svin.»³⁴

³¹ Lindkjølen s.100

³² Lilienskiold: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1> s. 60

³³ Lilienskiold: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1> s. 58

³⁴ Lilienskiold: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1>

Nordlands trompet og barokken

Petter Dass skrev diktet *Nordlands Trompet*. På 1600 – tallet, i en tid der det var ekstra viktig for prestene å kristne samene. 1600 – tallet var et århundre som var fylt med kontraster.

Heksebrenning, helvetesangst og mye sykdom blant folk ble kontrastert mot Guds storhet og håpet om et bedre liv i det neste livet. I 1536 avtalte Kongen og den danske adelen at Norge skulle bli lydrike og innførte protestantismen med militærmakt. I 1660 innførte Fredrik den tredje eneveldet i Norge. Fremkommeligheten i landet ble forbedret, mye på grunn av at landet måtte administreres, både når det gjaldt rettsoppgjør som hekseprosesser eller skatteinndrivelse. Befolkningstallet hadde så smått begynt å øke slik at prestene lettere kunne komme seg rundt i det ganske land. Prestene skrev brev til kongen på 1600 – tallet om sine utfordringer og fortvilelser i møte med «lappene» og «finnene» slik vi møter det hos Lilienskiold. Petter Dass som var født i 1647 i Nordland var en norsk teolog, dikter og sogneprest. Han skrev blant annet ulike dikt som var bestillingsvare fra myndighetene. Et av diktene hans, *Nordlands Trompet*, er et meget utførlig topografisk dikt som hyller, og ikke minst skildrer, landsdelen i nord. Et dikt om Nord-Norge kan umulig lages uten å nevne samene. Samene er en del av det nord-norske, det vil si at de er en del av kulturen. I *Nordlands Trompet* finnes det et kapittel som heter *Om Laperne og Finderne*. Det er verdt å merke seg at han her benytter begge begrep. Om det er fordi han anser det for å være en forskjell mellom finner og lapper, eller om han bare vil sikre seg ved å bruke begge benevnelsene som er i omløp, er det vanskelig å spekulere i. Det er ingenting i diktet som tilsier at han opererer med noe kategorisk skille, i alle fall.

Diktet har vers på vers med nøye beskrivelser, karakteristikker og angivelige observasjoner på rim. Det er viktig å presisere at dette jo nettopp er *lyrikk*, altså en type skjønnlitteratur, men jeg vil argumentere for at dette diktet likevel speiler en del av oppfatningene rundt samene, og hvordan mange av disse oppfatningene har fått bli rådende opp gjennom tiden. Det er rimelig å anta at et dikt skrevet av en toneangivende skikkelse med (åndelig) makt har fungert som en autorisering av forestillingene som kommer til uttrykk, uten at jeg dermed skal gi Dass alene skylden for sementeringen av oppfatningen av samene vi finner i *Nordlands trompet*. Diktets popularitet tatt i betraktning, og det faktum at det leses hvert år av norske elever på norske skoler den dag i dag, bærer vitnesbyrd om at det ikke er av liten betydning.

Nordlands trompet av dikterpresten Petter Dass er altså en hyllest til landsdelen. En hyllest til alt som fins i Nordlands len, og i Helgelands bispedømme. Han beskriver meget nøye naturen,

dyrelivet, bosettinger med dets folk, og dette medfører at også samene må nevnes. Han beskriver samene nøye. Han bruker begrepene finn og lapp som seg hør og bør fra tidsepoken og fra en skribent med et utenifra-perspektiv. Han beskriver samene med en god dose fascinasjon, men også med behørig distanse. Han beskriver hvordan samene er tilfreds med lite, og at rikdom ikke ville ha gjort dem lykkeligere:

«Han lever og er med sin Gamme tilfreds, Ja om han end eyed' al Persiske Kreds, Var han ikke bedre fornøyet (...)»³⁵.

Så beskriver han ilden i teltet som skader samene, men at ilden holdes vedlike. Han har mange vers om klesdrakten, om hvordan damene aldri lar drakten forfalle og at klærne holdes etter tradisjon, de bruker de samme klærne som sine forfedre. Videre beskriver han smykkene, sølvbeltene, spennene og ringene som plasseres rundt på brystet. Han beskriver håndverket, hvordan kvinnene bruker naturen og lager håndverk som kan regnes som kunst, eksotisk sådan:

«Og som de paa Hamp haver ingen Foraad, Saa tvinde de Seener istedenfor Traad, Udtagne af Dyrenes Skanke, De rives i stykker og drages saa fiin, At Traaden er, som af det netteste Liin i fremmede Lande kand Vanke»³⁶.

Petter Dass skriver også om hva samene spiser, at de spiser alt på dyret og at ingenting går til spille. Petter Dass ser på det å spise alt på dyret som en underlig kuriositet og muligens som noe dyrisk (i alle fall er det ikke kutymen blant majoritetsbefolkningen, ellers hadde det nok ikke vært tatt opp av han). Dass beskriver hele kostholdet utførlig, i tillegg beskriver han varene deres som de selger når de kommer til bygda. Samenes gjetning av rein er ikke så ulik bondens, da også samene slakter om høsten, og at de også er redd for ulven konkluderer han i strofe 155. Dette innslaget viser også et tegn på forsoning og et ønske om fred og samhandling mellom folkegruppene. Dass peker her på likheter, heller enn forskjeller.

Petter Dass beskriver også utseendet til samene. Han beskriver dem som dverger med spiss hake og lite skjegg, hvor moren mistenkes for hor om noen av samene blir høye:

³⁵ Dass: <http://www.kalliope.org/en/digt.pl?longdid=dass2001081410> Vers 60

³⁶ Dass: <http://www.kalliope.org/en/digt.pl?longdid=dass2001081410> Vers 115

«Det Folk er særdelis af sælsom Natur kort-benet i Vexten og støt af Statur, Ey meget uliige til Dverge; Man finder der sielden en voxen og stoer, Med mindre hans Moder mistænkes for Hoer, (...)»³⁷.

Med Paul-Michel Foucaults epistemer kan vi ane en struktur hvor begrepene lapp og finn har segmentert en viss diskurs fra tolvhundretallet, men at vi skal passe oss for å se oss blinde på begrepsbruk og beskrivelser som i dag kan virke støtende, altså å pålegge pre-opplysningsmennesket holdninger og forståelser som tilkommer ettertiden. Personlig så tenkte jeg at denne dvergebeskrivelsen var støtende først, men det kan jeg selvfølgelig ikke si noe sikkert om ut fra datidens normer og forståelse. Sannsynligvis var det neppe ment som annet enn beskrisjon.

Dass forteller også at samene ikke kan telle og at de har andre beregningsmåter, og det sier oss at samene er et naturfolk. Vi så det også hos Dimianus A Goes, som beskriver at samene bruker tegn når de skal drive handel. Samene levde på siden av den norske kulturen og språkproblemene folkegruppene imellom ble for store, likevel klarte de å kommunisere med hverandre.

Den største bekymringen til Dass er at samene vanskelig lar seg kristne. Det gjør det ikke lettere at de snakker et språk som er helt ubegripelig for en nordmann. Dette synes Dass er leit og han ønsker at de snarlig skal lære seg et forståelig språk. Det er ingen tvil om at det vil bli mye lettere å få dem kristnet om de snakker samme språk som prestestanden, som han selv representerer. Dette var en kjent problemstilling prestene i mellom. Kristningen er særs viktig i og med at Dass stiller spørsmålet om samene har omgang med djevelen:

«Man vil og vel sige, det Finnerne kand Med Ryllen og Tryllen og Troldoms Forstand Baad‘ Veiret og Vandet forgiøre; Ja og at insætte forflyvende Gann i Folk, Creatur, i Marker og Plan. Det man og kand mangesteds høre; At de nogen Omgang med Dievelen har (...)»³⁸.

Han fortsetter med å si at samene kan se hvem som stjeler og at de bruker ulike ritualer. Minoriteter ble gjerne stemplet som trolldomskyndig av prestestanden, dette gjaldt både jødene og finske immigranter i Finnskogen - som fikk ord på seg for å kunne mer enn sitt

³⁷ Dass: <http://www.kalliope.org/en/digt.pl?longdid=dass2001081410> Vers 35

³⁸ Dass: <http://www.kalliope.org/en/digt.pl?longdid=dass2001081410> Vers 220 -224

fadervår³⁹. Den samiske sjamanistiske religionen måtte selvfølgelig ha vært svært fremmedartet for det kristne 1600-tallsmennesket. Dass forteller:

«Jeg kiender de Finner, det haver kundgiort Og kunde det give tilkiende. Han kaster sig flad op paa Jorden udstrakt, og falder slet hen i Besvimels-Afmagt Foruden al rørendes Aande. Men naar han til Livet opqvegnes igjen Fortæller han, hvor han vidt-værendes hen Har vanket i fremmede Lande (...)»⁴⁰.

Det han beskriver er at sjamanen går i transe under et rituale, et fenomen som er kjent fra sjamanistiske religioner. Dass tolker det på denne måten:

«Saaledesk and Satan forgiøgle det Sind Dem han ved Vantroen forsteenede blind.».

For Dass var dette selvsagt djevelens verk, han var prest i en tid hvor djevelen absolutt var ansett som en trussel for folk.

Ganding, eller ganning, var en fryktet trolldomskunst tilskrevet samene. Troen på at samene kunne sverge forbannelser på mennesker og dyr, men også at de kunne ha en innvirkning på været, eller naturen som sådan, var vel etablert på denne tiden. Dette var fryktede egenskaper blant majoritetsbefolkningen, men det var nok ikke umulig at de av og til søkte hjelp hos samene når de selv ville oppnå noe⁴¹. Som Ellen Alm, som forsket på heksebrenning av blant annet samene, fortalte om i et intervju på forskning.no:

«Alm forteller at nordmenn ikke bare holdt avstand til samene. De kjøpte trolldomstjenester hos samene, også i Trøndelag. Trøndelagspresten Hans Hammond skrev i sin misjonshistorie at samene hadde rykte som store heksemestre, og at alle giftesyke, bestjålne, hevngjerrige og de som var nysgjerrige på skjebnen, søkte samenes bistand.».

Petter Dass var i alle fall ikke i tvil om hvor denne gandingen kom fra:

«Sin Ganne-Kunst bruger han og som en mand, Og sender hvort hen hannem lyster om Land, Forgiftig Beelzebubs Fluor, Han setter dem in udi Folk eller Fæe, Beskader saa mange uskyldige Cræe».

³⁹Rønniksen:

http://www.historieboka.no/Modules/historiebok_tidsepoke_tema_artikkel.aspx?ObjectType=Article&Article.ID=2014&Category.ID=1152

⁴⁰ Dass: <http://www.kallioppe.org/en/digt.pl?longdid=dass2001081410> Vers 264

⁴¹ Tveter: <http://forskning.no/2016/10/heksejakten-mot-samene/produisert-og-finansiert-av/ntnu>

Beelzebubs fluer har vært brukt som et annet navn for djevelen, eller en demon i kristendommen. Navnet stammer fra eldre religion der Baal var en fruktbarhetsgud. I kristendommen har det blitt hetende at Beelzebubs fluer viser til at djevelen er herre over alle flyvende demoner. Dette er arvet fra jødedommen, og det er allerede nevnt i det gamle testamentet⁴².

Petter Dass må på mange måter ha vært en sammensatt mann. På den ene siden mener han at samene må kristnes. Han beskriver den samiske befolkningen som et kyndig folkeslag som har lært seg å overleve og lage stor kunst (bekledning, sølvsmykkene ol) med veldig begrensede midler, men han mener de driver med djevelens trolldom. Likevel har han et eksistensielt øyeblikk hvor han undres på om de i det hele tatt skal kristnes; om samene ikke er en del av den komplekse naturen som fins i nord. De er tross alt vanskelig å kristne med sitt språk og det faktum at de kun oppsøker folk en gang i året. Han spør seg selv om hva Gud gjør i denne saken og konkluderer:

«Han lade sin Sæd iblant Klipperne groe! Han selver forøger den svage Mands Troe, Al Ting til sin Ære han styrer.».

Beskrivelsen av den samiske befolkningen er grundig fra Petter Dass sin side, og det er ingen tvil om at han har god kjennskap til dem.

Hvilken semantikk bringer så Petter Dass og 1600-tallet inn i diskursen rundt det samiske? Hvilken symmetri og asymmetri er det å finne? Dass skiller seg ikke nevneverdig ifra forfatterne fra århundrene før ham. Han er innom de samme kategoriene som jeg skisserte; Samenes levemåte/kultur, utseende og trolldomskunsten. Diskursen fra det 15. århundre fyller begrepene om hvem samene er for majoriteten. De kan kjennes igjen på utseende, på levemåten, og de kalles for lapp eller finn. Symmetrien i begrepene viser at de er dyktige mennesker som er gode til sitt tradisjonsarbeid, og de følger sine egne eldgamle tradisjoner. Man får vite at de ikke er ute etter konflikter, og gjennom Petter Dass får man også vite at deres virke følger den sykliske gangen til årstiden «nett so bondens».

Det er bare en ting man skal, og det er å passe seg for å gjøre dem ille. De har kontakter med djevelen og kan volde stor skade. Nettopp dette punktet viser en asymmetri og en semantikk som har fulgt samene lenge. Likevel er det ikke umulig for samene å fri seg fra denne mistenkeliggjøringen, og det er gjennom å lære seg norsk og bli kristnet. Det er ikke

⁴² Peterson: <http://www.esotericarchives.com/solomon/testamen.htm>

blodskam som følger generasjoner av etterkommere, eller en arvesynd som følger dem, det er bare et spørsmål om å konvertere til riktig religion. Her følger mønsteret helt en av begrepsparene Reinhart Koselleck opererer med; nemlig kristen-hedning. En hedning har alltid en utvei fra sin posisjon som annenrangs borger og det er å la seg kristne. Dette kaller Koselleck⁴³ for den Paulinske dualitet; ethvert menneske skal kristnes om det vil unngå evig fortapelse. Dette betyr at alle hittil eksisterende inndelinger og begrepspar opphører, den paulinske dualitet opprettet et tidsskille, tidligere herskere hører fortiden til, fremtiden tilhører de kristne.

I neste kapittel hvor jeg tar for meg et rettsdokument fra 1700-tallet, vet vi at det allerede har vært relativt mye skrivelser om samene ute i Europa. Kanskje noen av oppfatningene om samene som kommer til uttrykk i for eksempel *Nordlands trompet*, også er å finne her, i en kodiell produsert av norske myndigheter hundre år senere.

⁴³ Koselleck s. 128

Lappekodisillen

*Første Codicill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende*⁴⁴

Lappekodisillen er et tillegg til grensetraktaten av 1751 mellom Danmark-Norge og Sverige (som omfattet Finland på denne tiden). Dette er et rettsdokument som skiller seg ganske mye fra Petter Dass sin skjønnlitterære tekst rent sjangermessig, i og med at Lappekodisillen er et offentlig dokument. Det betyr imidlertid ikke nødvendigvis at betydningsdimensjonen i begrepene er endret. Arbeidet med å gå opp den usikre grenselinjen i «Finnmarkene», fulgte av fredstraktatene inngått mellom Danmark-Norge og Sverige etter at Den store nordiske krig tok slutt i 1720. Grensen som sist ble trukket i høymiddelalderen var utfordret og endret i flere omganger, og særlig nordafjells var det behov for å befare grenseområdene. Kommissærer fra begge sider skulle avgjøre stridigheter der det var tvister⁴⁵.

Lappekodisillen hadde et todelt formål. På den ene siden skulle den «bevare den Lappiske Nation» og garantere for samenes sedvanerett til deres tradisjonelle bruksområder. Slik kan dokumentet leses som en første anerkjennelse av samene som egen folkegruppe – en minoritet med krav på visse rettigheter og beskyttelse – og deres landområder. På den andre siden skulle kodusillen lovfeste og regulere forflytningen over landegrensene, for slik å forebygge potensiell «Trette og Misforstaaelse»⁴⁶. Dermed blir lappekodisillen også et første skritt mot begrensning av samisk livsgrunnlag og kultur. Samene kunne ikke lenger vandre fritt over landegrensene, og flere av de samiske befolkningsgruppene mistet tilgang til områder de før hadde anvendt og var avhengige av.

Det er dette komplekse og til dels motstridende tolkningsrommet, som gjorde at jeg valgte Lappekodisillen som kildedokument i mitt kulturhistoriske eksperiment. Dokumentet er tidstypisk for en periode hvor gryende nasjonalstater ble formalisert både fysisk og juridisk (gjennom grenseavtaler og lovverk knyttet til statsborgerskap og skattlegging), samtidig som det i sin representasjon av de multikulturelle skandinaviske nordområder er unikt. At

⁴⁴Lappekodisillen: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1751-10-02>

⁴⁵ Arkivverket riksarkivet og statsarkivet: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Riksarkivet/Norges-dokumentarv-Riksarkivet/Utvalg-fra-grensearkiv-ca.-1750>

⁴⁶ Arkivverket riksarkivet og statsarkivet: <http://www.arkivverket.no>

Lappekodisillen fremdeles er et sentralt dokument i diskusjonen om samenes spesielle rettigheter gjør den ikke mindre interessant i en kulturhistorisk sammenheng. Jeg har lenge visst at den var en del av det norske lovverket og jeg har undret meg over hva den egentlig formidlet. Utfordringen er å lese lovteksten uten å være farget av det som skjer senere i historien.

Førsteamanuensis dr. juris Øyvind Ravna skriver i artikkelen *Lappekodisillen av 1751 og dens rettslige betydning i dag*⁴⁷ at kodisillen ble til for å muliggjøre at samene skulle kunne flytte rundt og opprettholde sin livsstil som nomader når riksgrensene ble tegnet opp på 1700-tallet. Ravna peker på at Lappekodisillen ble utformet som et tillegg nettopp for å sikre samenes flytting i hjertet av Sápmi, og at rettighetene ble begrunnet med Samenes *sedvane*, altså at denne sesongoverflyttingen hadde eksistert siden fordums tid, og at kodisillen skulle sikre samenes adgang til å utøve disse sedvanene. I tillegg ble de begrunnet i samenes økologiske tilpasninger som var sesongbasert; innlandet om vinteren og kysten om sommeren. I 1738 startet forhandlingene mellom Norge og Sverige om riksgrensene (etter Sveriges tap i den nordiske krigen i 1721), før det fantes kun dagens Østfoldsfylkes grense mot Sverige fastsatt i en traktat a 1661, ifølge Ravna og som jeg nevnte innledningsvis. Det vanskeligste punktet i forhandlingene ble samene og deres overflyttingssedvaner. Etter nøye analyser og undersøkelse av arealbruk og rettsoppfatningene til samene ble til slutt grensetraktatet signert oktober 1751, og etterpå kodisillen for å unngå krangler og misforståelser. Så i paragraf 10 stadfester lappekodisillen at samene kan reise over begge riker etter gammel sedvane, og at kodisillen skulle være med å sikre samenes fortsatt eksistens. Paragraf 15 forteller om lappelensmann og laugrettesmenn som skulle holde orden på flyttingen, kreve avgifter og administrere egne lapperetter. I paragraf 22-27 skal myndighetene avgjøre bestemte rettstvister, blant annet sedvanen og paragraf 3-9 om regler rundt statsborgerskap, om rettigheter til nøytralitet i krig og 10 og 11 handler paragraf 12-14 og 2 om rettigheter til naturgoder, mens paragraf 15-21 handler om reindrif og beiteområder. Med rettigheter på plass kan det være relevant å se på nasjonsideen i lys av kodisillen.

⁴⁷ I dag refererer til 2010 i Ravnas artikkelen

Lappekodisillen og nasjonsideen

Det er forut for forhandlingene om kodisillen at vi i et brev fra den dansk-norske grensekommisæreren finner uttalelsen om at kodisillens hovedformål skal være å bevare den lappiske nasjon. Men hva menes med «nasjon» i dette tilfellet?

I opplysningstiden var kravet om å fjerne eneveldet et viktig fokus for åndseliten, og idéen om selvråderett, folkestyre og sosiale rettigheter vokste frem, speilet i den amerikanske uavhengighetserklæring av 1776 og i den franske grunnlov av 1791. Nasjonsbegrepet var i starten løselig anvendt på alt fra folk og språk til land og stater, og det var først utover 1800-tallet at det ble låst til stater og land. Er det likevel mulig å lese Lappekodisillen som uttrykk for tidlige demokratiseringstanker i opplysningstidsånd?

«Den Lappiske Nation» tilsvarer på mange måter det vi i dag refererer til som «Sápmi»: de nordlige områdene i Norge, Sverige, Finland og Russland hvor samene tradisjonelt har hatt sitt liv og virke, til dels gjennom en nomadisk tilværelse på tvers av landegrensene. Dette innebærer altså en anerkjennelse av samene som eget folk, og selv om de gjennom traktaten ble tvunget til å velge statstilhørighet, legges det få føringer på hvordan for øvrig skulle leve, for eksempel hvilket språk de skulle snakke. Dette er før nasjonsbyggingstiden, og den romantiske ideen om ett folk, én historie, én kultur og ett språk for hvert land var ennå ikke institusjonalisert. Det interessante er dermed at det forut for nasjonsbyggingstiden var rom for flere nasjonale grupper innenfor statsterritoriet. Man sikret til og med deres rettigheter til ressurser og eiendom på følgende måte:

§ 16. Lappe-Lehns mændene og Laug-Rettes Mændene skulle reciproce besørge, at de overflyttende Lapper for deres Dyr nyde tilrekkelig Underholdning, dog saaledes, at Lappen selv, som for Landet skatter, ikke af de fremmede Lapper fortrænges og lider Mangel, til saadan Ende skulle Lappe-Læns mændene og Laug Rettes Mændene vel kiende Beskaffenheden af Skatte-Landene paa deres Side, saa og vide de Dyrs Antal, som Lappen eyer, der for Landet skatter, paa det de fremmede Lapper, om fornødiges og forlanges, paa beqvemme Steder kunde anvises. Og skulle paa begge Sider de fremmede Lapper nøye tage sig i agt, at de ikke ved deres Flytnings Færd gjøre Landets egne Indbyggere nogen Skade, enten Vinter eller Sommer paa Skoug, Ager eller Eng, Multe-Bær eller Hiort Ron-Myrer eller

noget andet, under Straf efter Loven; og bør Skaden strax erstattes efter uvillige Mænds Kiendelse.

Men selv om kodusillens uttalte formål var å sikre samiske rettigheter, er det liten tvil om at det også var viktig å sikre og fordele naturressurser mellom rikene:

§ «13.De svenske Lapper, som vel flytte med deres Dyr over Grendsen ind paa Norsk Grund, men dog ikke komme til Havet eller Fiordene, og sammesteds noget Fiskerie eller Kobbe-Skytterie bruge, betale udi Leye for hvert 20de Dyr, som i deres Følge er, stort og smaat af begge Kiøn, undtagen de Kalve, som udi samme Vaar ere fødde, hvilke ikke regnes; Een Skilling Danske eller en Styver Svensk, i Kobber-Mynt, mere ikke. Bruge de Fiskerie eller Kobbe-Skytterie i Havet eller Fiordene paa den Norske Side, betale de for hvert 20de Dyr, dobbelt saa meget, som oven er meldt, det er 2 Skilling Danske, eller 2 Styver Svensk i Kobber-Mynt. Alt saaledes at samme Aars Vaar-Kalve ikke regnes: meere maa af de Svenske Lapper ikke tages, under hvad Navn eller Skin det være vil, ey heller maa de med noget personligt Arbeide eller Tieneste belegges.»

Vi skal derfor ikke glemme at traktaten ikke er mer enn et tilleggsdokument til grensetraktaten, som skulle stabilisere rikene etter den nordiske krig og sikre kongehusene inntekt gjennom skatter og fordelte ressurser. Som vi skal se anmoder Foucault oss om å være forsiktige med å lese kontinuitet i idehistorisk tankegods.

Dr.juris Øyvind Ravna skriver også om nasjonsbygging i artikkelen *Lappekodusillen av 1751 og dens rettslige betydning i dag* at det var en ganske sterk motstand mot kodusillen på 1800-tallet fra Norges side. Ravna skriver at Nikolaus Gjelsvik blant annet hadde en utredning av kodusillen og kom til den konklusjonen at det var basert på en misforståelse at blant annet reinbeiteretten var en gjensidig og uoppsigelig rett, han mente at traktatlandene ensidig kunne si opp denne retten. Lappekommisjonen uttalte selv, ifølge Ravna, at såfremst reineiere hadde beskyttende rett fra myndighetene så kunne de overflytte over, men om det var til hinder for utviklingen måtte denne retten vike. Dermed ville man sette jordeiernes interesser foran samenes interesse. Samme tankegang dukket også opp i Sverige, at samene måtte vike for bøndene. I 1751 hadde samene fått tillatelse til å vandre over jordeiernes eiendommer. Da samenes rett til privat grunn ble fastsatt i 1883 uttalte utskiftningsformannen at regjeringen gjennom kodusillen:

«paa den omhyggeligste maade [hadde] ytret sin Tilfredshed med denne Finners (: skjønt usle:) Levemaade og Næringssedt, samt givet dem Frihed, som før, at bo og flytte med deres Rensdyr..».⁴⁸

Vi biter oss merke i at samenes levesett blir sett på som ussel, og det er ikke tvil om at man i nasjonsbyggingstiden forherliget bonden. Han var en meget viktig bestanddel i den gryende nasjonen Norge, dessuten måtte man være jordeier for å kunne stemme ved valg.

Det er ingen tvil om at det oppstod en interessekonflikt mellom jordbrukerne og samene. Det er viktig å presisere at det ikke bare var samer som ikke eide jord i det dansk-norske riket. At det å eie jord var forbeholdt de få, og de med mest midler. I 1883 kom «Felleslapploven» som var en svensk-norsk lov som satte lappekodisillen ut av kraft for 15 år i første omgang, Skiver Ravna. Kodisillen ble satt ut av kraft i mange runder, og ble en stor forhandlingspost når unionsoppløsningen fant sted.

Diskurser og maktforskjeller

Ifølge Foucault er ikke diskurser bare lingvistiske systemer, eller tekstmateriale, men hele den psykologiske praksis med sine institusjoner, sin filosofi og deres vitenskapelige nivå. Det er tre regler som former en diskurs; den første er hvor diskursen oppstår gjennom sosiale og kulturelle områder hvor diskursene åpenbarer seg i, for eksempel familien, jobb-sammenhenger, religiøse grupper og lignende. Den andre er institusjonene som anerkjenner diskursen, som for eksempel lovverket. Til sist finner vi et nett (eller mønster) av ulike fenomener som kan relateres til hverandre⁴⁹. Lappekodisillen er en del av diskursen rundt det samiske, både i fortid og i fremtid. Det har vært et ekstremt viktig dokument, og er som vi skal se etter hvert en kilde til konflikt.

Alle tidsepoker, har ifølge Foucault, innehatt noen underliggende epistemologiske forutsetninger som determinerer hva som er akseptabel oppførsel og ønsket adferd i en gitt tid. Dermed er Lappekodisillen av 1751 et opplysningstidsdokument som ikke bare speiler diskursene rundt det samiske, men som inngår i flere andre diskurser, for eksempel knyttet til demokratiske ideer, som her i paragraf 10:

⁴⁸ Statsarkiv i Trondheim: *utskriftprotokoll nr. v111*

⁴⁹ Foucault s. 130

«Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvane være dennem tilladt, Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet Rige. Og herefter som tilforn, lige med Landets Undersaatter, undtagen paa saadanne Steder, som her neden meldes, at betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv, da de venligen skal imodtages, beskyttes og hielpes til Rette, endogsaa udi Krigs-Tider, hvilke udi Lappe-Væsenet aldeles ingen Forandring skal gjøre; Og allerminst skulde de fremmede Lapper blive exponerede for Plyndring eller nogen Slags Tvang og Overvold, som Krigs-Tider medbringe, men altid blive som egne Undersaatter anseede og haandhævede paa hvilken Side de sig da som fremmede opholde.».

Innholdet i paragraf 14 er til sammenligning direkte myntet på å regulere naturressurser og beskatning:

«De Norske Lapper, som om Høsten flytte med deres Dyr over Grendsen ind paa den Svenske Side, betale for hvert 20de Dyr, som i deres Følge er, stort og smaat, af begge Kiøn, samme Aars Vaar-Kalve med indberegnete, Toe Skilling Danske eller Toe Styver Svensk i Kobber-Mynt, efterdi bemeldte Lapper sammesteds den længste Tid af Aaret forblive, og Vaar-Kalvene paa den Tiid, samme Underholdning, som de øvrige Dyr behøve; Vile de tillige bruge Fiskerie og Skytterie i Lapmarken, betale de dobbelt saa meget, det er 4 Skilling Danske eller 4 Styver i Kobbermynt; Mere maa af de Norske Lapper ikke tages, under hvad Navn eller Skin det kaldes kand, ey heller maa de med nogen personlig Tieneste eller Arbeyde belegges».

Lappekodisillen med sine tretti lovparagrafer viser altså hvordan naturressurser skal fordeles, hvordan samene beskattes, og hvilke straffer som skal utøves om lovene ikke opprettholdes, samtidig som den presiserer at samenes nomadiske levevis skal kunne bestå. Den understreker at samene på samme måte som øvrige «undersåtter»⁵⁰ skal beskyttes av norsk lov, for eksempel mot overgrep og ran, selv i krigstid.

Men som Foucault påpeker er det alltid også implisitte maktprinsipper som bestemmer en epokes diskurs. Som allerede poengtert har kodisillen grepet inn i samenes livsførsel på en

⁵⁰ I denne sammenheng vil undersått bety «enhver som hørte til en regjerende fyrstes folk», altså både samer og ikke-samer. Berg: <https://snl.no/unders%C3%A5tt>

måte som har fått uoverskuelige konsekvenser. Selv om samenes språklige anliggende ikke er berørt eksplisitt i Lappekodisillen, inneholder den forordninger om hvordan samene skal melde fra til lappe-lensmannen, og spørsmålet blir i så måte hvordan (les: på hvilket språk) man fikk dette formidlet til dem:

«§ 17. Førend nogen Lap, Norsk eller Svensk, med sine Dyr flytter over Grendsen, skal han for sin egen Lappe-Lænsmand og Laug-Rettes Mænd angive Tallet paa de Dyr, som i hans Følge ere, det er saavel paa hans egne som paa hans Børns, Tieneres og Huusmænds, og Leyen til bemeldte Lænsmand levere imod Beviis, saavel for Angivelsen som for Leyen; Iligemaade skal han da ogsaa angive, om han vil bruge Fiskerie og Skiøtterie, hvorefter Leyen bliver proportioneret og betalt, samt paa Angivelsen og Beviset antegnet. Med dette ovenmeldte Beviis passerer han siden uden Hindring og videre Tiltale frem og tilbage».

Kodisillen ble ikke oversatt til samisk før utpå 1800-tallet og det er heller ingen samer som innehadde administrative posisjoner. Det som dette dokumentet helt klart viser er at det ble helt nødvendig for samene å lære seg et minimum av norsk eller svensk. Med Foucault kan vi derfor si at selve samfunnsstrukturen kodisillen representerer avslører en diskurs hvor makten er forbeholdt myndighetene og deres representanter for majoritetsbefolkningen i hvert rike. Selv om dokumentet under § 21 beskriver hvordan lensmenn og laugsrettesmennene skulle straffes om de misbrakte sin stilling, gjør ikke dette at samene på noen måte ble innlemmet i den grunnleggende maktstruktur. Spørsmålet er hvem som førte anklagene og hvordan det skulle komme fram at de hadde misligholdt sine stillinger. I tillegg inneholder kodisillen mange regler samene måtte følge for ikke å bli straffet:

«§20 Dersom nogen Lap, Norsk eller Svensk, befindes falskeligen at have angivet Tallet paa sine Dyr, saaledes, at han haver 20 Dyr fleere og derover, end anmeldt er, betale han for hvert 20de Dyr udi den hele Flok 2 gange saa meget, som oven er meldt, betreffes han anden Gang med saadan U-rigtighed, betale han dobbelt saa meget, som første Gang, og saaledes fremdeles, saa at Straffen hver Gang fordobles, altsammen udi lige Deelee til Angiveren og den, som Leyen tilhører. I Mangel af anden Angiver beholder Eyeren af Leyen alt».

Foucault mener i *Tingens orden* at det beste eldre kilder kan vise oss er at de sier noe om vår samtid, noe Lappekodisillen er et godt eksempel på. Vi kjenner samenes historie med

undertrykkelse i møte med norsk assimileringpolitikk og vet at det er fortsatt er mange gnisninger ennå i Nord-Norge når det kommer til det å fordele ressurser. Like ned til muldebærene, som parodisk nok også nevnes i dette dokumentet:

«§16 (...) Og skulle paa begge Sider de fremmede Lapper nøye tage sig i agt, at de ikke ved deres Flytnings Færd gjøre Landets egne Indbyggere nogen Skade, enten Vinter eller Sommer paa Skoug, Ager eller Eng, Multe-Bær eller Hiort Ron-Myrer eller noget andet, under Straf efter Loven; og bør Skaden strax erstattes efter uvillige Mænds Kiendelse».

Men Lappekodisillen byr på en overraskelse. I en kjønnsdiskurs fra 1700-tallet lå som vi vet makten hos mennene. Hos den samiske befolkningen har imidlertid kvinnene fått et særskilt gode som ikke var forunt kvinnene i den øvrige befolkningen, nemlig retten til eiendom. Samiske kvinner kunne eie reinsdyr, samenes egen valuta:

«§ 8.Dersom nogen Svensk Lap gifter sig med en Norsk Lappe-Hustru, som udi Norge har sit eget Skatte-Land eller flere Rehner, end han, have han Frihed, uden nogen Hindring eller Afgift af hans Formue, at blive en Norsk Lap; Da han sig derom hos den Svenske Foged anmelder og gjør en saadan Beskaffenhed beviislig, hvorpaa Fogden skal meddele ham en skriftlig Tilladelse til Overflytning og samme i Opbørsels Bogen antegne, samt hannem fra den Svenske Skat udslette; saaledes forholdes vice versa med en Norsk Lap udi lige Tilfælde; Udi andre Omstændigheder følge Hustruen Manden.».

Der norske kvinner var henvist til å måtte ha mannlig verge i de særtilfeller de kunne eie noe, slapp samekvinnene en slik umyndiggjøring. Det viser en slags ydmykhet overfor den samiske levemåte og samiske kvinners status, som lett kan overses om Foucaults jakt på maktstruktur videreføres for slavisk.

Så selv om Lappekodisillen per se fylles med overraskelser og med en bit respekt, og også kanskje for første gang en slags offentlig respekt til samene, kan man spørre seg om hva diskursen rundt det samiske fylles med. Om Lappekodisillen hadde vært det eneste som fortalte om det samiske så hadde det vært lite å ta tak i, men det har vært andre før lappekodisillen og fylt diskursene. Lappekodisillen trenger i så måte bare å antyde begreper,

som «lappevesenet (Lappe Væsenet)» og dermed blir det opp til andre å fylle diskursen om lappevesenet.

Likevel har lappekodisillen vært svært viktig for den samiske befolkningen nettopp på grunn av at den forsvarer samenes blotte eksistens, noe som ikke var en selvfølge i den senere fornorskningstiden. Samene har anvendt kodisillen i rettsvesenet mange ganger, og like mange ganger har kodisillen blitt forsøkt å gjøre ugyldig.

Symmetri og asymmetri

For å anvende Kosellecks tankegods på Lappekodisillen blir det viktig å undersøke hvilke motbegrepsstrukturer som figurerer i lovteksten. På denne tiden var det fortsatt det finske lånordet ”Lap” (Lapp) som benevnte folkegruppen på generell basis (også i internasjonal sammenheng), et ord som rent etymologisk betyr (ifølge svensk etymologisk ordbok)⁵¹ «fra området Lappi» (som i sin tur antas å ha betydningen «fra ødemarken i nord»). Rent semantisk skulle det ikke være noe som tilsier at benevnelsen skaper et asymmetrisk begrepspar satt opp mot for eksempel nordmann. «Lapp – nordmann», kan forstås rent deskriptivt som to folkeslag i lydriket Norge. Vi husker også at samene i Lappekodisillen anses å representere en egen nasjon. Dette var før man låste nasjonsbegrepet til statlige størrelser, og man kunne anvende det for å peke ut en folkegruppe med en egen kultur og et eget språk.

Videre ser vi at begrepet «undersått» - som referer til alle som tilhørte kongeriket - omfattet begge folk, både lapper og nordmenn. Når det gjaldt beskatning og beskyttelse er de like for loven. Så langt får vi altså inntrykket av at vi har med et symmetrisk begrepspar å gjøre, lapp og nordmann viser til to befolkningssegmenter i nord, langt unna maktsenteret i Danmark. I Danmark-Norge var Fredrik V konge på dette tidspunktet. Det er lett å forestille seg at det for kongen var temmelig uinteressant å rangere sine undersåtter så langt nord, så lenge de betalte sin skatt og ikke skapte konflikt.

⁵¹Hellequist: <http://runeberg.org/svetyim/0485.html>

Når vi imidlertid husker at «Lappe Væsenet» i Lappekodisillen forstås som en kulturell egenart knyttet til et levesett som eksplisitt ble vurdert som «usselt», er det betimelig å spørre om vi aner en rangering i verdifullhet. Ussel betyr i denne sammenhengen antakelig noe i retning enkel, armodslig (usæl), så det er ikke sikkert det i seg selv er ment nedsettende. Men sett i sammenheng med hvordan levesettet til samene ble omtalt og vurdert i diktet Nordlands trompet, aner vi at «nordmann – lapp» ikke nødvendigvis er et uhildet symmetrisk begrepspar. Vi ser også at lappene rent juridisk må vike for jordeiende bønder, slik at friheten til å ferdes på tvers av landegrenser, og til å utøve sitt levesett, har sine forbehold. Så kan man selvfølgelig innvende at det var nok av ikke-samiske nordmenn uten eiendom på denne tiden, som på samme måte måtte vike for jordeierne. En eventuell asymmetri i begrepsparet hviler dermed ikke på etnisiteten.

I tidsrommet 1731-71 lå skatteprosenten på rundt 24 til 29 prosent. I årene før sjuårskrigen (1756-1763) stabiliserte skattene seg for bønder flest på rundt 24 til 29%, selv om det på denne tiden var økonomisk vekst. Når tollene utgjorde 35% av alle skatteinntekter (Danielsen mfl. s.164) er det klart at det var av interesse for makthaverne å få grense-overgangene avklart og gir myndighetene ulike hensikter. De var ikke bare opptatt av å demokratisere nordområdene. Vi kan kanskje si det slik at i en gryende demokrati-diskurs, knyttet til rettigheter og anerkjennelse som folkegruppe, er begrepsparet noenlunde symmetrisk. I en diskurs knyttet til gryende romantiske forestillinger om kulturell egenart, hvor et begrep som «lappevesenet» blir aktuelt, vil vi kanskje finne at asymmetrien slår inn om man setter «lappevesenet» opp mot et ditto «nordmanns-vesen», altså nordmannens egenart? Ligger det noe uttalt her? Slik kan vi si at symmetrien eller asymmetrien vil bero på hvilken diskurs vi vurderer begrepsparene i lys av.

Lappekodisillen kom i kjølvannet av den nye grenseoppgangen etter den Store nordiske krig. En konsekvens har vært at man har funnet det nødvendig å opprette et skille mellom ”Svenske Lapper” og ”Norske Lapper”. Noen steder omtales samene riktignok kun som «lapp», slik som her i paragraf to: «Ingen Lap maa (...)», men der kongens interesser for skatt aktualiseres, blir det klart at flyttsamene (reindriftssamer som lever nomadisk) må velge hvilken stat de representerer⁵². Nå oppstår altså begreper som understøtter den delen av

⁵² Av Lappekodisillen, hvor flyttsamer kunne velge nasjonalitet:

«§ 4. Dersom nogen Lap, for nu værende Tiid befindes, at have et paa begge Sider af Grendsen beliggende gammelt Norsk eller Svensk Sommer-Skatte-Land, det er saadant et Land, hvoraf før 1742 til Norge eller Sverrig

Lappekodisillen som initierer begrensinger for og inngripen i samisk kultur og levesett. Disse begrepene er asymmetriske fra starten, i og med at de tvinger flyttsamene til å velge hvilken stat de ønsker å tilhøre, stater hvis grenser plutselig trekkes opp midt i områdene de tradisjonelt har ferdet på tvers av, og midt gjennom etablerte språksoner. Disse valgene har senere i historien hatt konsekvenser og har vært kilder til debatt, i og med at sametinget i Norge i dag nekter å skrive under ny avtale etter loven i 1972 som jeg behandler senere i oppgaven.

Som vi har sett er kodisillen likevel rent teoretisk et dokument som bærer i seg en gryende idé om etnisk definerte nasjoner. Kodisillen ble utarbeidet under opplysningstiden, en epoke hvor den intellektuelle elite ifølge Koselleck var på de undertryktes side. Opplysningstidens tenkere satte opp begrepsparet «mennesket og kongen» i utallige språkfigurer som sammenlignes for å deklare herskeren som «umenneske» i forhold til den øvrige befolkning (som dermed får definere «menneskelighet»)⁵³. Han ble regnet som en svak leder, og den reelle makten satt hos hans rådgivere⁵⁴.

Det kan nevnes at befolkningen uavhengig av etnisitet i Lappekodisillen (som i loven av 1666) defineres som «undersaatte»:

«§3: (...) og man saaledes paa begge Sider derved mister de gamle Skatte-Land og Undersaatte (...)».

Her skilles heller ikke mellom norske og danske undersåtter, men så tilhører alle samme rike. Vi finner overhodet ikke benevnelse på etniske nordmenn i teksten, men det henvises til en lappe-lensmann som sammen med to lagrettemenn skal holde oppsyn med samene og deres flyttinger:

§15: «Udi ethvert District, hvor overflyttende Lapper ere, skal beskikkes en Lappe-Lænsmand og 2 Laug Rettes Mænd (...)».

Skat haver været betalt, da have han Frihed at velge, hvilken Sides Undersaat han herefter vil være, alt saa fremt han intet Vinter-Skatte-Land paa nogen af Siderne haver.».

⁵³ Koselleck, kapittel 4

⁵⁴ Danielsen mfl. s.152

Det betyr ikke at lensmannen var lapp, men at hans oppgaver er knyttet til overoppsynet med lappene.

Koselleck skriver som avslutning i «*Om Asymmetriske modbegrebers historisk-politiske semantik*» at om en "venn-fiende"-fremstilling av folkegrupper skal opphøre, kreves det villighet fra begge parter. Om villigheten finnes i dagens flerkulturelle Sapmi kan vi imidlertid neppe finne svar på i kedisillen av 1751.

Samene i folkløren på 1800-tallet

I dette kapittelet vil jeg fokusere på sagn. Det finnes store mengder av sagn om samene, men jeg har plukket ut to stykker, i tillegg til en anekdote. Filolog og folkeminnesamler Just Qvigstad har samlet inn mengder av samiske sagn, og også andre mer moderne vandrehistorier er å finne. Jeg velger likevel sagnene som er hentet fra Landstads samlede kilder ved Norsk folkeminnesamling, fordi disse representerer et utenfra-perspektiv om hvem samene er fra majoritetsbefolkningens perspektiv på 1800-tallet. Det fins flere innsamlede sagn i disse arkivene, fra Landstad og andre innsamlere, men jeg fant det nødvendig å gjøre et utvalg, og synes disse sagnene passet best fordi de viser nye elementer av majoritetsbefolkningens forståelse av det samiske.

Magnus Brostrup Landstad var prest, født i Finnmark i 1802, men er i dag muligens mest kjent som salmedikter. Hans salmebok var den offisielle på gudstjenester frem til 1984. Landstad var også en mann av nasjonsbyggingstiden. Professor i nordisk litteratur, Per Thomas Andersen, skriver i innføringsverket *Norsk litteraturhistorie*⁵⁵ at Landstader var en av pionerne innen 1840-årenes innsamling av folkediktning, og da særlig folkeviser. Bakgrunnen for denne innsamlingen var ifølge Andersen den romantiske ideen om at ethvert folk hadde en særegen folkeånd og at bygdefolket hadde bevart denne folkekulturen ufordervet i sin folkekarakter. Folkediktningen fra «folkedypet» ble forstått som rester av en norsk gullalder fra middelalderen, og dermed som uttrykk for en genuint norsk identitet⁵⁶.

Videre skriver Andersen at nasjonalstatene har sin bakgrunn i opplysningstidens- og romantikkens ideer⁵⁷. Om vi oppfatter nasjonalstater som et felles historisk territorium med samme språk, felles myter og historisk erindring, en enhetlig offentlig kultur, felles økonomi og felles juridiske rettigheter og plikter, er det lett å se at dette er en komplisert samfunnsstruktur. Heri ligger to ulike samfunnsstrukturer ifølge Andersen. Den ene er opplysningsfilosofisk (basert på franske opplysningsfilosofer) med sine rettigheter knyttet til statsborgerskap. Den andre er etnisk, knyttet til tysk romantikk. Her er det etnisiteten som avgjør, strukturen er genealogisk organisert og baserer seg på å inkludere enkeltmennesket i

⁵⁵ Andersen s.76

⁵⁶ Andersen s.191

⁵⁷ Andersen s.190

samfunnet på bakgrunn av etnisk opprinnelse og kulturell tilhørighet. I Europa finner vi ingen av disse to formene i *sin reneste form*, men vi finner spor av dette i alle nasjonalstater. Denne formen for etnisk-organiske nasjonalmodeller førte til et nytt fokus på kultur og historie også i Norge.

I Landstads innsamlede materiale finner vi to opphavssagn som omhandler samene, registrert i Nord-Norge. Disse har jeg funnet i arkivet ved norsk folkeminnesamling på IKOS ved universitetet i Oslo, og det står sted og navn på informanten i den ene teksten, mens det andre sagnet er håndskrevet og har i tillegg årstall.

Sagn 1 *Da finnane vart skapt*. Informant Dorteia Øyen fra Vefsen⁵⁸.

«Finnen er ikkje nedætta frå Adam. At det vart finnar kom seg soleis at etter Vårherre hadde skapt alt det andre var han ein dag ute og gjekk og såg på det han hadde skapt. Og alt såg han var berre vel og bra. So fekk han sjå det låg ein hestelort fram i vegen. Han sparka til lorten og sa: Finn opp og spring. Og so yrde det fram finnar og dei til å springa.».

Sagn 2 *Finnane ætta frå Kain*. Informant Karoline Didriksen. Fossvik 1878

«Finnarne vart ofte ikkje rekna for å vera skikkelege folk. Ei segn fortel at skal ætta frå Kain og ei hundtik (eventuelt huntikke, hundtikse) Kain låg eine gang og bola i lag med ei hundtik, anåvita, og avkjønnet av dette hophavet kom finnane.

I tillegg føyer Karoline Didriksen til en anekdote: *Kjem det folk?*

« Eg har og hørt ordtak som: «No mein eg det kjem folk». «Å nei, det er berre ein finn».».

Om vi ser nøyere på sagnet om at finnene var etterkommere av Kain, har dette helt klart religiøse konnotasjoner. Vi vet fra første mosebok i det gamle testamentet at Kain er sønn av Adam og Eva, de første menneskene på jorden. Disse to fikk flere barn, også Abel. Kain drepte Abel og er kjent for å være broderdreperen. Broderdrap anses for å være en dødssynd. Utover i Mosebøkene får vi vite at Kains etterkommere ikke blir gode mennesker og nådestøtet kommer egentlig med en liten pakt mellom Noah og Gud, hvor Noah som er etterkommer av Set (en siste sønn av Adam og Eva) bygger en ark og resten av menneskeheten drukner i syndens flom.

Det står i håndskriftene til Landstad at Kain bolet med ei hundtik. Det er en voksen hunnsau. I den bibelske kildekritikk vet man at gjeterne som evangeliet kom til, var sett ned på nettopp

⁵⁸ Landstad: *Da finnane vart skapt, finnane ætta frå Kain og Kjem det folk?*

fordi de bolet (hadde seksuell omgang) med sauene sine, og ikke fordi de var fattige⁵⁹ (Seminar med Ellen Steffensen Berg⁶⁰, lektor i Religion og etikk, på Østfold fylkeskommune i mai 2016). Det fins tekster om dette i apokryfene. De er ikke tatt med i det gamle testamentet. Dette kan muligens knyttes til den israeltiske kritikken av avgudsdyrkelse, altså en uren tro og «ikke-menneskelighet». Fortellingene om Kain er fra gammel tid, konstruert for å skape et skille mellom ren og uren, over- og underetnisitet. Å tidfeste dette sagnet er selvsagt umulig, men at det ble fortalt på tidlig 1800-tall og muligens enda tidligere, kan man anta. Varianter av slike sagn kunne versert over lengre tid.

Det første sagnet av informant Dorteia Øyen har også bibelske konnotasjoner og gir oss samme assosiasjoner til «umennesket og mennesket», et begrepspar Koselleck⁶¹ også benytter i artikkelen *Om asymmetriske modbegrebers historisk-politiske semantik*. I sagnet ser vi at samene ikke stammer fra Adam, som i prinsippet alle mennesker på jorden må gjøre om vi skal tolke bibelen bokstavelig, i og med at Adam og Eva er de første menneskene. Allerede i første setning ser vi altså asymmetrien. Samene kom til ved at Gud sparket i en hestelort og at han sa at «finn» skulle opp å springe, og det gjorde finnene (altså samene). Ergo kan vi trekke konklusjonen at samene ikke er mennesker og at de er bare lort.

Asymmetriske par danner et skille mellom «oss» og «dem»

Med disse sagnene blir diskursen rundt det samiske fylt med noe nytt. Det kommer en ny kategori inn; ren-uren, et nytt asymmetrisk begrepspar.

Ønsket om å skille mellom ren og uren ser vi også i ovennevnte fortelling om Kain og hunnsauen. Slik skapes en over- og underetnisitet, henholdsvis representert med nordmenn og samer, i tilfellene nevnt her. Dette forsterkes av den lille anekdoten som Karoline Didriksen avslutter med: folk og samer er ikke det samme.

Reinhart Koselleck skriver at denne type asymmetri som lager begrepspar som «menneske og umenneske», skiller seg litt ut i forhold til annen asymmetri. Begrepspar som «hellener – barbar» og «kristen – hedning» bidrar ikke til å ekskludere «de andre» fra menneskeslekten,

⁵⁹ Berg: *Seminar i Østfold*

⁶⁰ Berg skrev om Olav den hellige i sin masteravhandling, <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/160956/Hellig%20Olav.pdf?sequence=1>

⁶¹ Koselleck s. 142

og dens overordnede «vi». Det er mulig for hedningen å bli kristen. Men «folk - finn» tildeler «den andre» en annen semantisk kvalitet, en form for dualitet som er farlig om den bringes inn i politikken⁶². Begrepspar som speiler en kategorisering i form av menneske og umenneske (altså ikke-menneske) går lengre enn å plassere folk i en «venn-fiende»-kategori. Er man ikke ansett som et menneske har man straks en annen verdi. Kosselleck skriver at den som påroper seg menneskeheten må definere hva den er og hvorfor noen faller utenom. Slik plasseres den ene gruppen i en slags overmenneskelig kategori, i en slags guderolle⁶³. Kosselleck skriver videre at mennesket alltid har vært i et spenningsfelt mellom dyr og Gud⁶⁴. I begge sagnene ser vi hvordan samene blir plassert bort fra menneskene og inn hos dyrene. I en slags halvstilling. Kains sæd er heller ingen hedersbetegnelse og viser i beste fall umoralske menneskelige kvaliteter. Det bærer med seg både arvesynden og broderdreperen. Begge sagnene opererer faktisk med begrepsparet «menneske – umenneske». I anekdoten lærer vi også at samer ikke er folk. Alle tre fortellingene har samme tema; samene er ikke av menneskets slekt. Kosselleck viser hvordan begrepsparene har oppstått gjennom kristendommen, og til de mer sosiale politiske begrepsparene over- og undermennesker⁶⁵. Over- og undermennesket ble tydelig under imperialisttider, når man kunne dele inn befolkning i et herrefolk og et tjenerfolk. Kategoriene ble i begynnelsen ikke bare brukt i negativ forstand, sett med dagens øyne. Karl Marx benyttet denne ideologien kritisk mot den kristne dualitet med de himmelske overmennesker og de jordlige undermennesker. Med Friedrich Wilhelm Nietzsche kom ideen om at overmennesket skulle overgå de demokratiske flokkmennesker, fordi de var av en høyere og sterkere art av undermennesker (i det øyeblikk dette skulle virkeligjøres politisk ble undermennesket forsøkt utryddet i Nazityskland⁶⁶). I disse tre tekstene er det ikke-samene som er overmennesket, samene er ikke mennesker i det hele tatt.

I sagnene ser vi også at det skaper en ganske tydelig skille mellom det Harald Eidheim kalte for dikotomisering og komplementarisering som jeg skrev om innledningsvis under forskningsfeltet. Begreper som viser hvordan en fellesskapsfølelse innad i gruppen kan bygges, og hvordan grupper negativt kan kontrastere en annen. Gjennom sagnenes negative kontrastering av samer opp mot nordmenn ender samene som undermennesker. Samene er

⁶² Kosselleck s. 143

⁶³ Ibid.S.159

⁶⁴ Ibid. S. 152

⁶⁵ Ibid. S. 156

⁶⁶ Ibid. S. 157

altså ikke folk, men har oppstått av hestelort, eller fra Kains ætt. Dette skaper en sterk kontrast til hvordan nordmenn ser på seg selv som, nemlig etterkommere av Adam og Eva (om de er kristne). Dette skillet får overmennesket til å kjenne seg selv som et bedre menneske.

Sagnene er samlet inn under nasjonsbyggingstiden, og slik Thomas Andersen beskriver, så man på nasjonalstater som felles historisk territorium, hvor et felles kollektivt minne skulle skapes; gjennom historisk erindring og myter, i kombinasjon med at etnisitet skulle avgjøre hvem som var med og hvem som var utenfor. I denne perioden skulle også nordmenn finne sin identitet og definere hvem de var som mennesker, og dette kunne blant annet gjøres gjennom å kontrastere seg fra samene.

Diskursen rundt det samiske fylles også med ytterligere religiøst innhold. I Norge spredde pietismen seg utover attenhundretallet, vekkelsesreligioner festet sitt grep. Nå skulle alle og enhver kjenne Gud som sann i sitt eget liv, gjerne basert på egne erkjennelser, eller personlige åpenbaringer. Mange samer fant sin religion i læstadianismen, hvor de følte at de ikke måtte oppgi det å være samisk (selv om joiken ble forbudt). Joiken – en slags sangform – ble blant annet brukt i religiøse sammenhenger for å oppnå en slags transetilstand, eller som en slags bønn som var viktig for samene. Samenes opprinnelige religion var sett på som overtro, underlegen kristendommen - «den rette tro». Noen mener også at selve fornorskingsprosessen var religiøst motivert⁶⁷. Religionene var i alle fall fra tidligere tider av en måte å skille nordmenn fra samene, og samenes religion skapte frykt (slik vi har sett fra blant annet 1600-tallet).

Frykten for den samiske religion kunne nok være skremmende, man anså samene som trollkyndige, at de «kunne mer enn sitt fadervår». Ut ifra et religiøst perspektiv var det kanskje enklere å kategorisere samene som urene - umennesker og undermennesker. Frykten for at samene kunne gande⁶⁸ fantes hos folk, dessuten hadde kanskje de aller mest gudfryktige en redsel for at gud kunne straffe de som omga seg med djevelens yngel.

Denne type folkløse, som disse to sagnene viser, er at en omvendelse til kristendommen kanskje ikke lenger er nok. Samene er fra så dårlig genetikk at det nesten vil være fånytt å omvende seg til kristendommen for å bli en likeverdige samfunnsborger. Når det beskrives at samene er halvt dyr og halvt Kains slekt kan det umulig bety at kirkedøren skal være vid og

⁶⁷ Persen: <http://www.uio.no/forskning/tverrfak/culcom/nyheter/2008/persen.html>

⁶⁸ Sette trolldom på folk

terskelen lav for samene, ei heller om de skal ha oppstått av lort. Men vi må samtidig også huske at disse sagnene representerer folkets fortellinger. Det vil si at det ikke er prester som har berettet disse historiene, heller ikke den intellektuelle elite. I det neste kapitlet vil også ta for meg dette samfunnsjiktet slippe til, og se på deres fortellinger.

Den kjære og eksotiske lapp

Tidlig på 1900-tallet fortsatte fortellinger om samene uten at de selv deltok i utformingen av diskursen rundt det samiske. Som vi skal se kommer det imidlertid mange ulike røster fram i offentligheten, med annet syn på det samiske.

Når vi snakker om det samiske på tidlig nittenhundretall kommer vi ikke utenom en av verdens fremste forskere innenfor det samiske feltet i sin samtid, nemlig lappolog⁶⁹ Just Qvigstad.

Qvigstad som kulturforvalter av det samiske

Just Knud Qvigstad (1853-1957) ble født i Lyngen i Troms og var filolog, folklorist og forsker på samisk språk og kultur. Qvigstad er kjent for å være en stor samler og formidler av samisk folkediktning. Hans bidrag i det samiske fagfeltet ble benyttet da institutt for sammenlignende kulturforskning ble opprettet. Han var også styremedlem i og stifter⁷⁰ av Finnemisjonen, og styrer i Tromsø museum fra 1884 til 1934. Han oppnådde internasjonalt ry for sin forskning på samene. I tillegg har han vært ordfører i Tromsø og landets Kirke- og Undervisningsminister.⁷¹ Han har laget et firebindsverk med samisk folkediktning med tekst på samisk og norsk. Uten Qvigstads innsamlede materiale ville helt klart mye av den kunnskapen vi har om samene i dag vært borte. Samlingen om samiske eventyr er et kjærkommet innsyn i en fordums tid, akkurat som eventyrene til Asbjørnsen og Moe. Likevel skriver religionshistoriker og tidligere universitetslektor ved Universitetet i Oslo, Brita Pollan⁷², at Qvigstads bidrag på ingen måte fikk den samme populariteten som Asbjørnsen og Moes utgivelser. Dette kan ha sammenheng med at den delen som er skrevet på samisk ikke er tilgjengelig for folk flest, samt det faktum, ifølge Pollan, at Qvigstad ikke innehadde den forteller- og formidlingsleden som Asbjørnsen og Moe hadde. Andersen⁷³ skriver i *Norsk litteraturhistorie* at det var mange som samlet folkediktning i samme periode, men at det var

⁶⁹ Foreldet betegnelse på en som forsket på samisk språk og kultur.

⁷⁰ I følge M.X. 1938

⁷¹ Duolljá: https://snl.no/Just_Knud_Qvigstad.

⁷² Pollan s. 13-28

⁷³ Andersen s.192-194

ingen som hadde så stor betydning på språkhistorien, litteraturhistorien og kulturhistorien som Asbjørnsen og Moe. Dette skyldes kvaliteten på deres arbeid, og at det internasjonalt ble regnet som stor kunst. Asbjørnsen var også en poetisk skribent slik vi ser det i for eksempel rammefortellingen til Berthe Tuppenhaugs fortellinger⁷⁴. Til sammenligning, som Pollan⁷⁵ poengterer, blir Qvigstads fortellinger boklige og utilgjengelige for folk flest. Dog oversetter Qvigstad noen ord og vendinger som er typisk for den nordre landsdel, men hans bidrag er først og fremst til forskningshistorien.

I firebindsutgaven til Qvigstad om samiske sagn og eventyr finnes det 675 titler og 2373 sider med samisk og norsk tekst. Qvigstad lærte seg ikke samisk før i 1878 under Lars Hætta som sonet sin straff for deltagelsen i Kautokeinoopprøret i 1852. Qvigstad fulgte innsamlingsmetodene til de tyske brødrene Jacob og Wilhelm Grimm for vitenskapelige eventyrinnsamlinger. Qvigstad brukte også mønster- og kategoriseringsverktøyet til finske Antti Aarne etter type og grupperinger, med egne AT-nummereringer per sagn og eventyr. Qvigstad fulgte virkelig alle krav til en vitenskapelig eventyrutgave. Som Pollan⁷⁶ bemerker så ville det imidlertid i dag i en eventyrinnsamling stå noe om konteksten historien blir fortalt i, dermed mangler også forståelsen for hvilken tradisjon forteller ønsker å formidle og aktualisere. I bindet som omhandler Lyngen (han delte hvert bind opp geografisk), blir denne tradisjonen presentert med Lyngens natur og historie, i tillegg til befolkningsforhold og leveforhold. Det er tekster av denne kvalitet jeg vil se nærmere på, og ikke hans samlinger av sagn og eventyr.

Årboken fra Turistforeningen av 1938 er viet til Finnmark som landsdel. I årboken finnes en artikkel *Lappene i Finnmark* skrevet av Just Qvigstad. Teksten begynner med setningen:

«I Norge bor det tre folkeslag: nordmenn, lapper og kvæner».

Også denne teksten bærer preg av å være høyst vitenskapelig slik Brita Pollan beskriver Qvigstads skrivestil i firebindsutgaven av samiske sagn og eventyr. Det er ingen poetiske vendinger, snarere er det mer oppramsinger og lange utgreiinger. Qvigstad fortsetter:

⁷⁴ P. Chr. Asbjørnsen Berthe Tuppenhaugs fortellinger

⁷⁵ Pollan s. 27-28

⁷⁶ Ibid. s. 27-28

«I tidens løp har en sterk raseblanding funnet sted, så det nu er vanskelig å avgjøre hvor mange individer hvert folkeslag teller, hvad enten man legger avstamning eller språk til grunn.».

Etter dette viser Qvigstad til Jens Andreas Friis sine etniske kart over ulike etnisiteter som fantes nord for Ofotfjorden fra henholdsvis 1861 og 1888/1890. Selv kalte Friis kartet for et kart over nasjonaliteter og språk, i og med at ordet etnisitet ennå ikke var oppfunnet, og samer og kvener falt utenfor det norske. Om vi oppfatter nasjonalstater som et felles historisk territorium med samme språk, felles myter og historisk erindring, en enhetlig offentlig kultur, felles økonomi og felles juridiske rettigheter og plikter, var de altså egne nasjoner⁷⁷. Kartene til Friis viser samisk bosetting før fornorskningstiden tar virkelig grep (selv om assimileringspolitikken ble vedtatt i budsjettposten *Finnefondet*⁷⁸ i 1851) og baserer seg på hva som er hovedspråket i hver husstand. Qvigstad sammenligner tall fra Friis og folketellingen i 1930. Han skriver at denne folketellingen delte individer opp etter hvilken nasjonalitet de tilhørte, og at det også fantes notiser om det han kalte for blandet rase. Han skriver at lappene ikke trives i byene, da det ifølge folketelling ikke fantes noen i byene⁷⁹. At samer som flyttet til byene kanskje følte seg tvunget til å skjule sin samiske herkomst blir det ikke spekulert i.

Det er interessant at Qvigstad, og for eksempel Friis, går så systematisk til verks. Det minner mye om en botanisk eller naturvitenskapelig metode. Når det skal skrives om Finnmark så skal alt veies og måles. Qvigstad summerer opp antall lapper, kvener og nordmenn:

«Ved folketellingen i 1930 var der i Finnmark, når man fordelte personer av blandet rase etter avstamning, 11305 lapper, og når man la personers hovedsprog til grunn, 10861 lapper».

Han sammenligner tall fra folketelling i 1891, opp mot Friis etnografiske kart. Denne form for telling, veiing og systematisering får en relativ stor plass i artikkelen. Det er en slags

⁷⁷ Andersen s.190

⁷⁸ Vogt: <http://www.dagsavisen.no/nyemeninger/europas-utst%C3%B8tte-1.459847>

⁷⁹ Det betyr ikke at det ikke bodde samer i byene, men vi kan forestille oss at samer ville unngå stigmatisering, og dermed holdt skjult sitt samiske opphav.

deskriptiv systematisk metode som sikkert fungerer utmerket på for eksempel faunaen, men som ikke var uvanlig i sosialantropologisk forskning før andre verdenskrig, og slik Qvigstad har kategorisert og presentert sine eventyr og sagn. En ting som er nytt i selve begrepsdiskursen er begrepet rase. I denne korte artikkelen om samer i turistforeningens årbok snakker Qvigstad mye om nettopp rase. Her beskriver han rasetypiske trekk hos samene:

«Den er utpreget kortskallet og lav av vekst. Hodet er temmelig lite og rundt, pannen lav, kinnbenene utstående, haken smal, øinene brune, øiespalten temmelig smal, men alminderlig ikke skjevt stillet, håret mørkt, skjegget tynt og alminderlig lysere enn håret, huden lys eller gulaktig, benene korte i forhold til kroppens lengde, hender og føtter små og velskapte».

Fra forrige kapittel om samene i folkloren skrev jeg om Kosselecks advarsel mot at asymmetriske begrepspar skal bli politiske. Rasebeskrivelser gir oss unektelig konnotasjoner til andre verdenskrig. I dokumentarserien *Den stille kampen*⁸⁰ på NRK opplyses det at Sverige, men også Norge, var ivrige til å måle og veie samene for å kategorisere rasen inn på menneskerasekartet. Qvigstads var bekymret for raseblandingen, noe som kan ha vært et uttrykk for at han var redd for at samene skulle forsvinne som folkeslag.

I følge Kosseleck har en benevnelse av en menneskelig gruppe sitt motstykke. Det vil si at når du begynner å liste opp en rekke karakteristikk må det finnes andre karakteristikk på gruppen den står i motsetning til. Når Qvigstad skriver om hvordan samer ser ut kan man spørre seg om hvordan den listen han lager ville sett ut om det var majoriteten han beskrev. Han bruker karakteristikk fra rasebeskrivelser, som for eksempel kortskallet. Dessuten var det neppe relevant på slutten av trettitallet å beskrive en nordmann for en annen nordmann, fordi hva en nordmann var hadde blitt benhørlig behandlet i nasjonsbyggingstiden⁸¹, jfr tekster som *Luren og Nordmannen*⁸². At samer ikke var regnet som en del av det norske er

⁸¹ Det bør kanskje nevnes at ikke alle forfattere så like rosenrødt på *nordmannen*, og at skyggesidene ble godt skildret i de litterære tidsepokene realismen og naturalismen av forfattere som Ibsen, Kielland, Skram, Krogh også videre.

⁸² Qvigstad var en nasjonsbygger i ånden, men det betyr ikke at han hadde nasjonalistiske ideer om nordmenn slik vi møter dem i novellen *Luren* av Mauritz Hansen, eller diktet *Nordmannen* av Ivar Aasen. *Luren* beskriver nordmannen som lys, blåøyd, rettskaffen og gudelig med god forankring i vikingkulturen, mens *Nordmannen* beskriver urnordmannen som slår seg ned i dette karrige terrenget (Norge) og overlever fordi han er snartenkt, barsk og hardfør..

hverken en hemmelighet, eller en overraskelse. Silje Opdahl Mathisen skriver i sin avhandling⁸³:

«(...) Laplands ekvipasje en del av utstillingen på Universitetets Etnografiske museum sammen med andre «eksotiske» folkeslag. Norsk folkemuseum ble grunnlagt i 1894, for å vise det norske folkets kulturutvikling. Samene ble ikke ansett å tilhøre det norske folket og først på 1950-tallet ble de samiske samlingene overført fra Etnografisk museum til Norsk folkemuseum. Det moderne muset er nært knyttet til opprettelsen av nasjonalstater, til imperialisme og kolonialisme og til ideen om at en nasjonalstat har en homogen befolkning: ett folk og ett land.».

Qvigstad fortsetter med å fortelle om den lappiske rases åndelige egenskaper, men erkjenner at dette er vanskelig fordi rasen er så utblandet. Han mener også at det er stor forskjell på den velstående fjelllapp (reinsdyrdrift) og den fattigere sjølapp (fiske- og bondedrift). Sjøsamene var lavest i hierarkiet, og man mente at de var både kjedelig kledd og mindre åndelig begavet. Han deler dette synet også med andre, eller så er det Qvigstads kunnskap som videreformidles når Adresseavisen⁸⁴ avslutter sin tekst om samemisjonen som feirer 50 år slik:

«forskjell på sjø og fjellfinnen — den siste er et vakkert folkeferd der oppe i Finnmarkens vidder».

Qvigstad skriver at samene har god forstand, at de har humor, er kreative og et har et lett bevegelig sjeleliv, særlig i deres læstadianske religionsutfoldelse (Qvigstad var en religiøs mann). Han sier også at samene kan være slu i handel, og at om samene drikker brennevin, som de tåler dårlig; drikker de til det er tomt. Denne type karakteristikk ser vi helt tilbake til 1600-tallet.

Qvigstad foretar også egne begrepsavklaringer i teksten til turistforeningen. Han utgreier at lapp er det internasjonale begrepet via Sverige fra Finland, mens de i Nord-Norge ofte kalles for finn. Han skriver at de kaller seg selv for same, men at det navnet har en ukjent opprinnelse:

«Lappene kaller seg selv samer, et ord hvis betydning ikke er kjent.».

⁸³ Mathisen s. 46

⁸⁴M-X. 1938

For majoriteten i Norge var nok ikke benevnelsen av samene en viktig sak, mange visste knapt nok hvem samene var (særlig i Osloområdene). Qvigstad selv jobbet aktivt imot at samene skulle kalles for same, det ville skape språkforvirring mente han.

I Nordlands Avis 12. april 1932 var det en artikkel på første side som heter «lapp blir lapp» som ikke er signert slik kutymen var. Her skrives det om Qvigstads uttalelser som stopper departementets ombygging av navnet lapp og finn til same:

«Når departementet allikevel ikke foreslår denne betegnelse optatt i loven er det fordi man finner å måtte legge avgjørende vekt på uttalelse som i januar 1931 er avgitt av rektor Qvigstad. Hr. Qvigstad som er særlig kyndig på dette område uttaler, at han ikke tror, at navnet same har noen utsikt til å trenge igjennom i det levende sprog, men vil bli et papirnavn. Han anbefaler betegnelsen lapp som er det internasjonale navn fra hvorved man vil være sikret mot misforståelser. Departementet henviser hertil og legger dessuten vekt på at betegnelsen lapp er benyttet i reinbeitekonvensjonen med Sverige og den dertil knyttede lov av 1919.».

Videre kan vi lese:

«Ved siden av betegnelsen lapp benyttes imidlertid også betegnelsen finn (fjellfinn). Disse betegnelser benyttes vesentlig i Finnmark og i visse deler av Sør-Helgeland. Den gjeldende lovgivning om reindriften i Finnmark bruker betegnelsen fjellfinn. Av hensyn her til har departementet funnet det nødvendig i lovforslaget å sette fjellfinn i parentes ved siden av ordet flyttelapp.».

Dette viser noe om hvilken posisjon Qvigstad innehadde i samesaker og at hele departementet snudde i henhold til hans uttalelser. Det ville være meget vanskelig å stå opp mot Qvigstad i spørsmål knyttet til det samiske for andre forskere, kanskje enda vanskeligere for samene selv å få tilslutning fordi få hadde utdanning, ei heller en sterk samfunnsposisjon. Mange kunne nok spørre seg om det egentlig var noen vesensforskjell å bytte begrepet fra lapp til same, når begrepet var så godt innarbeidet i verden.

Et sympatisk motsvar er skrevet av Olav Engen⁸⁵ i Nordlands avis utgave 26 tirsdag 5. april 1932 og har en litt annen innfallsvinkel enn Qvigstad hadde i 1939. Han skriver at det har vært mange skriverier om reingjeterfolkets mange navn i Nordland:

«Det har atter- for stutt tid sidan – vore skrive nokre leksor her i bladet om reingjetarfolket i Nordlandi og deira mange namn⁸⁶».

Selv regner Engen med at det kan bli enda flere navn på befolkningsgruppen etter hvert. Han redegjør for de ulike lands benevnelser av samene, slik som Qvigstad også gjør i artikkelen til Turistforeningen; i Finland heter de lapper, mens folk i Nordland kaller dem for finner, og at samene selv krever å bli kalt for samer. Engen referer til en debatt som har versert, muligens i selvsamme avis han selv skriver i. Han referer til en (ikke navngitt) person som mener at begrepet same blir for nært opp mot andre befolkningsgrupper som også bør ha krav på navnet; som for eksempel Samojed som er en annen gren av det samiske folket ifølge skriveren:

«Samer» som dei kallar seg sjølv og no krev å bli nemd av andre andre folk- sistnemde tykjer ein av skrivarane, er so likt «samojeder» som etter hans meining er «en annen gren av det samiske folk.».

Den Engen siterer stiller videre spørsmål om ikke finlendere som selv benytter navnet Suomi ikke har vel så mye krav på samensnavnet som finnen (samene). Han ramser opp en haug med nomadiske grupper som Tsjudene, som har en heller tvilsom historie og som mest av alt har vært en betegnelse på røvere, men som i Russland ofte har vært en betegnelse på ulike finsk-ugriske grupperinger i Arkhangelskområdet. Bekymringene fra debatten rundt navneendringen er den samme som Qvigstad deler, nemlig språkforvirring. Engen viser til flere andre i diskusjonen som mener at benevnelser lapp og finn er blitt en belastning for samer fordi befolkningsgruppen blir sett ned på, og dermed er begrepet vanærende. Engen konkluderer med at samene nå blir sett på som brødre til nordmenn og at ingen ordentlige folk bruker ord som lapp og finn som skjellsord lengre i Nordland, og om samene vil at vi skal kalle dem samer så gjør vi det. Dette viser at det fantes flere stemmer på 30-tallet i Norge, og

⁸⁵ Engen 1932

⁸⁶ Engen 1932

at samene også hadde sine forkjempere som var opptatt av å bekjempe asymmetrien, og viske ut skillet mellom et «oss» og «dem» i en tid da nasjonsbyggingen stod som kanskje sterkest og raseteorier hadde fått fotfeste i forskningsmiljøer.

Qvigstad jobbet tett med samer og hadde egne samiske informanter som hjalp han i sin forskning. Han fortsetter i teksten fra Turistforeningen med at eldre nordmenn kaller samer for *finn* og han legger ved en antagelse fra den svenske språkforskeren Adolf Noreen om at navnets (finn) opprinnelse trolig er fra å *oppspore* noe. Navnet *lapp* er kommet fra Sverige til Norge og svenskene har spredd det til resten av verden. Han skriver at navnets opprinnelse er fra Finland og at det stammer av ordet *lappi* som betyr noe sånn som en avsidesliggende egn, og at folket *lapp* er et omreisende folk fra ødemarken. Qvigstad skriver videre at ordet *finn* blir for misvisende fordi mennesker fra Finland også kalles for finner, dermed gir det rom for misforståelser og er rett og slett upraktisk. For å bøte på dette har nordmenn kalt innvandrede finner for kven.

Qvigstad avslutter teksten i Turistforeningens årbok med å benytte høvet til å berette om barnehjem og eldre hjem drevet av kristne nordmenn, og for å få samene kristnet:

«Fra norsk side er det i dette århundre gjort meget for å bedre lappenes kår. (...) Man må håpe at den tid ikke er fjern, da alle lapper kan fylle sin plass som selvhjulpne og jevngode medlemmer av det norske borgersamfund.».

Qvigstads artikkel viser for det moderne øyet hvor asymmetrisk begrepsbruken var, der mange karakteristikk av det samiske ble en del av forståelsen av hvem samene var hos majoriteten. Det er ikke vanskelig i dag å forstå at mange valgte å forlate sin samiske kultur og sitt samiske morsmål. Samene var ikke regnet som fullgode nordmenn og motbegrepet deres var nettopp det norske. Det var ikke demokratiseringsprinsippet som styrte, men den romantiske idé om en nasjon. Så hvordan skulle samene opptre som likemenn i det norske borgersamfunnet med denne konnotasjon til selve begrepet *lapp* og *finn*?

Qvigstad setter det norske og nordmannen som noe eget, og noe annet enn samene. Slik som her når han forteller om hvordan sjøsamene er mer fattige enn reindriftssamene:

«Sjølappenes livskår er meget forskjellige og beror på i hvilken utstrekning de har kunnet tilegne sig norsk skikk og norsk arbeidsmåte. Lappekulturen er knyttet til teltet og reindriften (...)».

Han utbroderer ingenting her om hva norsk skikk og arbeidsmåte er, eller hva det *norske* er. Raseteoriene er med på å sette samene inn i kategorien umennesket slik jeg beskrev i kapitlet om den samiske folklore. Samenes utseende og rasebeskrivelser gjør det vanskelig å konvertere til det norske, og det hefter ved en slags teori om arvesynd blant lekfolket i majoritetskulturen. At negative egenskaper ligger i blodet, slik det er beskrevet av Henrik Ibsen i *Gengangere* i 1881. Det gir også mening når vi vet at mange samer måtte utslette hele sin identitet og sitt språk for å ikke bli identifisert som same når man ble norsk. Silje Opdahl Mathisen skriver følgende i sin avhandling:

«Når museumsutstillinger reproducerer vestlige stereotypier, blir oppfatninger om rase, mentalitet og kultur essensialisert på en slik måte at dette bidrar til å legitimere vestlig hegemoni over andre. I den hegemoniske fortellingen om nasjonal identitet ble samene satt utenfor, enten plassert på andre museer som etnografiske museer, eller presentert som annerledes innenfor nasjonens grenser som de eksotiske folkene i nord.⁸⁷».

Teksten til Qvigstad er ikke en museumsutstilling, men dets presentasjon kan minne om en slags skriftlig utstilling.

Så hva nytt bringer Qvigstad begrepssemantikken? Just Qvigstad skriver i Turistforeningen om det samiske språket, han beskriver særtrekk ved det samiske utseende og han beskriver klesdrakter og ulike samiske typer, altså ulike karaktertrekk. Han skiller seg ikke nevneverdig ut ifra mange av de beskrivelsene og skildringene av det samiske som ble gjort på femten- og sekstenhundretallet. Det er beskrivelser av levemåte, språk, klesdrakt, personlighetstrekk også videre. Epistemene, eller de intellektuelle strukturene brukt av Foucault, anvender Qvigstad for å beskrive det samiske, uten å stille seg kritisk til fordums ervervede kunnskaper, sett med dagens øyne. På samme måte, når Qvigstad skriver om hvordan drikkevanene til samene er ikke dette noe nytt, det ble skrevet av prester på 1600-tallet også. Francesco Negri skrev blant annet at lapplenderene tror de er i forbindelse med djevelen, men når de snakker om denne

⁸⁷ Mathisen s. 47

overtro er de alltid påvirket av brennevin⁸⁸. På 1800-tallet kom skillet mellom over- og undermennesket som videreføres på 1900-tallet, gjennom raseteorier.

Alle tekstene frem til nå har vært med på å eksotifisere samene. En ny narrativitet om samene kommer inn på slutten av attenhundretallet, nemlig samer som handelsvare og turistmål.

Samer som handelsvare

Just Qvigstad skriver teksten sin i Turistforeningens årbok. Den norske Turistforeningen føyer seg inn i et nasjonsbyggingstiltak gjennom å få det norske folk ut i naturen og være identitetsoppbygger. Bjarne Hodne skriver i *Norsk Nasjonalkultur*⁸⁹ at DNT:

«(...) åpnet det norske av det norske som rekreasjonsområde for byfolkene, nemlig fjellet (...) Identifikasjon med det norske gjennom naturen er et gjennomgangstrekk i datidens kunst og kulturliv, og har senere vært en sentral komponent i nordmenns oppfatning av egen identitet.».

På deres egen nettside skriver DNT under visjon, verdier og veivalg: ««Naturopplevelser for livet» er styrende for all virksomhet i organisasjonen. Verdiene skal gjenspeiles i foreningenes tilbud.».

Videre har de en historisk del som beretter om stiftelsen av foreningen i 1868 av blant andre konsul Thomas Heftye, som også var formann, og at hans ønskemål har stått⁹⁰:

«som en rettesnor for foreningen. Helt siden stiftelsen har foreningens mål vært å la arbeidet komme hele folket til gode.».

Det er nok ikke tilfeldig at Qvigstad skriver nettopp for Turistforeningen. Gjennom å skrive i Turistforeningen forsterkes inntrykket av samene som noe eksotisk, samene blir et ledd i turismen. Det er ikke nok med at det norske folk skal ut i naturen for å føle seg som ekte nordmenn, men de skal samtidig få skue underlige folk i fantastisk natur (ikke ulikt et eventyr fra Asbjørnsen og Moes samlinger). Eksotifiseringen blir for samene et nytt ledd i asymmetrien. Samene er blitt en egen turistattraksjon. Utover det nittende århundre kom det

⁸⁸ Lindkjølen s. 168

⁸⁹ Hodne s. 83-84

⁹⁰ Den norske Turistforeningen: <https://www.dnt.no/om/>

mye mer litteratur om samene, både populærlitteratur og (populær-)vitenskapelige avhandlinger. Samisk materiale ble samlet inn og museer ble opprettet og fylt opp av samiske gjenstander. Tromsø museum ble etablert i 1872 og har en betydelig mengde med samisk materiale. Norsk Folkemuseum ble stiftet av Hans Aall i 1894, og også her finner vi en stor samling med samiske gjenstander. Men utstilling av samisk kultur finnes ikke bare i museum, men også innenfor turistnæringen. Samene var allerede blitt en del av turistnæringen når Qvigstad skriver sin tekst gjennom for eksempel verdensutstillingene.

Cathrine Baglo retter i sin doktorgradsforhandling fra 2012 *På ville veger? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika* fokuset på Verdensutstillingene og samene på levende utstillinger. Denne praksisen med å ha samer på utstilling kom fra Carl Hagenbecks dyrehager, hvor eksotifisering (i hans samtid) var en egen sjanger - der han ville ha reinsdyr på utstilling, og ideen om å ha med gjeterne ble lansert. Dette kom i stand i Hamburg i 1893. Baglo skriver:

«Denne typen realistisk iscenesettelse av kultur har jeg valgt å kalle «levende utstillinger». Utstillingene kan imidlertid ikke sees isolert fra andre former for representasjon og iscenesettelser av kultur som vokste fram på denne tiden. I likhet med en rekke andre kulturforskere oppfatter jeg den mer eller mindre samtidige tilkomsten av stadig mer visuelt orienterte institusjoner, teknologier og praksiser som for eksempel vokskabinetter, verdensutstillinger, illustrerte aviser, dyrehager, panorama og diorama som en del av samme tidstypiske fenomen. (...) flere filmhistorikere som betrakter 1800-tallets visuelle underholdningsformer som en viktig forløper til dagens billedmedier (...) Andre, mer spesifikke begreper som er «etnografiske», «antropologiske» eller «etnologiske» utstillinger, folkeshow eller folkeutstillinger»⁹¹

Baglo skriver videre at møtet med ikke-vestlige folkegrupper for folk flest var gjennom disse «levende utstillingene». Hun har undersøkt materialet i arkivet og funnet ut at samene egentlig foretrakk å være i dyrehagene fremfor på omreisende verdensutstillinger fordi reinen hadde det bedre der.

⁹¹ Baglo s. 13

Tirsdag 11. oktober 2016 var det et seminar på riksarkivbygningen i Oslo kalt *Samer på utstilling*. Det var organisert som en diskusjon mellom nettopp arkeolog Cathrine Baglo og professor i museologi Brita Brenna, ledet av arkivar Grete Bergstrøm. Diskusjonen handlet om hvordan det ble brukt samer og reinsdyr på levende utsilinger rundt om i verden på attenhundre- og nittenhundretallet. Cathrine Baglo retter en krass kritikk av offerbildet som ble skapt om utstillingspraksisen av samene. Hun skrier at samene kunne stille krav om høyere lønn, at de ikke var gjenstand for et «freakshow», men var aktive aktører i å iscenesette sin egen del av kulturen. Brita Brenna snakket om at verdensutstillingene hadde mange ulike etnisiteter på disse utstillingene og at de ulike etniske gruppene ble plassert, eller rangert etter sivilisasjonsnivå sammenlignet mot det europeiske. De som var lavest på sivilisasjonstigen var afrikanere. Samene ble på verdensutstillingen i Chicago i 1893 plassert side om side med Sioux-indianerne, som de ble kalt på dette tidspunktet. Det verserte muligens teorier på dette tidspunktet om at samene og Sioux-indianerne hadde samme opprinnelsessted, i og med at minoritetene hadde mange like elementer i sine opprinnelige religioner, sjamanismen⁹².

Cathrine Baglo skriver i sin avhandling:

«Utstilt og publikum ble nå i økende grad oppfattet som grunnleggende forskjellig og der villhet og primitivitet lot seg identifisere på grunnlag av bestemte, om enn ikke alltid samsvarende, diagnostiske karakteristika. Et viktig element i denne identifiseringa var begrepet ekthet – de utstilte folkenes autentisitet – og som vi så ble denne identifiseringa i økende grad betrodde den fysiske antropologien. Likevel utgjør ikke rase noe overordnet paradigme for utstillingene og måten de organiseres på»⁹³.

Baglo utdyper at dette blir en egen sjanger i måten etnisiteter blir fremstilt i de nesten 100 årene som disse verdensutstillingene pågår, og hovedbudskapet blir kulturell forskjellighet. Silje Opdahl Mathisen skriver i sin avhandling *Etnisitetens estetikk* at ved hjelp av blant andre Foucault⁹⁴ kan man se at museumsutstillinger deltar i å forme, legitimere og reproducere sosiale forskjeller, og hvordan ulike gjenstander blir satt sammen for å uttrykke utvikling. Det er med på å legitimere at dagens situasjon føles riktig og naturgitt. Baglo mener at de levende

⁹² I disse tilfellene viste dette ifølge Baglo at utstillingene skapte positive erfaringer, fordi samene og Sioux-indianerne var i samme situasjon. Den samme tanken ligger bak urbefolkningsfestivalen Riddu Riddu i Mandal i Nord-Troms som i år arrangertes for 26. gang i år.

⁹³ Baglo 167

⁹⁴ Mathisen s. 42

utstillingenes vektlegging av kontekst og kulturell rekonstruksjon bidro til å endre de kulturhistoriske museenes utstillingspraksis av primitive folkeslag, ved å endre på kronologien og heller vise dem fram gjennom tradisjonelt folkeliv på museums vis⁹⁵.

En artikkel i Dagens nytt⁹⁶ fra mars 1939 er på samme måte med på å eksotifisere samene som Qvigstads tekst. Teksten fremstår mer som en filmavisreportasje, enn en nyhetsartikkel. I artikkelen kan vi lese om *samefolket i Finnmark*. Dagens nytt er en søndagsutgave til avisen Morgenposten⁹⁷, som var Norges tredje største avis i årene mot andre verdenskrig. Det ble ofte regnet som en Osloavis, og var mye lest i Osloområdet. Man anså avisen for å være politisk nøytral, men den ble ofte lest av arbeiderklassen. Avisen ble kjent for sin kristne journalistikk, og Frelsesarmeen (vekkelsesreligionene) stod høyt i kurs. En søndag i mars 1939 kunne Oslofolket lese om samene i nord og om Finnemisjonens arbeid der. Artikkelforfatteren er ikke navngitt, kun med initialene H.M som var vanlig prosedyre før (at tekster ikke var signert med forfatter i aviser og tidsskrifter)⁹⁸.

Brorparten av leserne av denne artikkelen befant seg i Oslo, og mange hadde nok aldri sett en same. Dermed falt man nok for fristelsen til å fremstille samene slik man ofte gjorde på verdensutstillinger; på romantisk og eksotisk vis⁹⁹. Dessuten peker Baglo på at det er nettopp slik vanlige folk møter eksotiske kulturer, gjennom en slags utstillingspraksis. Arbeidsfolk i Oslo reiste ikke nordafor. Avisa fant det på sin plass med detaljerte, dog noe poetiske, beskrivelser av samefolket:

«Samene er folket fra midnattsolens og nordlysets egn. Her ferdes disse fjellets sønner og døtre i sine farverige drakter. De er små av vekst, ansiktet brunt med litt utstående kinnben, håret glatt, og mørke øine. De ser ikke sterke ut, men er utrolig seige, og mangler hverken mot eller ferdighet».

⁹⁵ Ibid. 56

⁹⁶ Dagens nytt 1939

⁹⁷ Solheim: <https://snl.no/Morgenposten>

⁹⁸ Angående navn og initialer på artikler, så skaper det en viss form for detektivarbeid. På denne teksten var min første tanke var at dette måtte være Qvigstad selv som hadde skrevet denne artikkelen (i og med at han er så gjenkjennelig i faktapåstandene i artikkelen), og at det muligens fantes et eget Finnemisjonsmagasin, men det passet ikke med initialene, ei heller at artikkelen sier at finn og lapp også heter samer, men dette skal jeg komme tilbake til. Det var først da jeg så hvor Dagens Nytt (1939) var trykket og at Thoralf Pryser var nevnt som redaktør at jeg forstod at dette var en søndagsutgave av Morgenposten hvor Pryser var redaktør nevnte tidspunkt.

⁹⁹ På verdensutstillingen i Frognerparken i 1914 hvor den beryktede Kongolandsbyen var ble ikke samene inkludert. Ingen som betalte skatt til Norge skulle være en del av utstillingen ble det bestemt.

Det er tydelig at raseteoriene også har gjort sitt inntog i denne teksten:

«(...) Man kan dog se utenpå samene at de er av mongolsk opprinnelse (...). Det er en vanskelig oppgave å gi en almindelig karakteristik av et folk som er så raseblandet (...)».

Artikkelen heter *Blandt samefolket i Finnmark* og klargjør at dens hovedhensikt er å la leserne stifte bekjentskap med samene som folk, og redegjøre for hva finnemisjonen gjør for samene. Tittelen indikerer at det her rapporteres rett fra feltet, og samefolket representerer noe spennende og annerledes. H. M. kunne like gjerne rapportert fra Amazonas, eller en av verdensutstillingene.

«Et forsømt folk hittil, men nu nærmer det sig norsk kultur og sivilisasjon.».

Dette er i tråd med hvordan samene ble presentert på utstillinger rundt om i verden, og man trodde faktisk at samene ennå ikke hadde oppnådd et høyere nivå. Man mente at den europeiske standard var målet, og andre kulturer ble målt etter denne standard for å se hvilke historiske fremganger kulturen hadde gjort, som for eksempel innenfor industri. Just Qvigstad skriver blant annet året før i Turistforeningens årbok:

«Lappene taler et finsk-ugrisk sprog som er nærmest beslektet med den østersjøfinske sproggruppe. Men i antropologisk henseende er lappene så forskjellig fra de finsk-ugriske folk, at man ikke har villet anta raseslektskap. Man har derfor framsatt den formodning at lapperne er kommet i en så nær forbindelse med et høierstående folk at de har antatt dette sprog og opgitt sitt eget.»¹⁰⁰.

Dette sitatet står innledningsvis når Qvigstad skriver om det samiske språk og dets opprinnelse. Her konkluderer Qvigstad med at forskere på daværende tidspunkt ikke kunne finne helt ut av opprinnelsesstedet til samene basert på språk, men at de neppe kunne være i slekt med et slikt høytstående folk (som det finske). Dermed må samene ha tilegnet språket ved et senere tidspunkt, og tatt det til sitt eget. Samene blir ansett barbariske, i den forstand at deres kultur var mindre verdt og fra et langt lavere sivilisasjonsnivå (basert på blant annet

¹⁰⁰ Turistforeningens årbok 1938 s. 32

verdensutstillingene). Her blandes også ideen om raseteorier inn i språk- og (opprinnelses)vitenskapen. Det er en slags kombinasjon av den hellenistiske ideen om at alle som ikke hadde statsborgerskap i det gamle Hellas var barbarer og hadde et fattig utviklet sjeleliv og en uslere kultur, og ideen om raseteorier¹⁰¹.

Dagens nytt sin artikkel er en fortelling om samene i et utenfra-perspektiv og det er en andrehåndsfortelling. Det er ikke urimelig å tvile på at forfatteren selv har vært og besøkt samene, i alle fall på det tidspunktet artikkelen ble skrevet, i dette nesten eventyraktige sitat:

«(...) det som er nevnt om dette, er faktiske ting, hentet rett ut fra livet som det arter sig, og som Finnemisjonens folk kan berette».

Vi vet jo at Qvigstad er en av finnemisjonens folk. Like fullt vil teksten dra historiske linjer for å vise at den samiske kultur er en gammel kultur, og gjengir blant annet beretningen om Harald Hårfagre og hans «finnepike Snefrid», altså fortellingene om Snæfríður Svásadóttir hentet fra Heimskringla. I dette ligger det en viss symmetri også. Den anerkjenner samene som et folk som lenge har eksistert i Norge, og teksten er i tillegg lydhør til å bytte begrepsbruken til nettopp det samene selv har kjempet for å få lov å hete; nemlig same. Samtidig som dette er med på å legitimere samene som et gammelt folk viser det også noe om unikheten til det samiske som til og med kunne gifte seg med en av Norges store sønner.

Intensjonen med teksten er muligens todelt; for det første å gi Finnemisjonen oppmerksomhet. Det er historiske referanser og en lang utgreiing av arbeidet de gjør og hva misjonen trenger av midler. Dette passer godt inn i bildet av at Morgenposten appellerte til mange kristne. Finnemisjonen kunne nok sidestilles med Frelsesarmeen på mange måter. Det var kristne som ofret det komfortable liv og reiste ut i villmarken for å hjelpe samene på den rette religiøse vei, men som også tilbød skolegang, barnehjem og eldreomsorg. Denne misjonen var Just Qvigstad med på å innstifte, og han var styremedlem fra 1888 til 1916. For det andre lener forfatteren seg på utstillingspraksiser og samer som handelsvare når han lager denne artikkelen. Ved å fremstille samene som ekstra eksotisk og spennende vil folk kjøpe flere

¹⁰¹ som ikke var uvanlig på atten- og nittenhundretallet og kulminerte i andre verdenskrig og satt i system av Nazistene

aviser, men som jeg har pekt på så er også dette arbeiderfolks eneste mulighet til å møte «de andre».

«Kjært barn har mange navn, heter det, og her treffer vi på et folk som faktisk har tre navn: «finn», «lapp» og «same». Dette er betegnelser for disse mennesker som i sitt eget sprog kaller sig for samer, og denne betegnelse begynner nu å bli almindelig»,

Selv om samene blir eksotifisert og fremstilt som et folk med enklere sivilisasjonsform, sammenlignet med den europeiske industrielle revolusjon, så viser Dagens nytt at de kan strekke ut en hånd å bøte på symmetri til et folk som vil bli benevnt som samer. Men aller mest ser vi gjennom disse to tekstene at samene er en eksotisk handelsvare som også blir *stilt ut* skriftlig, så vel som på museum og på levende utstillinger.

Samene i det 21. århundre

Silje Opdahl Mathisen skriver i sin avhandling *Etnisitetens estetikk*¹⁰² at det er to klare historiske skillelinjer i den samiske historie som bør trekkes frem. Den ene er andre verdenskrig og den andre er saken rundt utbyggingen av Alta-vassdraget. Begge gangene har samene kommet inn i synsfeltet til majoritetsbefolkningen, selv om Alta-saken (også omtalt som Alta-aksjonen) har hatt de største implikasjoner i forståelsen av det samiske og dets videre utforming.

Etter andre verdenskrig ble store deler av Finnmark brent under brent jords taktikk for å hindre russiske soldater i å rykke fremover inn i Norge. De fleste samene i Norge hadde tilholdssted i disse områdene i Finnmark og mistet store deler av sitt livsgrunnlag; fjøs, naust (med båter), boder, og redskaper gikk tapt og dermed også de samiske minner og spor etter fortiden. Da stortinget vedtok å bygge opp Finnmark igjen etter krigen tok de ikke hensyn til at Finnmark var et multikulturelt samfunn, dermed ble det ikke gitt spesiell støtte til å gjenreise den samiske kulturen. Dermed ble Finnmark mye mer «norsk» enn det i realiteten opprinnelig hadde vært, og banet vei for at «samiskhet» var et større sosialt stigma. Etter andre verdenskrig vokste samebevegelsen frem basert på et kulturelt fellesskap, og Norge myknet opp assimileringspolitikken noe, ved at for eksempel samisk ble tillatt som hovedmål i norsk skole og at Nordisk sameråd ble stiftet i 1956.

Det andre veiskillet i samisk historie er som nevnt utbyggingen av Alta-vassdraget. Det var under demonstrasjoner av Altavassdraget¹⁰³ at mennesker i Norge virkelig fikk øynene opp for samene, fordi samene blant annet slo opp en lavvo utenfor stortinget og sultestreiket i 1979. For mange Osloborgere var dette første gang de opplevde samer på nært hold. Ikke-samer dro til Alta og lenket seg fast slik at bygningsarbeiderne til vassdragsutbygget ikke skulle klare å komme fram for å demme opp Altaeleven. Miljøvernerne hadde også sine interesser i denne saken. Det var de som startet aksjonen mot vassdraget, men samene ble ganske raskt med på laget. For samene var elva viktig for reindrift, og at det ble lagt planer om å demme ned den samiskspråklige bygda Maze¹⁰⁴ i 1968 gjorde saken enda mer betent.

¹⁰² Mathisen s. 32

¹⁰³ Berg- Nordlie og Tvedt: <https://snl.no/Alta-saken>

¹⁰⁴ Maze ble fredet i 1973

Dette var nok et eksempel på overkjøring av samiske interesser fra myndighetens side. Dette argumentet ble brukt retorisk og skapte mye sympati. Samene hadde mye empiri å vise til når det gjaldt overkjøring fra majoritetens side. Mathisen skriver at Norge ble tatt med buksene nede i forbindelse med vassdragssaken. Her hadde Norge vært aktive internasjonalt for å støtte urbefolkninger og deres rettigheter, og så satte dette Norge i et dårlig lys med hensyn til hvordan de behandlet egne minoriteter.

Det positive med vassdragssaken var at samene selv fikk komme til orde med tanke på å definere sin egen identitet og kultur. Nå var det ikke bare en gjenfortelling fra majoritetskulturen, nå ble det førstehånds innenfra-fortellinger. Den såkalte «68-generasjonen¹⁰⁵» var kjent for å ville bekjempe maktstrukturer¹⁰⁶, og minoriteters rettigheter var en kampsak, (selv om «generasjonene» også er kjent i ettertiden for å bli en del av de maktstrukturene de opprinnelig ønsket å bekjempe). Uansett så fikk samene plutselig drahjelp fra flere hold. At minoritetenes kamp var en kampsak skjedde ikke bare i Norge, det var en internasjonal kamp som muliggjorde minoritetssamarbeid internasjonalt. Samarbeidet ble etter hvert formalisert gjennom verdensrådet for urfolk (WCIP), stiftet i 1975¹⁰⁷.

Alta-saken skapte mye samisk kunst i tilknytning til den politiske saken, og i kjølvannet etter Alta-saken, blant annet kunst fra multikunstneren Nils-Aslak Valkeapää. Han viser hvor miljøvennlig den samiske kultur er, med modernistiske trekk som spiller på natur versus urbanisering. I diktet *Hvis vi må, når vi* (2001)¹⁰⁸ viser Valkeapää hvor viktig det er å bevare den samiske kultur, fordi et undertrykt folk umulig kan være lykkelig. Mange samtidige samiske dikt peker på at samene er et miljøvennlig naturfolk som ikke setter spor i verden (slik en vanlig europeer gjør gjennom bygninger, co2-utslipp og så videre), men lar naturen forbli uberørt. Når samene slakter dyr, av nødvendighet, så spiser de alt på dyret. Her har samene tatt en diskurs og snudd den til å bli positiv, sågar «bedre» enn det norske (i en urbefolkningsdiskurs). Vi husker Harald Eidheims begrep dikotomisering; når man kontrasterer seg fra en annen gruppe som kan gjøres gjennom negative sammenligninger. Dette diktet kan tolkes som en negativ kontrastering av den norske kulturen, hvor samene er

¹⁰⁵ Som i denne konteksten er et upresist begrep, men som omhandler de protestbølgene (mot Vietnamkrigen opprinnelig) fra universitetsstudenter og andre samfunnsengasjerte vesten over.

¹⁰⁶ Det betyr ikke at alle i denne generasjonen ønsket å bekjempe maktstrukturer, men at det er spesielt dette som blir husket i ettertiden

¹⁰⁷ Knudsen: https://snl.no/Verdensr%C3%A5det_for_urbefolkninger

¹⁰⁸ Valkeapää s. 472

miljøvennlig og bærekraftig er nordmenn forurensende og en belastning på naturen. Samtidig viser diktet den tradisjonelle form for samisk kultur, med et fokus på reindrift. I denne definisjon passer ikke alle dagens samer.

I boken *Tingenes orden*¹⁰⁹ snakker Foucault om det «ikke-diskursive», altså de rammer for all kunnskap som eksisterer innenfor diskursene. Det vil si at rammene er opprettholdt og til en viss grad fylt av maktpersoner. Som Foucault selv skriver er det *brudd* og ikke *kontinuitet* som skaper samfunnsutvikling, og det mener jeg demonstreres godt med det samiske opprøret som kom, og etablerte seg særlig utover 1970-tallet. Den samiske diskurs måtte fylles med nytt innhold, noe som utgjør en viktig agenda i den offisielle samepolitikken nå. Statusen skal heves og man skal kunne være stolt av å være same.

I dag er både urbefolkningsstatus og flere samiske rettigheter på plass, i tillegg til at samene har fått omdefinert seg selv gjennom egne definisjoner. Likevel er det samiske språk og den samiske kultur truet. Det samiske miljøet har forstått at det må mer til for å bevare språk og kultur. Unesco¹¹⁰ anslår at halvparten av verdens språk vil forsvinne om ingenting gjøres for å bevare dem. Samisk, som egentlig er flere ulike språk, er sterkt truet. Nasjonalspråk har mer levedyktighet, og selv om samisk er offisielt språk i Norge, så er det ikke et nasjonalspråk som alle statsborgere må (eller bør) kunne. Doktorgradsstipendiat Elisabeth Scheller¹¹¹ på samisk sosiolingvistik ved universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet, sier at dersom man ikke får høre, eller lese sitt eget morsmål vil det ta relativt kort tid før det forsvinner, eller forties. Hun viser til internatskolene i fornskningstiden, og hvor effektive de var med tanke på å fortie det samiske morsmål til barna som gikk der. Hun mener at det kan gå så fort som to år om man også psykisk fortrenger sitt språk, noe stigmatiseringen kan bidra til. En metode for å bøte på forsvinning av språket er å forsøke å heve dets status.

¹⁰⁹ Foucault 1966

¹¹⁰ Unesco: <http://unesco.no/kultur/truede-sprak/>

¹¹¹ NRK Sápmi: <https://www.nrk.no/sapmi/sprak-et-vil-forsvinne-dersom-man-ikke-far-oppleve-sitt-egget-sprak-1.13395799>

Sametinget har vedtatt planer for hvordan språket skal revitaliseres og bevares. I skriftet *Samisk er tøft*¹¹² står det at Sametinget vedtok følgende høsten 2002 i sak 45/02

Sametingsplanen for perioden 2002-2005, I kapittelet om samisk språk er hovedmålet:

««Vi klarer oss med samisk». Å ivareta, revitalisere, vitalisere og utvikle samisk språk blir derfor en grunnbetingelse for å sikre fremtiden til samisk kultur. Et levende språk forutsetter at den samiske befolkningen aktivt går inn for å bruke samisk språk i hverdagen – både hjemme og i det offentlige.».

Videre skriver de i samme skriftene om prioriterte tiltak:

«5.1.1 Prioriterte tiltak

Sametinget vil arbeide for at samisk språk og kultur synliggjøres på lokalt, regionalt og nasjonalt plan. Sametinget vil oppmuntre og hjelpe bedrifter til å bruke samisk i hverdagen. Sametinget vil bidra til at relevante lover, forskrifter, retningslinjer og skjemaer oversettes til samisk, og at de oversettes til alle tre samiske språk i Norge.».

De siterer også ILO-konvensjonen som den norske stat forpliktet seg til da samene som eneste europeiske minoritet fikk urbefolkningsstatus:

«3.3 ILO-KONVENSJONEN NR. 169

Den Norske stat er forpliktet både rettslig og politisk til å styrke samisk språk og tilrettelegge forholdene for samisk opplæring og bruk av samisk. I ILO-konvensjonen nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater står det bl.a. i artikkel 28 at” Det *skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk*”».

Statusheving krever økonomi (noe som i praksis betyr at majoritetsbefolkningen må være villig til at skattepenger skal brukes på dette), og en stor dugnadsinnsats. Det må være kult for ungdommer å være same. I samisk sammenheng betyr det å fylle det semantiske begrepet *same*, med noe nytt og annet enn det begrepene *lapp og finn* ble fylt med gjennom århundrer

¹¹² Sametinget: <https://www.sametinget.no/content/download/619/9731>

av *de andre* (majoriteten). Jobben fremover i et statushevingsprosjekt blir på mange måter å skape en ny identitet som også ungdommen kan kjenne seg igjen i. Språk er en stor del av identiteten vår og det kreves mye for å heve statusen til et språk. I samisk sammenheng har det medført at de minste språkene har blitt nedprioritert. I realiteten er det kanskje slik at ingen av de samiske språkene har gode sjanser til å overleve, og da må man kanskje sette alle ressursene til for å prøve å redde ett. Kommunal- og moderniseringsdepartementet nedsatte et ekspertutvalg som kom med 100 tiltak for å berge det samiske språk, og ba om å fokusere på de tre offentlige samiske språkene sør-, lule- og nordsamisk. Daglig leder for pitesamisk senter, Stig Morten Kristensen uttrykker til NRK Sápmi at dette er vanskelig. Språket er ekstremt utrydningstruet¹¹³, og representanter for de minste samiske språkene føler seg fullstendig overkjørt i og med at de ikke blir representert, eller prioritert som et satsningsområde. Dette kan også være med å skape splid innad i de samiske miljøene.

NRK Sápmi er også et ledd i å heve statusen til samisk språk og kultur. NRK har et ønske om å være med å styrke samisk språk og kultur. Dette gjøres gjennom å filme og skape radio over alt som skjer innenfor det samiske miljøet, og at store deler av innholdet blir formidlet på samisk.

Samisk nasjonsbyggingstid

Det er mulig at det finnes en viss aksept for en samisk nasjonsbyggingstid i Norge. Siden både språk og kultur er truet settes det inn ulike tiltak for å bevare kulturen. Når tiltak blir gjort vil det være et stort fokus på hva som er samisk språk og kultur. Det samme ble gjort i Norge etter Napoleonskrigene da Norge kom i union med Sverige. Da øynet man en mulighet til å skape en egen nasjon. I det 21. århundre har også samene muligheten til å fokusere på sin samiske kultur. Samene¹¹⁴ er ikke økonomisk uavhengige, eller har en vilje til å skape et eget rike¹¹⁵, men samene søker å bygge opp noe av det de mistet under blant annet assimileringspolitikken under fornorskingsprosessen. Dette støttes økonomisk delvis av den norske stat¹¹⁶, selv om det kanskje ikke monner. I et flerkulturelt samfunn skal individer

¹¹³ NRK Sápmi: <https://www.nrk.no/sapmi/de-minste-samisk-sprakene-usynliggjøres-1.13394933>

¹¹⁴ Jeg synes det er viktig å igjen presisere at samene ikke er et unisont folk, men at det fins mange ulike grupperinger og meninger, akkurat slik som det er hos majoritetsbefolkningen.

¹¹⁵ Samisk myteknuser: <http://samiskmyteknuser.no/>

¹¹⁶ NRK Sápmi: <https://www.nrk.no/sapmi/her-er-bevilgningene-til-samiske-formal-1.13166115>

integreres og ikke assimileres, som betyr at man skal kunne bevare eget språk og egen kultur samtidig som man skal respektere andres. Majoritetsbefolkningen som støtter den samiske kampen er for et mangfoldig samfunn, og vil gjerne at det skal være ulike befolkningsgrupper i landet - alle må ikke være like, eller få helt lik pott av økonomisk støtte. I denne prosessen med økonomisk støtte fra Staten er det likevel veldig mange som føler seg tilsidesatt, blant annet de mindre samiske kulturene og de som representerer færre mennesker. Også andre minoriteter føler seg oversett av Staten i denne forbindelsen, slik som for eksempel kvenene. Kvenene har også vært en minoritet i landet over lengre tid, og har levd side om side med samene og den øvrige befolkningen. I tillegg kan majoritetsbefolkningen¹¹⁷, særlig i de samiske kjerneområdene, føle at deres «eksistens er truet» - som for eksempel fiskerne i Finnmark som ser sin næring rasert av fiskeripolitikken i fylket¹¹⁸, og at også de kunne trenge økonomisk støtte for å kunne være bosatt i det karrige nord. Det kan da være vanskelig å forstå at majoriteten i et slikt tilfelle vil tilhøre en helt annen kategori i politikken (fiskeri- og/eller distriktspolitikken), og en helt annen post i budsjettet.

Nasjonsbyggingstanken hos samene er ikke noe nytt i det 21. århundre. Allerede i 1938 (samme år som Qvigstad skriver i Turistforeningen) kom en artikkel i lørdagsutgaven av Adresseavisen¹¹⁹ signert E. L-D, hvor to samiske kvinner intervjues; fru Anna Derga og fru Sanna Jonassen, i artikkelen *samenes krav i Trøndelag: statsskole for samebarna* med undertittelen *gammel sed og skikk forsvinner, men nasjonalfølelsen stiger i samefolket*. Det var ikke ofte at samene selv fikk komme til ordet, og i så måte stod dette i skarp kontrast til mange andre tekster i sin samtid. De samiske damene blir beskrevet med en viss beundring og intervjuer bruker begrepet same gjennom hele teksten. Adresseavisen bruker også tittelen samemisjonen 19 dager senere når en artikkel om samemisjonen femtiårsfeiring skrives i en artikkel av en skribent titulert M-x.

I teksten om samenes krav kan vi spore en kime til en voksende samisk stolthet, og det er nettopp derfor jeg vil se nærmere på den. I dette intervjuet sier disse to damene at de ikke vil sende ungene til Finnemisjonens skoler, fordi de ikke orker de medlidende blikkene fra de ansatte der, noe som også er en kritikk av hele misjonsvirksomheten som Qvigstad kanskje

¹¹⁷ VG nyheter: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/frp/mener-sametinget-skaper-splid-mellom-nordmenn-og-samer/a/547712/>

¹¹⁸ NRK Troms: <https://www.nrk.no/troms/-de-gir-faen-i-hva-som-vil-skje-med-oss-i-nord-1.12156786>

¹¹⁹ E. L-D. 1938.

ikke anvendte i sine kilder. Derga og Jonassen påpeker det faktum at de betaler like mye skatt som vanlige nordmenn (begge sier at de er norske statsborgere, men ikke nordmenn¹²⁰), og at de gjerne vil ha internatskoler som er bedre tilpasset den sesongbaserte flyttingen. På spørsmålet om hvilket språk de vil ha så svarer de at de helst vil ha norsk, men samisk som et andrespråk. Derga sier at hun alt i 1919 reiste med en delegasjon til kongen for å få egen skole, og fikk i svar at kravet var berettiget, men at det ikke fantes penger til den. Det er litt artig at avisa Tromsø 11. desember 1959¹²¹ skriver at samekomiteen foreslår en todelt språkopplæring og en egen samisk (språk)linje på Gymnaset i Alta (det har altså ikke akkurat gått fortgang siden denne trønderske delegasjonen var hos kong Haakon i 1919).

Forfatteren av artikkelen bruker benevnelsen same gjennom hele artikkelen, men innrømmer selv at det var slitsomt å lære på skolen at det ikke het lapp og finn lenger. Enda mer komplisert var det å lære at det fantes en befolkningsgruppe til som het kven og at deres språk var like forskjellig fra samisk som norsk er fra tysk¹²². Forfatteren sier også at han var overrasket over antall befolkningsgrupper som fantes i Norge, og at det fantes samer så nært hans hjemsted. Dette viser noe av den kunnskapsmangelen som fantes i Norge på denne tiden. Folk kjente ikke sine egne landsmenn, og alle holdt seg til «sine». Uansett så er det interessant å se hva disse damene beretter om nasjonsbygging. De er begge helt klare på at de er den første befolkningen i Norge¹²³, og at deres kultur og tradisjoner er mye eldre enn de norske (som dermed gir deres kultur en slags legitimitet gjennom nettopp tidsfestning).

Disse damene, ifølge intervjuer, hevder å være Norges og Sveriges opprinnelige folkeslag. De forteller at det også er en sterk nasjonal reisning i Sverige, og at samene der også kjemper for å bli kalt same og ikke lapp. De forteller om deres egen avis, som kommer ut fire ganger i året, med en samisk redaktør i Torkel Tomassen, og at den norske samiske avisen har gått under på grunn av manglende økonomisk støtte. Forfatteren skriver i denne teksten at han skammer seg over at han har trodd på alle historiene som verserer om samefolket inntil nå.

¹²⁰ Her kan man bare spekulere i at den trange romantiske definisjonen om hva det vil si å være nordmann etter årtier med nasjonsbygging ekskluderer dem fra tanken om å ville være nordmenn. De har tross alt et annet språk, en annen tradisjon og en annen kultur.

¹²¹ Tromsø 1959

¹²² Forskjellene er selvsagt mye større da samisk skilte seg fra finsk for 2000 år siden, mens norsk har mange tyske ord og former i språket den dag i dag.

¹²³ Noe vi i senere tid vet er vanskelig å tidfeste, særlig om vi skal bruke en definisjon av samene som bruker språk som et kriterium, og vi vet at språket ikke er eldre enn 2000 år. Mest sannsynlig har flere grupper levd side om side i nordområdene etter at isen smeltet i steinalderen.

Han er så imponert over at de har slik klasse, er så begavet og at den yngre respekterer den eldre Sanna Jonassen så mye¹²⁴. Denne teksten er symmetrisk, og står i så måte i kontrast til sameforsker Qvigstad sin tekst som er i sin grunnstruktur asymmetrisk.

Sanna Jonassen forteller at da hun giftet seg med sin mann var de fattige og bodde i en jordgamme, men at de nå har kjøpt et pent hus med hage til. Hun hadde et løfte til sin far og det var å aldri gifte seg med en nordmann. Hun forteller at det var hennes far som tente nasjonalfølelsen i henne den gangen og som gjorde at hun er stolt av å være same. Likevel forteller disse damene at de kun bruker folkedrakten til fest, at gammer er byttet bort med hus, at sledekjøring er byttet ut med bilvei, og at de bare snakker samisk av og til, og at de unnlater å snakke samisk med barna. Navnene deres viser også at de samiske navnene borte. Man kan undres seg over om deres etterkommere i dag kan samisk, eller føler seg som samer, men det vi i alle fall ser er at det er samtlige tekster på Qvigstads tid som gir rom for symmetri i begrepene. Her har samene selv fått lov å formidle sin historie, og den fortelles med respekt og en dose beundring. Dette viser at ikke alle var opptatt av raseteorier på trettitallet, eller eksotifiseringen. Journalisten oppsøkte samene selv for å høre hva de hadde på hjertet.

Det at en føler at man må gifte seg med en same er nok noe mange kjenner på den dag i dag. NRK P3 har lagd en dokumentar¹²⁵ om dette hvor vi blant annet kan lese:

«For mange unge samer inneholder likevel drømmen om den store kjærligheten en drøm om å finne seg en annen same. Og når du som same har fått deg ny kjæreste vil det første spørsmålet du bli møtt med ofte være: Er han same – eller er han nordmann?».

Dette handler nok mye om ønsket om å bevare kultur og språk. I samme dokumentar sier Susanne Amalie som blir intervjuet at dette ikke handler om rasisme:

«Jeg har blitt anklaget for å være rasistisk når jeg har snakket om dette. Det er jeg ikke enig i. Det handler ikke om å se ned på nordmenn, det handler om å ta vare på en sårbar kultur.».

¹²⁴ Verdier som særlig var akttet for et par generasjoner siden.

¹²⁵ P3: <http://p3.no/dokumentar/sapmifil/>

På spørsmål om hva hun ville ha gjort om et av barna ønsker seg bunad til konfirmasjonen svarer Susanne Amalie:

«Nei, da setter jeg ned foten. Herregud, det har jeg ikke tenkt på en gang!».

Man kan diskutere om ikke dette er en slags motsatt asymmetri, og at det i alle fall ikke kan være enkelt for alle samer å velge kjærligheten utenfor sin kultur, eller å ikke være same og gifte seg inn i kulturen. Det denne artikkelen viser er at det kanskje fins en form for sosial kontroll innad i visse miljøer for å bevare språket og kulturen. Likevel er det tydelig at samene ikke vil være en egen nasjon, og på samisk myteknuser skrives det at det aldri har blitt fremmet som et krav, at ryktene om dette er en konspirasjonsteori¹²⁶. Likevel ser vi her at det fins andre diskurser innad i det samiske miljø, nemlig det uuttalte påbud om å finne seg samisk make som kommer til syne i begrepsparet dáža¹²⁷ og same. Dáža er et nedsettende ord for nordmann, og maner samene til å holde seg til sine egne. Det er med andre ord ikke slik at samene nødvendigvis var enige i at deres kultur var underlegen majoritetskulturen, og i disse tilfellene kan vi snakke om en motsatt asymmetri i begrepene. Dette vil kanskje særlig merkes i områder hvor majoritetsbefolkningen er en minoritet i områder som Kautokeino.

Samer promoterer seg selv som handelsvare

De foregående århundrene har hatt mange likheter når det gjelder hva diskursene rundt det samiske blir fylt med, men også sine særpreg. Vi husker at 1600-tallet og tidligere tider er bekymret for trolldomskunster og det barbariske språk, på 1700-tallet kommer rettigheter og demokratiseringstanken inn selv om begrepenes asymmetri fortsetter, på 1800-tallet er folkediktning i fokus og derfra og utover 1900-tallet kommer raseteorier, eksotifisering og samene som en handelsvare i turist- og museumsøyemed inn. Vi har sett at nettstedet som den samiske myteknuseren prøver å få bukt med en del av stereotypien som har heftet ved samene gjennom århundrene, når det kommer til for eksempel eksotifisering av deres kultur og språk. Men i dagens samfunn, er det slik at samene selv fortsetter stereotypien rundt seg selv fordi det er en god inntektskilde? Fortsetter samene å sette seg selv på utstilling?

¹²⁶ Samisk myteknuser: <http://samiskmyteknuser.no/>

¹²⁷ Duolljá: <https://snl.no/d%C3%A1%C5%BEa>

Trolldom og ganding

Trolldomskunstene til samene har vært fryktet i århundrer, og dette har skapt en unødig distanse mellom samer og ikke-samer. Vi forventer ikke nødvendigvis at dette er et tema i den moderne verden, så da var det ekstra interessant da jeg leste denne nyhetsartikkelen: *Frp-er mener han kan ha blitt gandet på Sametinget*,¹²⁸ som omhandler varaordfører i Porsanger som mener han ble gandet av sametingspolitiker Olaf Eliassen. Eliassen svarer i avisen:

«Eliassen forteller at han både er imot ganding og at han ikke har kraft til å utøve ganding. Han beklager og sier det var Frps politikk han ville kritisere».¹²⁹

Eliassen sier med andre ord ikke at ganding ikke eksisterer, bare at han selv ikke innehar denne *kraften*. Gandingen og trolldomskunster er blitt en del av det nyreligiøse bildet¹³⁰, hvor samisk religion igjen har fått en renessanse¹³¹. Dermed blir det kanskje feil av en samepolitiker som Eliassen å gå for hardt ut mot begrepet ganding, fordi dette kan skade de folkereligøse bedrifter, og derfor sier han ikke at ganding er folketro og gamle stereotyper. I 2015 leverte Marit Ellen Inga Bals masteroppgave i helsefag med tittelen *Samiske terapeuters erfaringer med pasienter som mener de lider av ganning*¹³².¹³³ Frykten for ganding er høyst reelt hos enkelte av majoritetsbefolkningen, men også for noen av samene selv. Nyreligiøsiteten kan ha påvirket, men det kan også være en nedarvet frykt. Uansett er dette noe samene selv benytter seg av som en salgsvare.

Demokratiseringslinje og samiske rettigheter

Fra 1700-tallet fikk samene på plass lovfestede rettigheter, men i dag er Lappekodisillen *satt ut av spill* av samene selv, fordi Sametinget ikke har ratifisert konvensjonen. Det er mange konflikter innad i de samiske miljøene, og det er viktig å igjen legge på minnet at samer ikke er en unison gruppe. Lappekodisillen har vist seg resistent mot å bli erstattet, selv om det har vært forsøkt ved flere anledninger siden attenhundretallet. I begynnelsen ville man beskytte beiteretten til landeierne (altså de norske bøndene), men i de senere årene er det de norske

¹²⁸ Dagbladet: <http://www.dagbladet.no/nyheter/frp-politiker-mistenker-at-han-er-blitt-gandet-av-sametingsrepresentant/63404875>

¹²⁹ ABC-nyhetene: <http://www.abcnyheter.no/nyheter/2012/03/20/148031/frp-er-mener-han-kan-ha-blitt-gandet-pa-sametinget>

¹³⁰ Nifab: http://www.nifab.no/behandlingsformer/samisk_folkemedisin

¹³¹ Bals: <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9352/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹³² Ganding og ganning er det samme, bare ulike skrivemåter.

¹³³ Bals: <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9352/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

samene som ikke vil ratifisere avtalen gjennom sametinget, fordi norske samer ikke vil at de svenske samene skal ha tilgang på norsk beiteområde¹³⁴ ifølge Dr. Juris. Øyvind Ravna. I 1972 kom reinbeitekonvensjonen som en erstatning til lappekodisillen, men den gikk ut i 2002. Siden da har det ikke vært noen avtale gjeldende om kodisillen. Norske myndigheter og svenske myndigheter er enige om å la svenske samer få tilgang til norske beiter og mulighet for fiske, men per 2017 har Sametinget ennå ikke ratifisert ifølge NVEs oppsummering av sakene i Bardu kommune, i forbindelse med en søknad om bygging av Skinskardelva kraftverk¹³⁵.

VG nettavis skriver 23. juni 2012 at sauebøndene i Troms tar loven i egne hender for å stoppe svenske reindriftssamer fra å benytte sommerbeite i Troms. I henhold til lappekodisillen har de krav på å bruke området til reinen sin, men siden det nå mangler en reindrifftsavtale er det duket for konflikter. Sauebøndene i Troms ved Lenvikhalvøy hevder at de ikke er i tvil om at samene brukte beitet på 20-tallet, men at det er lenge siden. Samene selv sier at de anvendte området fra 1500-tallet (må være vanskelig å tidfeste, mulig fra mye eldre tid da grensene ikke var tegnet opp), men at de ble kastet ut i 1923. Dette er selvsagt fordi det kom en ny lov som skulle erstatte Lappekodisillen i 30 år. Problemet med dette er at svenske myndigheter forholder seg til Lappekodisillen, mens norske myndigheter forholder seg til Reindrifftsloven av 1972. Begge landene er enige i at Lappekodisillen er gyldig, men de er uenige om hva det vil si rettslig i dag. En ny reindrifftsavtale ble signert av begge myndighetene i 2009, men som nevnt ikke av sametinget. Når norske bønder tar saken i egne hender og forsøker å stoppe samene med å hindre reinstrømmen, gjerne med biler, skaper det splid innad i det samiske miljø. Jeg vil tro at samene ikke vil søke å bli uvenner med bøndene på hjemplassen, og at dette er noe av grunnen til at de ikke står sammen om å verne de demokratiske rettighetene som ble gitt gjennom kodisillen. De færreste vil nok bli av med Lappekodisillen, i og med at den verner om samenes rett til landområder¹³⁶, og samenes rett til å utøve sin egen kultur, men man kan også mistenke dette for å være økonomisk fundert. At norske samer vil bevare de begrensede midlene som er bevilget for å bevare samisk kultur til å gjelde norske statsborgere.

¹³⁴ Ravna: <https://uit.no/Content/217872/LoR-2010-7%20Lappekodisillen%20av%201751%20og%20dens%20rettslige%20betydning%20i%20dag.pdf>

¹³⁵ NVE: <http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201208171/1937289>

¹³⁶ Regjeringen: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2007-13/id491883/sec3>

Livstil og levemåte

Når samene ble beskrevet av majoritetsbefolkningen i foregående århundrer skrev de om bekledding, utstyr og livsførsel. Museene er fylt med utstillinger som viser samenes tradisjonelle livsførsel. I dagens samfunn er samene selv med på å skape turistindustri av sin egen tradisjonelle livsførsel, slik majoritetsbefolkningen presenterte dem på blant annet verdensutstillinger (ikke rangert etter sivilisasjonsnivå, raseteorier er fjernet). Turistene reiser et sted for å se noe nytt, og oppleve noe annet, gjerne eksotisk. I det moderne samfunnet hvor alle har reist og sett så mye, er det kanskje nye opplevelser som står i fokus hos turistene. Det er konkurranse om å få turister til sitt land, og en god næring for distrikts-Norge¹³⁷. Hurtigruta tilbyr samiske kulturopplevelser på sine rundreiser fra Bergen til Kirkenes¹³⁸:

«Opplev samene i det nordlige Europa, og lær mer om deres bemerkelsesverdige kultur».

Her er det nettopp det eksotiske som skal lokke folk til å komme. Turistnæringen i Nord-Norge satser mye på det samiske og man kan for eksempel bli med på reinflyttinga i Kautokeino¹³⁹, og avisa iFinmark¹⁴⁰ skriver i sin internettartikkel:

«Reinflytting, mattradisjoner og samisk historie kan bli en mye større del av reiselivsnæringen i nord.».

Ikke all form for samisk turisme er et onde. Det fins mange lærerike og interessante attraksjoner man kan ta del i. For eksempel ved Tromsø Museum hvor Silje Opdahl Mathisen skriver følgende om den moderne utstillingen:

«I en anmeldelse av utstillingen i Museumsnytt, skriver Bjørnar Olsen at dette får utstillingen *Sápmi – en nasjon blir til* til å fremstå som en kritisk kommentar til utstillingen Samekulturen,

¹³⁷ Regjeringen:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/NHD/Vedlegg/Rapporter_2012/reiselivsstrategien_april2012.pdf

¹³⁸ Hurtigruten: <https://www.hurtigruten.no/utflukter/norge/en-smak-av-lappland-kjollefjord-mehamn/>

¹³⁹ <http://nordnorge.com/no/sapmi/?News=422>

¹⁴⁰ iFinmark: <https://www.ifinmark.no/avstemninger/samisk-reiseliv-skal-lokke-turister/s/1-30002-6492107>

med sin tradisjonelle gjenstandsbaserte formidling. Samtidig kommuniseres det også, ifølge Olsen, indirekte at gjenstandene representerer noe alderdommelig, noe «musealt»¹⁴¹.

Karaktertrekk

Det er vel de færreste som vil kategorisere seg selv som mindre begavet, kortskallet eller dvergaktig i dagens samfunn, men er det sånn at samer i enkelte tilfeller vil spille på stereotypier? Vi har allerede sett at trolldomskunster er en del som samer kan bruke aktivt, men det er også andre fenomener samer kan benytte seg av. I ungdomskulturen er det for eksempel ikke helt fremmed å bruke stereotypier i popsanger og annen type musikk. Rolffa (Kautokeino-band) synger:

«HB og BH går nesten for det samme - Æ tar mæ av det og du tar det av dæ - Blander – sommerdrinka - Seksognitti og kalinka¹⁴²».

Også i teksten Partyjoik bygger Rolffa opp under myten om samer og alkohol. Nå kan det sies at nordlendinger generelt har vært kjent for å ikke «spytt i glasset», og at dette på ingen måter kan sammenlignes med raseteorier på slutten av 1800- og 1900-tallet. Dessuten kan det kanskje sammenlignes med den afro-amerikanske kulturen i USA, hvor afro-amerikanere selv kan kalle hverandre for den diskriminerende benevnelsen *nigger*¹⁴³, mens majoritetsbefolkningen ikke kan det.

Cathrine Baglo skriver i sin avhandling *På ville veier* at når det gjelder den senere års oppblomstring av turistnæringens eksotifisering, og museer og ulike festivaler, så kan man ikke uten videre klassifisere representasjonene i negative og positive kategorier med hensyn til synet på de «andre». Dette fordi det er så mange konkurrerende diskurser, og fordi samene har definisjonsmakt og er delaktige i denne prosessen selv. Samer har ofte full regi i dagens levende utstillinger.

¹⁴¹ Mathisen s. 251

¹⁴² Rolffa lyrics: <https://www.letssingit.com/rolffa-lyrics-toppl%C3%B8s-tb79slh#axzz4hjN3eJZ3>

¹⁴³ Rolffa lyrics http://www.aaregistry.org/historic_events/view/nigger-word-brief-history

Konflikter i det 21. århundret

Den samiske myteteuseren søker å bekjempe myter om at samene forlanger mye penger av staten, at de krever urettmessig erstatning for rein, at de drikker enorme mengder alkohol og så videre. Undersøkelser gjort av Norut NIBR Finnmark¹⁴⁴ viser at en av fire samer føler seg diskriminert en eller flere ganger det siste året. På forskning.no står det at:

«Mens 3,5 prosent av den norske majoritetsbefolkningen føler seg utsatt for diskriminering, er tallet for samisktalende samer på hele 35 prosent, forteller forsker Ketil Lenert Hansen ved Senter for samisk helseforskning»¹⁴⁵.

I artikkelen kan vi lese videre at samene som bor i samisk-dominerte områder føler seg mobbet av majoritetsbefolkningen, mens ifølge undersøkelser gjort av Norut NIBR Finnmark så opplever samene i de store byene minst stigmatisering. Professor Susann Funderud Skogvang sier i *Den stille kampen*¹⁴⁶ at hun ikke føler stigmatisering. Hun og mange andre hevder at man må legge offerrollen bak seg og benytte seg av de mulighetene som finnes i dag. Hun var også en av grunnleggerne til urbefolkningsfestivalen Riddu Riđđu¹⁴⁷. Samer med lang universitetsutdanning som bor i de større byene i Norge har store muligheter. De kan velge hvem de vil omgås, opplever stor aksept for sin kultur i sitt miljø, og de kan gå inn og ut av sin rolle som same. Det sies også i dokumentaren *Den stille kampen* at samer i byer kan velge selv når de vil snakke samisk og når de vil snakke norsk. I de store byene kan man velge sine venner, og har vennene høyt utdanningsnivå vil de ofte skjønne verdien av å kunne flere språk, og behovet for å bevare en kultur og ha sympatier for minoriteter. Dessuten lever urbane samer et moderne liv, og har ikke behov for særrettigheter til for eksempel reindrift. Da vil det å være samisk være en ekstra eksotisk tilleggs egenskap, ikke ulikt tradisjonell eksotifisering, selv om prinsippene er totalt endret. Det er viktig å presisere her at det er

¹⁴⁴ Grønli: <http://forskning.no/etnisitet/2008/02/samer-foler-seg-diskriminert>

¹⁴⁵ Øvreberg: <http://forskning.no/samfunnsmedisin-stress-etnisitet/2011/06/samer-stresses-av-mobbing>

¹⁴⁶ NRK TV: <https://tv.nrk.no/serie/den-stille-kampen/MDFP13001113/sesong-1/episode-1#t=38s>

¹⁴⁷ Riddu Riđđu: <http://riddu.no/nb>

forskjell det å selv aktivt benytte seg av et «eksotisk» fortrinn, og på det å bli satt i en eksotisk bås i en dyrehage¹⁴⁸.

Mediedebatten som raste i Tromsø da kommunen i 2011 søkte om medlemskap i samisk språkforvaltningsområde¹⁴⁹ vakte oppsikt nasjonalt. Med en innlemmelse i samisk språkforvaltningsområde ville all offentlig skilting i Tromsø ha blitt gjennomført på både norsk og samisk, et scenario som satte sinnene i kok og forårsaket alt fra saklige protester til eksplisitt samehets fra forargede ikke-samiske Tromsværingar (eller samer som ikke lengre bekjenner sin samiske identitet) i sosiale medier og kommentarfelt. Når man ser tilbake på debatten kan det nok være flere ulike forklaringslag (eller diskurser), som geografi, sosiale klasser og lignede. I denne oppgaven ser jeg særlig på at konflikten er økonomisk motivert, så vel som kulturelt betinget. Det betyr ikke at dette er de eneste forklaringslag (eller diskurser). Navnendring på skilt er ikke gratis, og dermed var det også et spørsmål om økonomi og en prislapp som ikke var ubetydelig i sin helhet. Denne debatten ble ytterst polariserende og resultatet ble at Tromsø trakk seg som samisk språkforvalter. I debatten fra 2011 må det nevnes at det utelukkende «same» som er det brukte begrepet både av kritikerne og samene selv, men den negative karakteristikken samene blir gitt i samtidsdebatter smaker av veletablerte motforestillinger.

Motstanden mot søknaden handlet mye om hvem som skulle ta regningen for de konkrete utgiftene som følger med en samisk administrasjonslinje, samt en oppfatning av at Tromsø ikke burde være et samisk språkområde. Her følger noen eksempler fra Byrunden¹⁵⁰, en spalte i avisa iTromsø; hvor hvem som helst kan sende inn korte innlegg, også anonymt.

28. April 2011 skriver en som signerer ved navnet *Ivar* følgende:

«Jeg ser i iTromsø 26. april at der som flertallet i Tromsø er imot innlemming av byen i et såkalt samisk språkområde, så må media endre seg for at det kan bli et samisk språkområde. Latterlig! Vi vil ikke det skal bli slik! La oss i forbindelse med høstens kommunevalg gjøre en folkeavstemning om spørsmålet. Så får vi se.»

Videre skriver en som signerer med *Morten Andersen* 17. desember 2011:

¹⁴⁸ Satt på spissen for å statuere et eksempel.

¹⁴⁹ Skogvang: https://snl.no/samisk_spr%C3%A5kforvaltningsomr%C3%A5de

¹⁵⁰ Byrunden iTromsø 2011

«Min fantastiske idé er å kutte alt av statlig støtte til Sametinget. La folk donere det de vil, så kan Sametinget sette opp så mye skilt de bare vil. Helt på trynet at en folkegruppe skal kunne kreve noe fra staten rett og slett basert på om man er født som same, kven, viking eller marsboer. Det er på tide vi kvitter oss med denne marxistiske ideen om at staten skal bestemme hvordan folkeslag får støtte. Her roper vi høyt om likestilling og skal samtidig bestemme hvilke grupper som fortjener hva. Så lenge staten er involvert i saker som skiller kulturer, vil det all tid være konflikter.».

B. Lindbæk skriver i samme avis:

«Jeg tenker med skrekk og gru hvis sosialistene hadde fått det som de ville med et slikt forvaltningsområde. Det hadde skapt stor politikerforakt i byen på grunn av udemokratiske fremgangsmåter! Jeg synes også begrepet same er noe utvannet. Hvem er egentlig samer her? Jeg hadde satt større pris på at ressursene hadde blitt brukt til å redde det utdøende kvenske som vi har mer av i Troms enn reinsamer.».

Jeg finner det verdt å påpeke at debatten fra 2011 på ingen måte er unik. Når det for noen uker siden ble lansert at de nye norske sedlene skulle ha både norsk og samisk påskrift, blusset diskusjonen opp igjen¹⁵¹. Og med 70-årsmarkeringen av evakueringen av Finnmark under andre verdenskrig dukket nye spekulasjoner om samenes rolle opp, med anklager om at de profiterte på krigen ved å selge ettertraktede varer til tyskerne. Noen tok likevel til motmæle og sa at samenes innsats under andre verdenskrig hadde blitt underkommunisert¹⁵².

iTromsø fra 2011 er full av ulike uttalelser om samene fra et utenfra-perspektiv. Det er også stemmer som taler samenes sak, og samene tar også selv til motsvar, men den dominerende tonen i debattklimaet var altså overraskende aggressiv. Når jeg leser slike uttalelser på internett, eller som her i avisen iTromsø, så får det meg også til å tenke at asymmetrien fremdeles lever i Nord-Norge. I hvert fall når det blir snakk om økonomi. Det er flere faktorer, eller diskurser, som bidrar til denne konflikten. Det nevnte økonomiske perspektiv spiller en rolle. Det blir sådd tvil om samene egentlig er en urbefolkning nettopp fordi de ikke

¹⁵¹ VG nyheter: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/vil-ha-samisk-tekst-paa-norske-mynter-og-sedler/a/10018694/>

¹⁵²¹⁵² NRK: <https://www.nrk.no/nordland/vil-ha-frem-samenes-krigsinnsats-1.11694527>

var i landet først¹⁵³, eller at det aldri har bodd samer i Tromsø også videre. Et eksempel på dette er teksten skrevet 25. juni 2014 av Ingrid Nordmark, som titulerer seg som adjunkt med tilleggsutdanning. Hun skriver at samene ikke er et urfolk og at de har tilrøvet seg mange særrettigheter som andre nordmenn blir frarøvet på grunn av den politiske prosessen som førte til at de fikk urbefolkningsstatus¹⁵⁴:

«Etter opprettelsen av sametinget, har vi sett stadig større forskjellsbehandling av norske borgere. De som er «av samisk ætt» får særskilte stipend som andre nordmenn ikke får. Samer, i samiske virkeområder, får tildelt større fiskekvoter enn andre nordmenn. Finnmarksloven diskriminerer nordmenn som ikke har «samiske aner» fremfor de som har det.».

Disse innleggene viser at det fremdeles brukes retorikk fra fordums århundrer. Det er de samme motivene som går igjen i disse ulike fortellingene om det samiske. Det er for eksempel «de andre» som prøver å lure til seg ting som er urettmessig deres. Det følger narrativiteten til trolldomsfrykten. Om vi ser tilbake på Foucaults bruk av epistemer ser vi her at det er vanskelig for de involverte å rive seg løs fra historien. Det kommer fram et menneskesyn som ikke baserer seg på forståelse og humanistisk verdigrunnlag, og det samiske blir ikke sett på en del av det norske, eller det nord-norske i slike sammenhenger.

¹⁵³ Mange bruker den eldre definisjonen av urbefolkning som lød slik: Urbefolkning, opprinnelig befolkning i et område som er blitt erobret og kolonisert av andre folk jfr. Schackt <https://snl.no/urbefolkning>. Men i dag fins det ikke en spesifikk definisjon som er allment godkjent jfr. Regjeringen:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/hvem-er-urfolk/id451320/> men at naturrett og annet kan inngå i definisjon, og at samene helt klart er et urfolk.

¹⁵⁴ iTromsø: <http://www.itromso.no/nyheter/article9850265.ece>

Konklusjon

«Den, der stiliserer freden som overgrep for «Ven og fjende», må i hvert fald gå ud fra, at en fred kræver to – mindst to – parter, som er villige og i stand til å slutte den¹⁵⁵».

Innledningsvis spurte jeg om betydningsinnholdet i begrepene «lapp» og «same» hadde endret seg fra før opplysningstiden til tiden hvor Just Qvigstad satte seg i respekt som Norges fremste Lappolog. Jeg spurte også om begrepene *lapp* og *finn* bærer i seg samme form for asymmetri/symmetri, og hvorvidt de speiler ulike diskurser. Mitt studium viser at det ikke er noen vesensforskjell på «lapp» og «finn», rent semantisk, i og med at begrepene går inn i hverandre og ofte opptrer i en og samme tekst gjennom hele perioden. Diskursene rundt samer og det samiske som følger av disse to begrepene er dermed i stor grad fylt med samme maktubalanse, og reflekterer i det store og det hele majoritetsbefolkningens perspektiver. Det er likevel nyanseforskjeller på diskursene slik de forvaltes henholdsvis hos utøvende myndigheter, hos representanter for kirken og hos ikke-samiske legfolk. Hvert århundre har inneholdt en del av den samme asymmetrien, men de forskjellige århundrene har også tilført nye betydningsdimensjoner, og brakt på bane en ny narrativitet i fortellingen om det samiske.

Fra tiden opp mot 1600-tallet og på Petter Dass sin tid, med ulike prester og ferdesmenn, som Jacob Ziegler og Dimianus a Goes fra Europa i samme tidsepoke, brukes begge begrepene finn og lapp. Det vi har sett er at det var mye symmetri å spore i disse tekstene; at samene var et flittig folk som ofte ble utnyttet av folk og styresmakter fordi de hadde et uforståelig språk og ikke kunne vanlig regnemåter. Det som tydelig bekymret pre-opplysningsmennesket var trolldomskunstene, og det barbariske språk. Det fantes en mulighet til å bøte på «skaden»; å bekjenne seg til den lutherske kirke og lære seg norsk. Det ligger ingenting i diskursen om at samene ikke skulle få lov å være samisk i sin levevei, men at et slags lingua franca¹⁵⁶ ikke hadde vært å forakte, og at den barbariske religion måtte plukkes av dem.

Som vi har sett er det utelukkende begrepet «lapp» som benyttes i Lappekodisillen, det har også gitt navn til selve kodisillen. Samene var på denne tiden nettopp identifisert som et eget folk, og «lapp» var den benevnelsen man benyttet i Sverige. Qvigstad mente at benevnelsen mest sannsynlig stammet fra Finland, og etterhvert ble det den internasjonale benevnelsen på

¹⁵⁵ Koselleck s. 159

¹⁵⁶ I språkvitenskapen brukes betegnelsen lingua franca nå om et hvilket som helst språk som brukes i samkvem mellom folk som ikke forstår hverandres morsmål. Lima: https://snl.no/lingua_franca

samer, konstruert for å skille på ulike befolkningsgrupper i nordområdene. Slik er diskursen som følger av Lapp-benevnelsen i Lappekodisillen et uttrykk for demokratisk tankegods demonstrert med identifikasjon av ulike «folkeslag» og deres tilhørende nasjoner. Slik ser vi også opptakten til en romantisk forståelse av folk og nasjon. «Lappene» får sin første anerkjennelse som folkeslag, og skal få leve etter sedvanen, og beholde sitt «lappevesen».

På Knut Hamsuns tid er vi inne i fornorskingsprosessen i kjølvannet av nasjonsbyggingsprosjektet, og «Lapp» og «Finn» representerer nå «de andre», de som ikke er norske. Hamsun er kjent for sine nazistiske tilbøyeligheter¹⁵⁷, og nettopp raseteoriene har fylt diskursene rundt det samiske på nittenhundretallet, slik vi så det i Qvigstads tekst fra Turistforeningen, men også til dels i folkediktningen med dets asymmetriske begrepspar; ren-uren, mennesket-umennesket og overmennesket-undermennesket. Sagnetenes beskrivelser av samer som skitne, som naturmennesker, og sammenligningen med dyr, er jamførbart med fremstillingen av samene som trollkyndige. Og kan minne om Hamsuns beskrivelser i sine romaner, som for eksempel lappen i *Markens grøde* som viser frem en hare til den gravide Inger, og trollkvinnen Åsa i Hamsuns roman *August* som trollbinder bygdefolket med sine besvergelses, og så videre.

Vi har sett at det tidlig på nittenhundretallet fantes andre stemmer som i motsetning til Qvigstad og Hamsun, stilte seg kritiske til den stereotypiske og raseteoretiske tilnærmingen til samene; som Engen¹⁵⁸. Intervjuet med samekvinnene i Trøndelag av Adresseavisen¹⁵⁹ i 1938, demonstrerer også at holdningene ikke var entydige, og tilnærmet seg symmetrien i begrepsbruken. Dette viser at det slik Foucault påpeker gjerne løper flere samtidige diskurser. Assimileringen stod likevel såpass sterkt i fornorskingsprosessens tid at det å benekte egen kultur ble sett som eneste utvei for samer som ville unngå stigmatisering. Fenomenet sier sitt om hvilken diskurs som stod sterkest i majoritetskulturen.

Nittenhundretallet brakte også med seg en eksotifisering og en folklorisme av det samiske som en handelsvare. Samene ble sendt ut på verdensutstillinger gjennom å vise sin tradisjonelle (natur-) kultur. Her var det særlig reindriftsamene som var lukrative og reinsdyr var ofte inkludert. «De andre» representerte noe annerledes, nytt og eksotisk, på linje med å gå i dyrehage (Carl Hagenbecks dyrehager). Ifølge postkolonial teori viser dette

¹⁵⁷ Hagen: https://snl.no/Knut_Hamsun

¹⁵⁸ Engen 1932

¹⁵⁹ E.L-D. 1938

maktforholdet mellom tidligere kolonier og kolonimakter, og hvordan slike maktforhold videreføres også etter kolonitidens slutt. Det er europeere som er kommet lengst på utviklingstrinnene, og som Brita Brenna poengterte på seminaret på Riksarkivet *Samer på utstilling*, ble befolkningsgrupper plassert etter utviklingsstigen på deres sivilisasjonsnivå, underforstått målt etter vestlig europeisk kultur.

At det likevel finnes andre diskurser innad i det samiske miljø demonstreres av det motsatte fenomen – det uuttalte påbud om å finne seg samisk make som kommer til syne i begrepsparet dáža¹⁶⁰ og same. Dáža er et nedsettende ord for nordmann, og maner samene til å holde seg til sine egne. Det er med andre ord ikke slik at samene nødvendigvis var enige i at deres kultur var underlegen majoritetskulturen.

Når det kommer til det største spørsmålet i oppgaven, som også utgjør selve problemstillingen, nemlig hvilken betydning majoritetsbefolkningens benevnelser har hatt for storsamfunnets forståelse av det samiske, ser vi at det å bli anerkjent som en fullverdig norsk statsborger ikke har vært forenlig med det å snakke et annet språk og å forvalte en annen kultur siden Lappekodisillens tid. Vi har sett hvordan samene inntil nylig har vært avskåret fra å formidle og definere hvem de selv er som folk, og at benevnelsen av samer har vært fylt med majoritetskulturens diskurs. Begrepene «finn», «lapp» og «same» har derfor reflektert et utenfra-perspektiv helt fram til midten av forrige århundre. All forskning, alle rettsdokumenter og all folketrio jeg har behandlet i min oppgave er skrevet av mennesker som ikke selv er samer. Når Petter Dass, Lappekodisillen, eller Qvigstad skriver om samene, er det med en maktskjevhet. Og denne maktskjevheten er et viktig element i å forstå begrephistorien knyttet til det samiske.

De praktiske konsekvensene de tidligere forskningsparadigmer har gitt for samene, ikke minst med å bane vei for fremtidige fornorskingsprosesser¹⁶¹ gjør det vanskelig å skulle forstå begrepene som er anvendt om den samiske befolkning som annet enn asymmetriske i sin grunnstruktur. I dag har forskerne andre epistemer de filtrerer verden igjennom, enn dem for bare noen generasjoner tilbake.

¹⁶⁰ Duolljá: <https://snl.no/d%C3%A1%C5%BEa>

¹⁶¹ Jahr: <https://snl.no/fornorsking>

Vi har også sett at mye av diskursene knyttet til begrepene er videreført selv om benevnelsene er endret til same. I det å bytte benevnelse ligger det en seier som er kjempet frem over lang tid, og det fjerner noe av asymmetrien nettopp ved at samene har fått kommet til ordet, men vi ser også at mange av fordommene er dratt videre uavhengig av begrepsendringen. Først viste teksten i dagens nytt, lørdagsutgaven i Morgenposten i 1939, at den hadde byttet benevnelse til same, men hadde beholdt alt det innholdsmessige som Qvigstad hadde i sin tekst i Turistforeningen året før. Vi så også i konflikten i Tromsø i 2011 med samisk stedsnavnsskilting at selv om begrepet same var tatt i bruk kom det frem holdninger fra fordums århundrer. De to tekstene fra Enger om at samene var våre brødre og om de selv ville hete samer så burde de få hete det, og intervjuet fra trønderlag hvor de to samiske damene fikk komme til ordet, var positive unntak fra dette bildet. Likevel, tross flere stemmer som mente det motsatt, så vi også at departementet ikke byttet til benevnelsen same og at de trønderske samer ikke fikk sine egne skoler. Begrepen finn, lapp og same fungerer i så måte nesten som samlebegrep som opptrer i ulike kontekster.

Den moderne tid har også vist noen overraskelser. Den samiske nasjonsbyggingen og videreføringen av samer som utstillingsvare, er nå videreført av samene selv. Det samiske er ennå en stor industri knyttet til særlig turisme. Den nye semantikken i dette er å selge det samiske som noe unikt i verdenssammenheng, og også som noe radikalt annerledes enn majoritetsbefolkningen. Samene selv vil være noe eksotisk, som i mange (særlig urbane strøk) gir en ekstra kuriositet og en unikhet, som er verdier høyt ansett i et moderne samfunn. Når verden blir mindre gjennom globalisering er det interessant med noe unikt. Dette viser en slags post-postkolonial teori, i og med at minoriteter selv er med på å videreføre asymmetriske maktstrukturer, men gjennom aktiv deltagelse har skapt dem symmetriske.

Fortellingen om det samiske, gjennom historien, med sine ulike sjangere med mange forskjellige motiver og nyanser om samer, virker inn i diskusjoner og holdninger i dagens samfunn, gjennom epistemene (viderefører tanker og mønster fra fordums tid lest med moderne øyne). Dermed fremstår fortellingen om det samiske som en stabil fortelling, der noen motiver er mer sentrale enn andre. De farlige trolldomskunster, fra en helt annen tid, ulmer gjennom negative konnotasjoner for så å blomstre opp igjen i skiltdebatten i Tromsø i 2011(eller i eksotifiseringen av det samiske).

Statushevingen av samisk språk og kultur blir godt mottatt av mange og det er ikke bare den samiske befolkningen som deltar på arrangementer, hører samisk musikk i alle sjangere og

leser samiske nyheter, eller hører på samisk radio. Det bevilges penger til samisk kultur og språk, og det arbeides med å tilbakeføre blant annet samiske gjenstander og skrifter tilbake til samisk kontroll. Begreper som lapp og finn anvendes ikke lengre i offentlig øyemed, og som professor Susann Funderud Skogvang sier i «Den stille kampen»¹⁶² så byr det å være same i dag på mange muligheter. Det foregår en enorm kulturblomstring i de samiske miljøer som trekker kulturinteresserte fra et mye større publikum enn det samiske. NRK har for eksempel vært en stor bidragsyter, og har i slutten av april 2017 vist sakte-tv av serien *reinflytting minutt for minutt*¹⁶³ som har fått en enorm interesse. Et innlegg på NRKs Facebook-side¹⁶⁴ 28.04.2017 om serien har etter ett døgn fått 4100 likes fra nær og fjern. At denne direktesendingen er blitt så populær viser at det er stor interesse fra mange for nettopp samene og deres livsførsel. Nord-Norge er i dag et populært reisemål for mange turister, og samisk kultur er blitt attraksjon og salgsvare. Kanskje vil den tiden komme for at hele majoritetskulturen skal ønske å innlemme det samiske i nordområdene.

¹⁶² NRK TV: <https://tv.nrk.no/serie/den-stille-kampen/MDFP13001113/sesong-1/episode-1#t=38s>

¹⁶³ NRK Sápmi: <https://www.nrk.no/sapmi/10-fakta-om-reinflytting-minutt-for-minutt-1.13482622>

¹⁶⁴ NRK Facebook:

https://www.facebook.com/NRK/posts/1423587661048795?comment_id=1424773220930239¬if_t=like¬if_id=1493464767267660

Litteraturliste

Litteratur

Vitenskapelige bøker og artikler

Disse kildene blir referert med etternavn og sideantall, (kapitel), Etternavn og årstall, eller eventuelt etternavn og internettside i fotnote.

Andersen, Per Thomas (2006): *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget tredje utgave.

Baglo, Cathrine (2012) *På ville veier? Levende utstillinger av samer i Europa og Amerika*. Tromsø: Universitetet. Tilgjengelig fra: <http://munin.uit.no/handle/10037/3686>

Bals, Marit Ellen Inga (2015) *Masteroppgave i Helsefag: Samiske terapeuters erfaringer med pasienter som mener de lider av ganning*. UIT Norges Arktiske Universitet. Tilgjengelig fra: <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9352/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Burke, Peter (2008) *What is Cultural History?* Polity UK andre utgave

Eidheim, Harald (1971) *Aspect of the Lappish minority situation*. Oslo: Universitetsforlaget. Tilgjengelig fra: <https://vbn2.uio.no/+CSCO+0h756767633A2F2F6A6A6A2E616F2E61623A3830++/nbsok/nb/6bc0ce61a36e23d45116fda4fb575d72.nbdigital?lang=no#3>

Foucault, Michael (1966) *Tingenes orden*. Oversatt av Eliassen 2006. Oslo: Spartacus forlag.

Foucault, Michael (1981) *The order of Discourse» på Inaugural Lecture ved Collège de France*. Boston: Routledge Kegan Paul. Tilgjengelig fra: https://www.kit.ntnu.no/sites/www.kit.ntnu.no/files/Foucault_The%20Order%20of%20Discourse.pdf

Green, Anna (2008) *Theory and history cultural history*. London: Palgrave macmillan.

Grønli, Kristin Straumsheim (2016) *Samer føler seg diskriminert*. Forskning.no. Tilgjengelig her: <http://forskning.no/etnisitet/2008/02/samer-foler-seg-diskriminert>

Hodne, Bjarne (1994) *Norsk nasjonalkultur: en kulturpolitisk oversikt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Koselleck Reinhart (1976) *Begreper tid og erfaring. En tekstsamling*. Oversett av Busck 2007, København: Jens Hans Reitzels forlag.

Lindkjølen, Hans (1993): *Nordisk saga samene i litteraturen*. Oslo: Tyri press.

Niemi, Einar (2006) *Isak Saba : første same og sosialistisk pionér på Stortinget : et hundreårsminne*. Tilgjengelig fra: <http://www.nb.no/nbsok/nb/870c096e66b88df6ec214809667967b8>

Mathisen, Silje Opdahl *Etnisitetens estetikk. Visuelle fortellinger og forhandlinger i samiske museumsutstillinger* (2014) Oslo: Universitetsforlaget. Tilgjengelig fra: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/54491>

Moseng Ole Georg, Opsahl Eirik, Pettersen Gunnar og Sandmo Erling (2003) *Norsk historie 1537 – 1814*. Oslo: Universitetsforlaget.

Persen, Bente (2008) *Fornorskningen av samene var religiøst motivert*. Artikkel fra Universitetet i Tromsø. Tilgjengelig fra: <http://www.uio.no/forskning/tverrfak/culcom/nyheter/2008/persen.html>

Ravna, Øyvind (2010): *Lappekodisillen av 1751 og dens rettslige betydning i dag*. I *Lov og Rett* vol. 49.7. Tilgjengelig her: <https://uit.no/Content/217872/LoR-2010-7%20Lappekodisillen%20av%201751%20og%20dens%20rettslige%20betydning%20i%20dag.pdf>

Rønniksen, Nils Johan (2008) *Finnene på Krokskauen og i Nordmarka*. Tilgjengelig fra: http://www.historieboka.no/Modules/historiebok_tidsepoke_tema_artikkel.aspx?ObjectType=Article&Article.ID=2014&Category.ID=1152

Said, Edward (1978): *Orientalism. Tredje utgave 2003*. London: Penguin Classics

Simonsen, Dag Finn: (2008) *'Finn', 'lapp' og 'neger' - litt om sensitive ords liv og død*. I *Språknytt* (trykt utgave), årgang 36, nr.2 Oslo: Språkrådet. Internett utgave tilgjengelig fra: <http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraknytt-2008/Spraknytt-22008/Sensitive-ord/>

Tveter, Nina E. (red) (2016) *Heksejakten mot samene*. Intervju av Alm, Ellen på forskning.no. Tilgjengelig her: [Forskning.no http://forskning.no/2016/10/heksejakten-mot-samene/produsert-og-finansiert-av/ntnu](http://forskning.no/2016/10/heksejakten-mot-samene/produsert-og-finansiert-av/ntnu)

Øvreberg, Elisabeth, Rådgiver (2011) *Samer stresses av mobbing*. Forskning.no Tilgjengelig fra: <http://forskning.no/samfunnsmedisin-stress-etnisitet/2011/06/samer-stresses-av-mobbing>

Ordbøker og oppslagsverk

I teksten er ordbøker og oppslagsverk referert med etternavn av forfatter og internettside i fotnote, eventuelt navn på oppslagsverket og internettside.

Berg-Nordlie, Mikkel (HiOA) og Skogvang F. Susann (UIT) (2013) oppdatert 2016 *Sametingets valgmantall*. I: Store Norske Leksikon, nettutgave. Innhentet 05.01.2017, Tilgjengelig fra: https://snl.no/Sametingets_valgmantall

Berg-Nordlie, Mikkel (HiOA) og Tvedt, Knut Are (2009) oppdatert 2016 *Alta-saken*. I: Store norske leksikon, nettutgave. Innhentet 04.03.2017. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/.versions/list/27229>

Berg, Ole T. (2009) oppdatert 2012 *Undersått* I: Store Norske Leksikon, nettutgave. Innhentet 11.04.2017, Tilgjengelig fra: <https://snl.no/unders%C3%A5tt>

Beyer, Edvard (2013) oppdatert 2014 *Asbjørnsen og Moe*. I: Store Norske Leksikon, nettutgave. Innhentet 11.05.2016. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Asbj%C3%B8rnsen_og_Moe

Duolljá, Svenn-Egil Knutsen Fagansvarlig for samisk. (2009) oppdatert 2012. *dáža*. I: Store norske leksikon. Innhentet 02.02.2016. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/d%C3%A1%C5%BEa>

Egil Knutsen Fagansvarlig for samisk. (2009) oppdatert 2012. *Just Qvigstad*. I: papirleksikonet Store norske leksikon. Innhentet 03.05.2016 Tilgjengelig fra: https://snl.no/Just_Knud_Qvigstad

Hagen, Erik Bjerck (2009) oppdatert 2016 *Knut Hamsun*. I: Store Norske Leksikon, nettutgave. Innhentet 11.05.2016. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Knut_Hamsun

Hellequist, Elof, Lund (1929) *lapp*. I: Svensk etymologiske ordbok. Inhentet 02.02.2016, tilgjengelig fra: <http://runeberg.org/svetym/0485.html>

Jahr, Håkon Ernst (2009) *Fornorsking*. I: Store Norske Leksikon, nettutgave. Innhentet 05.05.2016. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/fornorsking>

Lima, Geir (2009) *Lingua Franca*. Oppdatert mai 2017. Innhentet mai 2017. Tilgjengelig fra: <https://www.ifinnmark.no/avstemninger/samisk-reiseliv-skal-lokke-turister/s/1-30002-6492107>

Peterson, Joseph H. (1997) *The Testament of Solomon, translated by F. C. Conybeare*. Innhentet 01.02.2017. Tilgjengelig fra: <http://www.esotericarchives.com/solomon/testamen.htm>

Samisk myteknuser: <http://samiskmyteknuser.no/>

Schackt, Jon (UIT) (2009) Oppdatert 2015 *Urbefolkning*. I: Store Norske Leksikon, nettutgave. Første versjon innhentet 05.01.2017, Tilgjengelig fra: <https://snl.no/urbefolkning>

Skogvang, S.F. (2013) oppdatert 2015 *Samisk språkforvaltningsområde*. I: Store norske leksikon. Innhentet 07.01.2017. Tilgjengelig fra: https://snl.no/samisk_spr%C3%A5kforvaltningsomr%C3%A5de

Solheim, John, Fagkonsulent for artikkelen (2009) oppdatert 2012 *Morgenposten*. I: Store norske leksikon. Innhentet 05.01.2016, Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Morgenposten>

Skålnes, Ingemund (2011) *Hva definerer egentlig en same?* I: Jurddabeassi nettutgave. Innhentet 0505.2016. Tilgjengelig fra: <http://jurddabeassi.no/?p=124>

Tidsskrifter og nettaviser

I teksten er disse kildene referert med navn på tidsskrift/nettavis og internettside i fotnote.

NRK Sápmi:

Andersen, Sander (2017) *De minste samiske språkene usynliggjøres*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/de-minste-samisk-sprakene-usynliggjores-1.13394933>

Buljo, Inga Renate (2017) *Dette bør du vite om Reinflytting minutt for minutt*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/10-fakta-om-reinflytting-minutt-for-minutt-1.13482622>

Johnsen, Arne Ivar (2017) *Språket vil forsvinne dersom man ikke får oppleve sitt eget språk*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/spraket-vil-forsvinne-dersom-man-ikke-far-oppleve-sitt-eget-sprak-1.13395799>

Somby, L.I. og Næss, O.H.B. (2016) *Ingen reell økning i bevilgningene til samiske formål*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sapmi/her-er-bevilgningene-til-samiske-formal-1.13166115>

NRK:

Nordland:

Indsetviken E.H. og Lorentsen H.M. (2014) *Samenes bidrag under krigen ble fortiet*. Tilgjengelig her: <https://www.nrk.no/nordland/vil-ha-frem-samenes-krigsinnsats-1.11694527>

Troms:

Strøm, Petter (2015) *De gir faen i hva som vil skje med oss i nord*. Tilgjengelig her: https://www.nrk.no/troms/_de-gir-faen-i-hva-som-vil-skje-med-oss-i-nord-1.12156786

TV-program

Funderud, Susann (2015) *Den stille kampen*. Tilgjengelig her: <https://tv.nrk.no/serie/den-stille-kampen/mdfp13001113/sesong-1/episode-1>

Facebook

Reinflytting minutt for minutt (2017) Tilgjengelig her: https://www.facebook.com/NRK/posts/1423587661048795?comment_id=1424773220930239¬if_t=like¬if_id=1493464767267660

P3

Hansen, Frid Kvalpskarmo (2012) *Dokumentar Sapmifil*. Tilgjengelig fra: <http://p3.no/dokumentar/sapmifil/>

Dagbladet:

Sætren, Lars (2012) *Frp-politiker mistenker at han er blitt gandet av sametingsrepresentant*. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/nyheter/frp-politiker-mistenker-at-han-er-blitt-gandet-av-sametingsrepresentant/63404875>

ABC Nyhetene:

Ingen forfatter oppgitt (2012) *Frp-er mener han kan ha blitt gandet på Sametinget*. Tilgjengelig fra: <http://www.abcnyheter.no/nyheter/2012/03/20/148031/frp-er-mener-han-kan-ha-blitt-gandet-pa-sametinget>

VG nyheter:

Ingen forfatter oppgitt (2010) *Vil ha samisk tekst på norske mynter*. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/vil-ha-samisk-tekst-paa-norske-mynter-og-sedler/a/10018694/>

Vidding, A. og Elingsen, E. (2009) *Mener Sametinget skaper splid mellom nordmenn og samer*. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/frp/mener-sametinget-skaper-splid-mellom-nordmenn-og-samer/a/547712/>

iTromsø:

Normark, Ingrid (2014) *Samer er ikke Norges urfolk*. Tilgjengelig fra: <http://www.itromso.no/nyheter/article9850265.ec>

iFinnmark

Hansen, Stian (2013) *Samisk reiseliv skal lokke turister*. Tilgjengelig fra:
<https://www.ifinnmark.no/avstemninger/samisk-reiseliv-skal-lokke-turister/s/1-30002-6492107>

Moss Dagblad

Vogt, Carl Emil (2015) Europas utstøtte. *Et mørkt kapittel i norsk historie er viktig å ha i bakhodet*. Tilgjengelig fra: <http://www.dagsavisen.no/nyemeninge/europas-utst%C3%B8tte-1.459847>

Ottar:

Bjørklund, Ivar (2014) Ottar populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum – Universitetsmuseet nr.3.

Larsen, Anders (1945) Ottar populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum – *Finn - lapp – same*. I *Håløygminne* B. 7, årg. 26, hefte 2. Tilgjengelig fra:
<https://uit.no/Content/484421/larsena.pdf>

Foredrag, utstillinger og seminar

I teksten er foredrag, utstillinger og seminar referert med **Organisator/navnet på hendelsen og etternavn, eller bare etternavn i fotnote.**

Tromsø Museum Universitetsmuseum Utstilling: Sapmi en nasjon blir til. Tilgjengelig fra:
<http://sapmi.uit.no/sapmi/ExhibitionStart.do?language=norsk>

Bergstrøm, Grete (Arkivar ved Samisk arkiv), Baglo, Cathrine (arkeolog) Brenna, Brita (professor i museologi). (11.10.2016) *I en sofa på arkivet: Samer på utstilling*. Arrangert av Riksarkivet.

Steffensen, Ellen Berg seminar ved Østfold fylkeskommune mai 2016: Steffensen skrev masteroppgave om Olav den hellige:
<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/160956/Hellig%20Olav.pdf?sequence=1>

Empirisk materiale

I teksten er empirisk materiale referert i fotnote med etternavn og årstall, etternavn og internettadresse, kildenavn og årstall/ internettadresse, eventuelt bare etternavn og sagn/aneddote.

Byrunden iTromsø 28. april 2011 og 17. desember 2011, begge avisene er lest på Nasjonalbiblioteket og er mulig å oppdrive der.

Dagens Nytt (1939) Søndagsutgave av Morgenposten nr. 10 mars 1939, Oslo: *Blant samefolket i Finnmark*. Tilgjengelig i vedlegg.

Landstad, Magnus Brostrup: *Da Finnane vart skapt, Finnane ætta frå Kain og Kjem det folk?* Begge sagnene og anekdoten er å finne i Landstads håndskrifter i folkeminnesamling ved IKOS på UIO. De er gjengitt i sin helhet i teksten.

Dass, Petter (1739) København: *Nordlands Trompet*. Innhentet 01.05.2016, tilgjengelig fra: <http://www.kalliope.org/en/digt.pl?longdid=dass2001081410>

Engen, Olav (1932) Nordland: *Det kjære barnet med dei mange namni*, i: Nordlands avis Ranens Tidende Hemnesberget tirsdag 5. april 1932 nr. 26 39. årgang. Tilgjengelig i vedlegg.

E. l-d (1938) Trondhjem: *Samenes krav i trønderlag: statsskole for samebarn*, i: AdresseavisenTrondhjems adressekontorets etterretninger laurdag 5te februar 1938 nr. 30 172de årgang. Tilgjengelig i vedlegg.

M-x (1938) Trondhjem: *Samemisjonen i Norge 50 år forkynnelse og stort socialt virke*, i: Adresseavisen Trondhjems adressekontorets etterretninger tirsdag den 24de februar 1938 nr. 46 172de årgang. Tilgjengelig i vedlegg.

Nordlands Avis (1922) Nordland: *Lapp blir lapp, navnet «same» får ikke tilslutning*, i: Nordlands Avis Ranens Tidende Hemnesberget tirsdag 12. april 1932 nr. 28 39. årgang. Tilgjengelig i vedlegg.

Nordlys (1938) Tromsø: *Det lyses for*, i: Nordlys organ for arbeiderbevegelsen i Troms og Tromsø 2. mai 1938 nr. 100 37. årgang. Tilgjengelig i vedlegg.

Lappekodisillen (1751) *Første Codicill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende*. Innhentet 01.01.2016, tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1751-10-02>

Qvigstad, Just (1938), Oslo: *Lappene i Finnmark*, I: Den norske turistforeningens årbok. Tilgjengelig i vedlegg.

Tromsø, Ukjent forfatter (1959) *Samekomiteen foreslår todelt språkopplæring*. Tromsø 11. desember 1959 nr. 388 62. årgang. Tilgjengelig i vedlegg.

Annet materiale

Disse kildene oppgis i en egen liste, da de plasserer seg mellom empirisk materiale (primærkildene mine) og annen litteratur

I teksten er disse referert med etternavn og tittel, eventuelt etternavn og internettsadresse.

Aasen, Ivar (1875) *Nordmannen*. Tilgjengelig fra Ivar Asen-tunet: http://www.aasentunet.no/iaa/no/ivar_aasen/nordmannen_-_temaside/Korrekt+versjon.d25-SwljS5Q.ips

Hamsun, Knut (1917) *Markens Grøde*. Tilgjengelig fra: <https://archive.org/details/markensgrde12hams>

Hamsun, Knut (1933) *Men livet lever*. Gyldendal nytt opplag 2002.

Ibsen, Henrik (1881) *Gengangere* Tilgjengelig fra UIO: http://www.ibsen.uio.no/DRVIT_Ge%7CGeht.xhtml

Lillienskiold, Hans H. (1998) *trolldom og ugudelighet i 1600-tallets Finnmark*. Redigert av Rune Hagen og Per Einar Sparboe i 1998, nedskrevet 1650-1702. Tilgjengelig fra: <http://www.nb.no/nbsok/nb/6dff06a02a0e02436dcc678ebd81c55d?lang=no#1>

Mauritz (1819) *Luren*. Tilgjengelig fra NDLA: <http://ndla.no/nb/node/25150?fag=27>

P.Chr. Asbjørnsen og Jørgen Moes (1949) *Samlede Eventyr. Rammefortelling til «Berte Tuppenhaugs Fortellinger»*.

Rollfa (2008) *Toppløs*. Tilgjengelig fra: <https://www.letssingit.com/rolffa-lyrics-toppl%C3%B8s-tb79slh>

Valkeapääv Nils-Aslak (2001) *Hvis vi må når vi må*. Hentet i Tema vg3 norsk språk og litteratur (2008) ved Benthe Kolberg Jansson m.fl. Oslo: Samlaget

Offentlige dokumenter, organisasjoner o.l.

I teksten er offentlige dokumenter og organisasjoner referert med navn og eventuell internettside, eller kildenavn i fotnote.

Arkivverket riksarkivet og statsarkivet: *Utvalg fra grensearkiv ca. 1750*. Tilgjengelig fra: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Riksarkivet/Norges-dokumentarv-Riksarkivet/Utvalg-fra-grensearkiv-ca.-1750>

Den norske turistforening. Tilgjengelig fra: <https://www.dnt.no/> og dens historikk <https://www.dnt.no/historikk/>

Hurtigruten.no: *Samisk kultur*. Tilgjengelig fra: <https://www.hurtigruten.no/utflukter/norge/6c-samisk-kultur/>

NIFAB *Samisk folkemedisin*. Tilgjengelig fra: http://www.nifab.no/behandlingsformer/samisk_folkemedisinhttp://www.nifab.no/behandlingsformer/samisk_folkemedisin

NVE (2015) *Bakgrunn for vedtak Skinskardelva kraftverk Bardu kommune i Troms fylke*
Tilgjengelig fra: <http://webfileservice.nve.no/API/PublishedFiles/Download/201208171/1937289>

Regjeringen: *Om samers rettsstilling (NOU 1984:18) DEL B. Allment grunnlagsmateriale Kapittel 3. Samene i Norge Fra et utvalg oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon av 10.oktober 1980. Avgitt til Justisdepartementet 15. juni 1984*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/nou-198418-om-samenes-rettsstilling/id622185/>

Regjeringen: *Den nye sameretten— Utredning fra Samerettsutvalget*. (NOU 2007).
Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2007-13/id491883/sec3>

Regjeringen: (2014) *Hvem er urfolk?* Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/hvem-er-urfolk/id451320/>

Riddu Ridđu: *internasjonal urbefolkningsfestival*. Tilgjengelig fra: <http://riddu.no/nb>

Sametinget: *Samisk er tøft! Sametingsrådets melding om samisk språk* Tilgjengelig fra: <https://www.sametinget.no/content/download/619/9731>

Senter for samiske studier. tilgjengelig fra: https://uit.no/om/enhet/omoss?p_dimension_id=88182

Statsarkiv i Trondheim: utskriftprotokoll nr. v111 (1879-1883) for utskriftningsformann sv. Olsen i Søndre Trondhjems amt, folio no.299a.

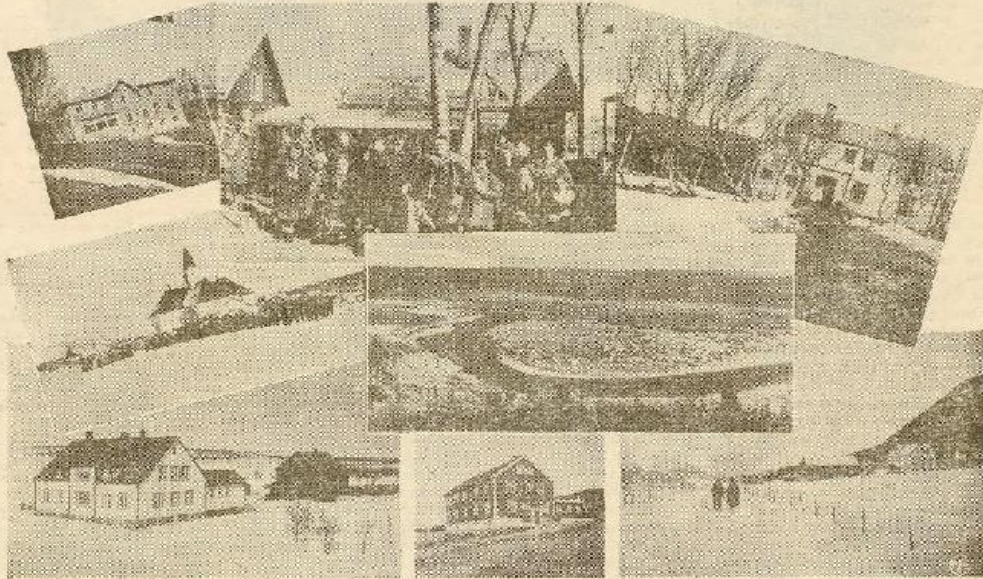
United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. Tilgjengelig fra: <http://unesco.no/> *Truede språk*: <http://unesco.no/kultur/truede-sprak/>

Vedlegg

Dagens nytt 1939:

Dagens Nytt

Blandt samefolket i Finnmark

I østret delte fra venstre: Fru Nurus, Finnemilans kirkefjell, Vanførehjemmet, — en del av barna på Vanførehjemmet, — Anachy, Næver-Palovekten. — I midten Karaslobb kirke og Karasfjell kirkesid. — Næveri fra venstre: hjemmet i Karasfjella, — Lebesby gamle- og nye-herm, — Kostasandø barneskole som ble reist i januar år.

Det er ikke så lett å skrive om Finnmark siden biskop Berggrav kom med sin bok «Opplæringens landskjær», og som vel er læst av alle og små. Det er heller ikke mulig i denne artikkel å beskrive Finnmark, men vi ønsker å gi støtte et menneske betjentskap med samene og deres liv, og videre se til på hvad Norge Finnemissionsarbeidet gjør for samene.

Kjært barn har mange navn, heter det, og her treffer vi på et folk som faktisk har tre navn: «finn», «lapp» og «sámi». Dette er betegnelser for disse mennesker som i sitt eget språk kaller seg for «sámi», og denne betegnelse begynner nå å bli almindelig.

Hvor er samene fra? Ja, se det er et vanskelig spørsmål å besvare, idet man vet svært lite om den første bosetning i Finnmark. Man kan dog se utvetydlig på at de er av nordisk opphav, så man kan kanskje gjette seg til at de kan stamme fra et eller annet sted inn-

Et forsømt folk hittil, men nu nærmer det sig norsk kultur og sivilisasjon.

Om Atlas støper. Men frøer vel med sikkerhet hvor dette folks av- og-her har stam, de har ingen overlevninger som kan fortelle om deres reise og opphav og vandringer før de ble så med i vårt land.

Her i Norge har samene levd i urolige tider. I Finnmark har de vært på pletten lenge før nordmenn, og de har hatt tilbake helt nedover til Røros og enda lenger syd, uten at man derfor har avgjort noe om deres stam.

Fra Sagen kjemmer vi hvordan Harald Hårfagre på Opplandens troff innseieren ble stiftet, som han toket etter livet. Kongen ønsket henne så uvettig, at han vanskjetet sitt rike på alt det som eimmet sig for ham. De Særlig dette søtt kongen

alltid over herne, og tenkte at han skulle leve og gjens. Og det tok tre år før han ble reist ut av vår sorg.

Fra Sagen lærer vi også de såkalte «finnefæder», det var reiser som holdt seg. Folket med kongens tillatelse for å handle med finne, og samtidig drive «finne» skattens. Skattegt har nemlig samene vært i alle tider, og det er sikkert de alltid har ført til takke med den fattige del av vårt land, snøfjell, kraftskog og myrer, så vidde og betjente daler.

Det skal for tiden være ca. 31.000 samer, hvorav tre tredjedeler bor i Norge. De finnes mer eller mindre spredt i finnebygdene og finnefæder, hele veien nedover fra Røros-

landene. Mest samlet og mest av er de som bor i Finnmark.

Opprinnelig var samene et jeger- og fiskerfolk, de ble sig på reindrift og skrevet som nomader hvor det falt sig best for reindriften. Men nu er det de fleste som er «fjell» samer med lett og rein. Reindriften er en bedrift som setter sævre grenser for nomadens vekt i antall, og reindriften er vår liv, vår og utall stadig utsatt for store tap. Durler har i løpet av de senere år mange av fjellsamene vært nødt til å oppgi reindriften og søke sitt utkomme som fiskere ved kysten. Mange har også sluttet seg med lange de laksefiske dvaler som «svesamere». Her bor de fast, over i gammel «jordtetter», andre i små «svesamere».

Det er blitt leidt meget forskjellige dommer om samenes karakter og begavelser. Det er en vanstekt oppgave å gi en almindelig karakteristikk av et folk som er så raselblandet, og hvis livsforhold i de forskjellige land er så forskjellige.

Nordlands Avis

(Ranens Tidende)

Nr. 28. Utkommer 2 ganger om uken, Koster pr. kvartal kr. 1.75, til utlandet kr. 3.00, porto iberegnet. Bestillingene betales forreuddvis. Hemnesberget, tirsdag 12. april 1932. Annonsepris: 30 ore pr. m.m., reservert plass og 1800 side 12 ore. Stigende rabatt for gjengjeldsannonser. Stor rabatt på kvartals-, halvårs- og årsannonser. Betegning og overslag på forlangende. 39. årg.

Riktstolen, Telegr.adr.: Nordlandsavisen

Hr. Quisling.

Det var i samhel sensasjon statsråd Quisling kom med i sin foredrag i stortinget forleden under frontaledebatten. Stor sensasjon.

Besidningspunkt er nu om han kan forsvare sine avstemninger. Kan han det, vil hr. Quisling selge op av saken som en stor politisk fugl Frank. Han vil ha slått et slag både for sig og den regjering han er medlem av, og glansen vil også kaste sine stråler ut over det parti, hvorav regjeringen er utgått.

At hr. Quisling har noe som kan tjene som grunnlag for hans store tale, det tviler vi ikke på. Ellers vilde jo mannen og statsråden være noe nær utligningsløst. Hr. Quisling er iverdramt en meget intelligent mann. Men det vil raine på om han kan forsvare a.

Han har rurt i et kvisebeul, og det er som bekjent en meget farlig lek.

Så far vi se om han kan ferdig sig fri av de mange og sikker ondardede angrep fra de angrepene.

Kan han det, vil han som nevnt stige mot sky som en ny politisk fugl Frank. — Kan han det ikke, vil han for alltid være gravlagt som norsk politiker.

Hr. Levi Vatshaug — Elsfjord herredsstyre.

Ifølge referat i Nordlands Avis nr. 26 fra Elsfjord herredsstyre har hr. L. Vatshaug foreslått å bestille til hr. Reidar Elsfjordstrand å gjøre krav gjeldende mot den forrige ordfører for det beløp kommunen ifølge herredsrettsdom blev pålagt å betale ham. Som grunn anfører hr. Vatshaug at der ikke foretrentes herredsstyrebestilling for å føre prosess mot hr. R. Elsfjordstrand.

Det synes nesten som om denne sak i likhet med ferjesaken har gått i karusellens for hr. Vatshaug. Han burde jo som medlem av det tidligere herredsstyre kjenne til og huske, at saken var anlagt mot kommunen av hr. R. Elsfjordstrand, fordi han påsød sig ulovlig opsig fra herredskassereguleringsloven og fordi herredsstyret besluttet ikke å innetekomme det krav han stilte på godtgjørelse i den anledning. Beslutningen om å føre prosess er fattet av hr. R. Elsfjordstrand og ikke hverken av den forrige ordfører eller av herredsstyret. Kommunen blev tvunget til å selvsvare å ta innom prosessen. Et åpent spørsmål kan det jo være og forsvidt en sak for sig, hvorvidt noen av det forrige herredsstyres medlemmer tilrådde eller var hr. R. Elsfjordstrand behjelpelig med å fatte beslutning om å føre prosessen.

De mener eiensynlig hr. Vatshaug, at den forrige ordfører, slikk imot herredsstyrets beslutning, burde ha ansvaret det beløp av kommunens midler, som hr. R. Elsfjordstrand forlangte og dermed utdømt prosess. Vilde der da i tilfelle ikke kunne rettes berettiget kritikk mot ordføreren; og ansvar gjøres gjeldende? —

Spilljakten i Nordland.

Ved ut bekjente trykkelig het det i forrige nummer av vårt blad at spilljakten i Nordland skulde foregå fra 15. april til 21. mai. Det faktiske forhold er at jakten foregår fra 15. mai til 21. mai.

Folkelivsbilleder fra Ranen.

Finner (lapper). Gunn. Utter. Av A. Chr. Seifjeld.

Blandt de ting på våre kanter som allerede nu bærer historien til, er finnerne, som opholdt sig på fjellet i sine klatre, vasket sine reinsdyr, melket disse som annet bue, ystet ost og tilberedte sin hovedsageligste føde av sin hjord. — Likeså er de omsirende tigerløver og gannlinner borte. Der var en tredje art finner, som kaldtes "stomperfinner", som drog omkring på gårdene fra den ene bygd til den annen, foreslåtte sig "vakte" og var framsynte. —

For epar mausaldre siden, kunde man se finnesne støre jorder og på fjellet mellom Elsfjorden og Korgen, hvor man samlet inn sine reinsdyr, melket simlene, merket kalvee, kasterte haren, som siden blev kaldt: okser som mol-

Sakfører Sværre Nr. Bjørgum Hemnesberget

Innsett Sakfører — Ordninger.

Saken forhandlet utgjør av samme grunn — at der ikke var fattet nødvendige beslutninger i saken. Nu ja, herredsstyret må jo for mig ha lov til å fatte de beslutninger og gjøre de henvendelser det føler sig kallet til. Jeg går imidlertid ut fra, at hr. Gabriel Jakobsen, som i forrige herredsstyre nete fulgte sakens gang, fra ordførerplassen har forklart for det nye herredsstyre, hvad jeg her toran har anført, at saken var reist mot kommunen og ikke av kommunen, likeså går jeg ut fra at hr. Gabr. Jacobsen fra ordførerplassen har oplyst for herredsstyret at iføret saken av hr. R. Elsfjordstrand var anlagt mot kommunen, utbad den forrige ordfører sig herredsstyrets uttalelse ang. valg av sakfører for kommunen og at dette av herredsstyret blev overlatt ordføreren å bestemme. Var nevnte herredsstyre gjort bekjent hermed og allikevel fattet foran anførte enstemmig beslutning, så viser det at det nye herredsstyre har en ganske annen oppfatning av en ordførers plikter enn flertallet i det gamle herredsstyre hadde.

Tross det noe uheldige utfall av den kommunen påtvungne prosess, kan herredsstyret, hvem kommunens økonomiske ve og vel ligger nærmest på hjerte, troste sig med at der nu sikkert er bragt balance i regnskapet denne sak ang. i kommunens favor, når samvinnings treites mellom de vilkår den opsagte kasserer var ansett på og den nuværende kasserers ansettelsesvilkår, særlig når også tas hensyn til hvor sikker skattebetaler opsagte kasserer var.

Musjen bilsklep

er dannet med o.s.s. sak Morkved som formann og kjøpmann Barth og dyrlæge Clausen som medlemmer av styret.

For varet blev farbart på isen var selvfølgelig marken tilfrossen, så stedet blev yderst vanskelig å finne. — Når finnen skulde komme sig til den ettertraktede holme, laget han låte av treslammer, passet på en merk lusikveld, når han ansa sig sikker for ikke å bli opdaget og staket sig til det antatte sted.

Innifil for mindre enn 100 år siden trodde almuen at finnene var i besiddelse av overnaturlige evner. De kunde troldoms-kunster, salte "gann" i bue, når de blev forarmet eller bad om noget de ikke fikk. De kunde "runes" og "gjøre eller". Om flere kanskje i mer eller mindre grad var i besiddelse av disse overnaturlige evner, var det iallfall ikke mange som drev denne trafikk. Det var særlig omstreifende finner — av svensk eller finsk herkomst — som ingen rei eiet, som for vinnings skyld truet til sig ett eller annet eller gav beskjed om ting som hendte langt borte. Mens de selv lå som livløse eller bare "knit-

Lapp blir lapp.

Konfer «some» får ikke tilslutning

I proposisjonen til lov om reindriften nevner departementet, at det i den senere tid har mottatt flere henvendelser fra lappene om at betegnelsen lapp (finn) må bli ombyttet med betegnelsen same. Departementet har også i noen utstrækning optatt samebetegnelsen i sine ekspedisjoner.

I anledning av spørsmål om hvilken betegnelse man bør benytte i den nye reindriftslov har departementet forelagt saken for de interesserte fylker. De fleste av de uttalelser man har mottatt anbefaler samebetegnelsen. Når departementet allikevel ikke foreslår denne betegnelse oplatt i loven er det fordi man finner å måtte legge avgjørende vekt på en uttalelse som i januar 1931 er avgitt av rektor Qvigstad. Hr. Qvigstad som er særlig kyndig på dette område uttaler, at han ikke tror, at navnet same har noen utsikt til å trønge igjennom i det levende sprog, men vil bli et papirnavn. Han anbefaler betegnelsen lapp som er det internasjonale navn og hvorved man vil være sikret mot misforståelser. Departementet viser her til og legger dessuten vekt på at betegnelsen lapp er benyttet i reindriftskonvensjonen med Sverige og den derfor knyttede lov av 1919.

Ved siden av betegnelsen lapp benyttes imidlertid også betegnelsen finn (fjellinn). Disse betegnelser benyttes vesentlig i Finnmark og i visse deler av Sør-Helgeland. Den gjeldende lovgivning om reindriften i Finnmark bruker kun betegnelsen fjellinn. Av hensyn her til har departementet funnet det nødvendig i lovforslaget å sette fjellinn i parentes ved siden av ordet flyttelapp.

— Man har i England regnet ut hvilke mennesker som gjennemsnittlig lever lengst. Man er kommet til det resultat, at prestene er særlig begunstnede, men at prestefruene slår alle rekorder i å leve lenge.

ten" stod igjen på gulvet, kunde de ved hjelp av en "gann" fare til fjerne steder, hvor fornskede opplysning skulde søkes. For sådanne "scancer" måtte det alltid betales enten i mat, brennevin eller penger, som oftest alle deler.

Når den troilkyndige gav beretning om tilstanden fra et langt borte liggende sted, bragte han — til bevis for at han hadde vært der, mens kollen stod igjen — en av vedkommende gjennkjennelig gjenstand fra stedet, i eks. en ring, nøkkel, merket sølvskje e. l. Fortellingene om sådanne er mange.

Jeg skal delvis etter presten Melten, sogneprest til Ranen fra 1814—1842 notere følgende: («Beskrivelse av Ranens Præstegjeld», forfattet 1832).

Der var en mann fra Øverli til Korgen, som reiste til Lofoten, mens hans kone var fruktsommerlig. Han yret til sine karneater, at han gjerne vilde vite, hvorledes konen hadde det. En finn som

Arbeidsstyken på Kamatsbanen og Nordlandsbanen nu.

Den midlere arbeidsstyrke er i inneværende termin på parsellen Grong—Smålsen 384 mann. På parsellen Smålsen—Mosjøen 365 mann. Tils. 749 mann. På parsellen Namsos—Grong 226 mann. Ialt 975 mann.

For kommende termin, 1932—33, er det for parsellen Grong—Smålsen foreslått en midlere arbeidsstyrke av 340 mann. — For Smålsen—Mosjøen 400 og for Namsos—Grong 229. Tilsummen 969 mann.

Hvis forslaget vedtatt blir det altså noen økning av arbeidsstyrken på Nordlandsbanen, men den midlere styrke av anleggsarbeidere på Nordlandsbanen S. og N. med sidelinjen Namsos—Grong blir, om enn svakt, dog redusert.

Middeltallet 975 representere altså den arbeidsstyrke som er beskjefytt på jernbaneelegg nordfor Trondheim distrikt i inneværende termin.

Til sammenligning kan anføres, at der bare på Sarlandsbanen øst for Kristiansand er beskjefytt 725 mann.

Der til kommer 179 mann som ikke arbeider for statsmidler, men for de bidrag som er bevilget av Oslo samt Rogaland fylke. Disse har sin arbeide vestenfor Kristiansand.

Bjørn fabriker blev etter dømt.

Ved dom i Oslo byrett i januar blev A's Bjørn Fabrikker i likvidasjon og en rekke aksjonærer dømt til å betale kommissjonæren Bjørn Øvrubo 50.000 kroner og 1500 kroner i saksomkostninger.

Ved et ny sak mellom de samme parter har retten na frinnøet Bjørn Øvrubo i hovedspørsmålet. I motspørsmålet blev A's Bjørn Fabrikker i likvidasjon dømt til å betale Bjørn Øvrubo 34.550 kroner samt i omkostninger i begge saksstilt 1000 kroner.

— I fjellene i Sverige mellom Luleå og Gällivarendret jagde reinfolkene av varig og jempen en fryktelig kamp for livet.

var tilstede i roboden, så at han skulde gi ham beskjed, hvis han fikk så og så stor betaling. De blev enig om honoraret. Finnen så ingen måte røre ved ham eller kaffen, mens han var borte. Man hørte ut, men han syntes å tomnes og alt blev stille. Omsider begynte det å surre i kaffen som når den tomtes. Rett som det var stod finnen på bugulvel og fortalte, at hans kone hadde fått en sønn og alt var vel med barnet og moren. Men igår hadde han mistet sin beste ku, idet den falt i bakken. (Føet måtte til bekken for å drikke den helle vinter uten hensyn til været).

Da mannen kom hjem fra Lofoten viste det sig, at finnen hadde tatt saken. Samme finn bragte med sig fra bondens hjem en sølvskje, som mannen kjente som sin egen. Kosen fortalte at i hans fravær hadde der vært en finn, som hun hadde mistenkt for å ha tatt en sølvskje. Hun kjente ikke finnen, som var en fremmed (Forts. på 4. side)

Fra Turistforeningens årbok 1938:

LAPPENE I FINNMARK

AV J. QVIGSTAD

I Finnmark bor tre folkeslag: nordmenn, lapper og kvæner. I tidens løp har en sterk raseblanding funnet sted, så det nu er vanskelig å avgjøre hvor mange individer hvert av disse folkeslag teller, hvad enten man legger avstamning eller sprog til grunn. Mange personer taler mere eller mindre fullkomment to, nogen også alle tre sprog. Professor Friis la på sine etnografiske karter talesproget i hjemmet til grunn, og fant da i 1887 at der i Finnmark var av nordmenn 2 287 familier, av lapper 1 392 familier, foruten efter tellingen i 1875 901 nomadelapper (individer) og av kvæner 1 248 familier. Ved folketellingen i 1930 var der i Finnmark, når man fordelte personer av blandet rase efter avstamning, 11 305 lapper, og når man la personenes hovedsprog til grunn, 10 861 lapper, henholdsvis 21,2 og 20,4 pct. av befolkningen. Når man sammenholder disse tall med resultatene av folketellingen i 1891, viser det sig at lappene visstnok er tiltatt i antall, men forholdsvis ikke så meget som nordmennene. Fordelt efter avstamning utgjorde lappene i 1891 31,6 og fordelt efter sprog 32,3 pct. av befolkningen. For nordmennene var de tilsvarende tall i 1891 henholdsvis 45,2 og 47,5 pct. og i 1930 henholdsvis 65 og 68,6 pct.

Lappene trives ikke i byene. I 1930 var der i byene i Finnmark 47 lapper, vesentlig i Vadsø.

Lappene kaller sig selv *samer*, et ord hvis betydning ikke er kjent. De gamle nordmenn kalte dem *finner*, et navn som ennu er almindelig brukt i Finnmark og Troms. Hvad navnet betyr, vet man ikke. Den svenske professor *Adolf Noreen* antar at *finner* som navn på lappene står i forbindelse med ordet «finne» og betyr «kupsøkare», «hittare», og betegner dem som et folk som stod på samlernes og jegernes standpunkt.

I Sverige er folket blitt kalt *lapper*, og fra Sverige har dette navn bredt sig ut over Europa og er nu det internasjonale navn på folket. Navnet er oprinnelig kommet fra Finnland. Der kalte man lappenes land for *Lappi* og en lapp for *lappalainen*, i flertall *lappalaiset*. *Lappi* har antagelig oprinnelig betydd en avsides liggende egn, landet utenfor bygden, og navnet *lapper* skulde folket da ha fått, fordi de førte et omstreifende liv i ødemarken. Da navnet *finner* almindelig brukes om finnene i Finnland og bruken av dette navn om lappene har gitt anledning til forveksling og misforståelse, er det upraktisk i skrift å kalle lappene for *finner*, så tiltalende det enn kunde være å holde på våre forfedres gamle navn

på folket. For å undgå forveksling har man i Norge brukt navnet *kvæner* om de i Finnmark og Troms bosatte finner. Så har man nemlig i disse egne fra gammel tid kalt de finner som kom til Norge fra Finland eller Nord-Sverige for å drive handel eller fiske eller for å bosette sig.

Lappene bor i de nordlige deler av Fennoskandia fra Kolahalvøya i NO til Idre i Dalarna og Fæmunden i syd. På grunn av raseblanding med nabofolkene er det vanskelig nokså å oppgi lappenes antall. Men når man legger sproget til grunn, skulde man kunne sette tallet til noget over 31 000: i Russland 1 700, i Finland 2 100, i Sverige 7 000, i Norge 20 700. Derav lever av rendrift i Finland henved 400, i Sverige henimot 3 000, i Norge 1 258 (i 1910), hvorav i Finnmark 1 070 (i 1910); i Russland har kun en mindre del av lappene rendrift som hovednæring.

Lappene taler et finsk-ugrisk sprog som er nærmest beslektet med den østersjøfinske sproggruppe. Men i antropologisk henseende er lappene så forskjellige fra de finsk-ugriske folk, at man ikke har villet anta raseslektskap. Man har derfor fremsatt den formodning at lappene er kommet i en så nær forbindelse med et høierestående finsk-ugrisk folk at de har antatt dette folks sprog og oppgitt sitt eget. Når og hvor dette skal ha foregått, derom er de lærde uenige. Den finske professor *E. Setälä* antok at lappene i den finsk-ugriske urtid, som han regnet strakte sig til ca. 2500 f. Kr., vandret om i Russland nordover for det finsk-ugriske urfolks boplasser, som lå ved Volgas mellemste del. De var da kommet under dette folks herredømme og hadde antatt dets sprog uten dog helt å anta dets kultur. Siden hadde lappene vandret vestover og alltid holdt sig nord for de finske folkeslag. Den svenske professor *K. B. Wiklund* antok at lappene i istiden bodde på et isolert område i Europa, kanskje nær Karpaternes forland eller de sydlige Uralfjell, at de som primitive jegere og fiskere fulgte innlandsisens rand nordover, eftersom den smeltet vekk, og således kom til de indre egne av Finland og tilstøtende deler av Russland. Herfra vandret de nordover til Ishavets kyster allerede i midten av det første årtusen f. Kr. Under sitt opphold i Finland kom de under herredømme av en finsk stamme, tsjudene, og forbindelsen mellom de to folkeslag blev så intim, at lappene opgav sitt eget sprog og antok tsjudenes. Dette sprogs kifte antok Wiklund fant sted i første halvdel eller omkring midten av det første årtusen f. Kr.

Hertil er å bemerke at det lappiske sprog visstnok er nær beslektet med de østersjøfinske sprog, men dog har eiendommeligheter som gir det en selvstendig stilling innen den finsk-ugriske sproggruppe. Professor *Konrad Nielsen* og dosent *Kai Danner* har fremsatt den hypotese at lappene opprinnelig var en samojedstamme og deres opprinnelige sprog et samojedsprog.

Spørsmålet om lappenes opprinnelige hjemstavn og sprog lar sig på vitenskapens nuværende standpunkt ikke besvare. Når de først kom til Ishavets kyster, vet vi intet om; men jordfunn viser at de i urnordisk tid der har vært under nordisk påvirkning.

Fjell-lapp med lasso.

Fot. Erik Westmann.

I antropologisk henseende er lappene som nevnt forskjellige fra de finsk-ugriske folk. De er i tidens løp blitt blandet med sine nabofolk: nordmenn, svensker, finner, kareler og russer, så det nu er vanskelig å finne en æren lapp med utelukkende lappiske rasemerker. Den lappiske type er dog så eiendommelig og trer så sterkt frem gjennom all blanding, at den som er kjent med lappene, lett vil kjenne den igjen. Den lappiske rase står isolert og kan ikke med sikkerhet settes i forbindelse med nogen annen rase. Den er utpregt kortskalet og av lav vekst. Hodet er temmelig lite og rundt, pannen lav, kinnbenene utstående, haken smal, øinene brune, øiespalten temmelig smal, men almindelig ikke skjevt stillet, håret mørkt, skjegget tynt og almindelig lysere enn håret, huden lys eller gulaktig, benene korte i forhold til kroppens lengde, hender og føtter små og velskapt.

Det er vanskelig å gi en almindelig skildring av den lappiske rases åndelige egenskaper og å avgjøre hvad som er eiendommelig for rasen og hvad som skyldes raseblanding og de forskjellige livsforhold. Det er forskjell på den velstående selvbeviste fjell-lapp og den fattige sjølapp, som føler sig mindreverdige i forhold til nordmenn og fjell-lapper. I det hele kan man si at lappen har god forstand, god iakttagelsesevne, livlig fantasi og et lett bevegelig følelsesliv. Dette siste kommer især til syne på det religiøse område og i lappenes forhold til den læstadianske vekkelse, som hos dem ofte er ledsaget av ekstatisk henrykkelse, de såkalte *likkasak*. Lappen har sans for humor; han ser lett næstens svake sider, og kan gi uttrykk herfor i satiriske joikevers og økenavn. I handel er lappen slu og nærig. Han er glad i brennevin og tåler ikke meget, for han blir beruset. Han er ikke vanedrikker, men når han har brennevin, drikker han så lenge der er noget på kaggen. Det var før i så henseende ille med fjell-lappene i Kautokeino og Karasjok, når de kom fra markedene i Bossekop i mars og desember. Men den læstadianske vekkelse, som fordømmer nydelsen av brennevin som en dødsynd, har her som annen steds fremkalt en gledelig forandring.

Det lappiske sprog har i tidens løp kløvet sig i en mengde dialekter, som er hverandre så ulike at man snarere kan tale om flere lappiske sprog enn om lappiske hoveddialekter. Lappene på Helgeland forstår ikke lappene i Finnmark, og disse ikke lappene på Kolahalvøya. I Finnmark forstår dog alle lapper hverandre, og den finnmark-lappiske hoveddialekt ligger til grunn for det lappiske skriftsprog i Norge. Ordforrådet er rikt på alle ord som man kan vente å finne hos et nomadefolk. Det vidner om en skarp iakttagelse av den omgivende levende og livløse natur og naturfenomenene — alt efter den betydning de har for lappens liv og levevei. Alt som hører til renen og dens biologi og rendriften, har nomadelappen utdannet til en hel vitenskap med en rik nomenklatur. Men sproget er fattig på uttrykk for åndelige og abstrakte begreper. Eiendommelig for lappene er deres *joiking*, en slags recitativaktig nymen. En joikemelodi er meget enkel, og består ofte bare av en eller to takter.

Teksten består almindelig av nogen få ord, f. eks. navnet på en person med eller uten tillegg, og disse ord kan gjentas i det uendelige. For å overholde rytmen tas ofte fylleord til hjelp, d. e. små ord uten mening og betoning, f. eks. la, de, ja, nå, lala, lolo, naina, nunnu. Som eksempel kan anføres en joikesang, som den danske astronom *S. Tromholt* forteller han blev hilst med i et bryllup, da han vinteren 1882—83 oppholdt sig i Kautokeino: «Stjerneherren, nå, nå, nå, nå, stjerneherren, han er kommet, lo lo lo lo, han er kommet, stjerneherren, han er kommet o. s. v.» Tekstene kan også være lengere, og bli til hele sanger. I joikemelodiene gir lappen uttrykk for sitt følelsesliv og for inntrykk han har mottatt av menneskene og naturen som omgir ham. Da læstadianerne fordømmer joiking som syndig, er den mange steder gått av bruk. Men den forekommer ennå i Kautokeino, Karasjok, Tanadalen og Varanger. Især i Karasjok er joikemelodier om enkelte personer almindelige, og er ofte av satirisk innhold. Man kan fornemme en person om hvem det er diktet en bestemt joikemelodi med smedeord, bare ved å nynne melodien uten å fremsi ordene.

Lappene i Finnmark deles i *fjell-lapper* som lever av rendrift og er nomader, *evelapper* som bor ved de store elver og deres bielver og lever av jordbruk og fiske, og *sjølapper*, som bor ved kysten og vesentlig lever av fiske ved siden av litt jordbruk.

1. Fjell-lappene.

Fjell-lappene hører hjemme i 4 rendistrikter: Kautokeino, Karasjok, Polmak og Varanger.

Kautokeinolappene har om vinteren sine ren i Kautokeino og et rebeitedistrikt som de har felles med Karasjoklappene. Om sommeren har de sine ren på de store øer og halvøer vest for Porsangerfjorden og i den nordligste del av Troms fylke. Renlappene var i 1915 600 à 650 individer med over 50 000 ren. De er alle nomadiserende og bor i telt året rundt. Nogen har dog stuer på kirkestedet, hvor familiene holder til en del av vinteren. I skoletiden bor barna i et internat på kirkestedet.

Fot. A. Bakker. Blandingstype fra Sjusjåvrre.

Av **Karasjoklappene** er ca. 350 fjell-lapper, og de hadde i 1915 over 30 000 ren. De har om vinteren sine ren i Karasjok og det for omtalte fellesbeitedistrikt, og om sommeren på Magerøy, på fjellene innenfor bunnen av Porsangerfjord og Laksefjord og på halvøene på begge sider av disse fjorder. De har begynt å bygge sig stuer eller leie hus på kirkestedet, hvor hustruene og de mindre barn vesentlig holder til om vinteren, især i skoletiden. Nogen familier er dog helt ren-nomader. Hele familien flytter med til sommerbeiteplassene. De som ligger på **Magerøy** om sommeren, har hus der.

Av **Polmaklappene** er kun noen få renlapper; de hadde i 1915 henimot 6 000 ren. De ligger om sommeren med sine ren på halvøen mellom Tana-fjord og Laksefjord. Familien flytter som regel med til sommerbeiteplassene, og kvinnene hjelper for en del til renvoktningen. Om vinteren beiter renene langs Tanaelven. I den senere tid har disse lapper begynt å bygge eller kjøpe hus opover langs Tanaelven i Polmak; men deres hovednæring er rendriften.

Varangerlappene holder sine ren fra vår til høst på Varangerhalvøya og om vinteren på sydsiden av Varangerfjorden. Om sommeren går renen som regel uten bevoktning på Varangerhalvøya. Rentallet var i 1915 9 à 10 000. Alle gifte renlapper har hus med gårdsbruk ved Varangerfjorden, og her lever deres hustruer og barna, mens mannfolkene passer renen. Disse lapper lever ikke alene av sin rendrift, men også av sin jordvei. I **Sør-Varanger** er der dessuten et par tusen ren som beiter der året rundt og som eies dels av de fastboende, dels av noen fjell-lapper og skoltelapper som har tilsyn med dem.

Den tendens til å forene fast bosetning med rendrift, som man finner i Øst-Finnmark, har man også i Hattfjeldalen og Vefsn i Nordland fylke, og i Västerbottens län i Sverige. Den har der ført til at flere og flere lapper lever helt som bønder og lar sine ren vokte av de egentlige nomader. I Västerbotten er nu kun en tiendedel av fjell-lappene helt nomader med rendrift, og i Vefsn og Hattfjeldal er der ikke mange nomader igjen. I den sydlige del av Troms fylke foregikk i forrige århundre den samme utvikling. Nu er renholdet der ophørt og lappene lever som norske bønder. I Øst-Finnmark vil det vel gå likedan. Den ungdom som vokser op i en varm stue, blir lite skikket og får liten lyst til rengjeterens anstrengende arbeide. Lengst vil det ekte nomadeliv vel holde sig i Kautokeino i Norge og i Karesuando i Sverige.

Fjell-lappens økonomi er basert på rendriften. I 1931 opgav Karasjok formannskap det samlede rentall for Finnmark til 95 100. Efter folketellingen i 1930 var der i Finnmark 252 reneier, derav 243 lapper; dette gir 377 ren på hver reneier. Efter tellingen i 1900 falt det på hver renlappfamilie 415 ren. En hjord på 300 ren gir i gode år 60 voksne dyr til slakt uten å minske. En middelstor familie fortærer årlig 40 voksne ren, og har da resten til salg. Renlappen trenger penger til kjøp av mel og gryn, sukker og kaffe, margarin og tobakk, vadmel og klæde og andre

livsformødenheter, og til skattene. En lapp som eier 500 ren, er velstående; men han kan ved uår og uhell (flein, uvær i kalvingstiden, rensykdommer, ulv) snart bli fattig. Flein er hårdfrossen sneskorpe på marken om høsten; den hindrer renen i å nå frem til renmosen.

Fjell-lappens liv beveger sig i et årlig kretslop, som bestemmes av renens vandringer. Om vinteren lever renen i det indre av landet, og dens føde er renmose (renlav). Lappen flytter da med sine dyr, når marken er arbeidet, fra en beiteplass til en annen. En enkelt ren kan bli tam som et husdyr; men en hel hjord blir aldri virkelig tam. Ved hjelp av sine hunder kan lappen holde hjorden samlet, og drive den fra sted til sted. Renmosen blir om sommeren tørr og sprø; renen vraker den da og vil helst ha gress og urter. Hvis renen skulde ferdes på mosemarkene om sommeren, vilde den tørre mose bli tråkket ned og smuldre op under renens klover, og det vilde da kreves mange års fredning, før mosen igjen stod i full vekst. På halvøene og oene ved kysten er det gode sommerbeiter for renen. Der er mindre av mygg og bremser, og når landet hever sig så høit at sneen blir liggende om sommeren, kan renen på snefonner finne svaling og være i fred for mygg.

Om våren eller utpå eftervinteren bryter lappene derfor op fra sine vinterplasser inne i landet og drar i korte dagsreiser ned til sommerplassene ved kysten. En sådan vandringsreise er utførlig beskrevet av forfatteren Carl Schøyen i hans bok «I Sameland». I mai inntreffer kalvingen, og da har lappene en stressom tid. De må være på ferde både dag og natt og ta sig av de nyfødte kalver. Om sommeren har lappene gode dager; men hvis renen i surt og kaldt vær søker ned mot kysten fra de høiere liggende strøk, får lappene strev med å holde renene borte fra de fastboendes slatter og marker. Gjør renen skade, kan lappen pådra sig erstatningsansvar.

Om høsten bryter lappene op fra sommerplassene og drar tilbake til innlandet. I slutten av september eller begynnelsen av oktober (springtiden) ligger de ofte stille nogen tid og når i november eller desember frem til vinterbeiteplassene.

Fjell-lappene har som regel respekt for eiendomsretten. De kan ikke føre alle sine eiendeler med sig på sine flytninger og må la forskjellige

Fot. A. Barber.

Lappegutt fra Karasjok.

Ung reinokse fanges med lasso.

Efter tegning av John Savio.

forråd og saker stå ubeskyttet i en bu eller gamle i ødemarken. Det anses for en stor synd å forgripe sig på sådanne saker. Men anderledes er det med tyveri av ren. Fjell-lappene er utsatt for å bli bestjålet både av nordmenn og sjølapper, som bor i nærheten av sommerbeiteplassene, og av elvelapper som bor lenger inne i landet. Disse skyter og slakter renen. Men rentyveri foregår også mellom fjell-lappene innbyrdes. Det hender at enkelte ren eller småflokker skiller sig ut fra hjorden og kommer inn i en fremmed hjord. Det kan da hende at de blir fanget med lasso og slaktet eller (og det er det almindeligste) ommerket. Hver reneier har sitt bestemte, hos øvrigheten registrerte merke, som består i snitt eller skår i renens ører. En tyv kan da forandre øremerket til sitt eget merke; men han kan risikere at den rette eier kommer og kjenner sin ren igjen. Fjell-lappene har en merkelig evne til å kjenne hver enkelt ren i sin hjord.

2. Elvelappene.

Elvelappene bor inne i landet langs de store elver Tanaelven og Kautokeinoelven og deres bielver. De utgjør, bortsett fra noen norske og kvænske familier, den fastboende befolkning i Kautokeino, Karasjok og

Godvær i lappebyen.

Efter tegning av John Savio.

Polmak; en del bor også i Tana herred ved Tanaelvens nedre del. De er opstått i tidens løp ved blanding av forhennevende fjell-lapper og kvænske nybyggere, og de rekrutteres til dels av fjell-lapper som er forarmet ved uhell eller brennevinsdrikk, eller som foretrekker det makefligere liv som fastboende. Elvelappene bor i tomrede hus og lever av jordbruk og fiske i elver og innsjøer, jakt og rypefangst. For nogen er jordbruket hovedsaken, især i den nordlige del av Tanadalen, for andre fiske. Nogen, især i Kautokeino, eier en del ren, som passes av fjell-lapper. I Karasjok holdes hester. De fastboende kan da tjene ved skyss og lasskjøring. For Karasjoklappene har denne inntekt minsket, siden der blev biltrafikk mellom kirkestedet og sjøen, og det samme vil bli tilfelle i Kautokeino, når veien fra Alta til Kautokeino kirkested om en tid blir ferdig og åpnet for biler. Ennu må den siste halvpart av veien fra sjøen til kirkestedet tilbakelegges i elvebåt. Om sommeren er den lange, smale elvebåt det befordringsmiddel man bruker for å komme frem på elver og innsjøer. Det er beundringsverdig med hvilken kraft og dyktighet lappene staker båten opover elven og med hvilken sikkerhet de manøvrerer i strykene. Nu bruker lappene ofte påhengsmotor i elvebåtene, og en reise som før krevte en dag eller mere, kan nu gjøres på noen timer.

3. Sjølappene.

Det synes som om lappene i Finnmark alt for tusen år siden var delt i to grupper: *fjell-lapper*, hvis hovednæring var rendrift og villrenjakt, og *sjølapper*, som levde av fiske og jakt og litt rendrift, og denne forskjell går visstnok tilbake til den tid da lappene først kom til Finnmark. Sjølappenes tall er gjennom århundrer stadig forsterket ved innflytning av forarmede fjell-lapper. Forfatteren av et skrift «Om Findmarckens» fra 1570—90, forteller at sjølappene bodde hvert år på fire steder: om sommeren i fjordene og ute på øene, om høsten på fastlandet ved sjøsiden, hvor der var skog, om vinteren til fjells i skogen, og om våren ved sjøsiden. Senere hører man stadig at sjølappene hadde flere bosteder: sommersæte og vintersæte, dels også vårsæte og høstsæte, og at de, når skogen var hugget bort i nærheten av gammene, flyttet til et annet sted hvor det var skog. Eftersom statens jord blev optatt ved utvisning, avtok denne flytning, især efter 1863, da jorden ikke blev utvist gratis, men måtte betales. Nu har sjølappene faste boplasser. I forrige århundre bodde de fleste sjølapper i gammene. Frøis opgir at i 1860 bodde 669 lappfamilier i gammene, 432 i tommerhus. I 1887 var de tilsvarende tall 622 og 770. Gammene var dels fellesgammene, hvor folk og fe holdt til i samme rum; dels var de boliggammene, og buskapen holdt til i særskilte rum for folk og fe på hver side av inngangen. I gammene var der åpent ildsted midt på gulvet, og røken gikk ut gjennom en løre i taket. I den senere tid blev det åpne ildsted avløst av en kokeovn med rør, og ljøren blev lukket. Da blev der ingen ventilasjon, og gammene blev mere usund. I fellesgammene var der en stor gryte hvor man kokte løiping til kreaturene. Båsene dannes av stenheller, som var reist op på kant og støttet av en trestokk, store heller for kyr og små for sauer og geiter.

Nu bor sjølappene mest i plankehus; men disse er ofte dårlig opført og utette, og er da som vinterboliger ikke bedre enn en god gamle med gulv og bordklædning innvendig og vindu. Fellesgammene er nu en stor sjeldenhet. For 1800 bodde nordmennene i Finnmark også almindelig i gammene, innvendig bordklædte og utvendig belagte med torv, og i 1862 het det at størsteparten av robuene i fiskeværerne i Finnmark var gammene med åpent ildsted midt på gulvet og røkhull i taket.

Sjølappenes livskår er meget forskjellig og beror på i hvilken utstrekning de har kunnet tilegne sig norsk skikk og norsk arbeidsmåte. Lappkulturen er knyttet til teltet og rendriften, og når lappen flytter til sjøen og blir fisker, må han omlegge sitt arbeide og sin levemåte og lære av nordmennene. En del sjølapper lever som nordmenn, og enkelte er velstående; men de fleste er dårlig stillet. De står tilbake i alt, i barnepleie, renlighet, matlagning, fjøsstell, jordbruk, forstandig utnyttelse av skogen. De behøver bedre båter og fullkomnere fiskeredskaper. Erfaringer fra Troms fylke viser at sjølappene er mottagelige for norsk kultur, og at de

Den siste jordgammene i Nesseby.

Fot. Steuert.

lapper som har tilegnet sig den, står sig godt i konkurranse med nordmennene. Det er da håp også for sjølappene i Finnmark.

Fiske er sjølappenes viktigste næringsvei. Slår det feil, står noden for døren. De fa kreaturer gir på grunn av sulteføring ofte lite utbytte. Fattigdommen er mange steder stor, og man må undre sig over det sjølappene kan tåle av sult og savn; men de er noisomme og tålmodige. Tilstanden kunde dog være bedre, hvis de hadde mere tanke for fremtiden og passet på å nytte tiden. Sjølappen er ingen arbeidsmann; han lær ofte sommeren gå hen i behagelig lediggang istedetfor å samle forråd til vinteren. Ofte sløser han bort fortjenesten og er uvøren med det han har, så fattigdommen er ofte selvforskyldt.

Fra norsk side er det i dette århundre gjort meget for å bedre lappenes kår. Norges Finnemisjonselskap har således drevet en utstrakt kristelig-social virksomhet ved menighetssøstre og ved barne-, gamle- og sykehjem. Høsten 1936 satte selskapet i gang en ungdomsskole for lapper. Skolen ligger i Karasjok og har plass for 24 elever. Selskapet har gjennom årene utdelt ganske store beløp til nødlidende lapper efter prinsippet «hjelp til selvhjelp».

Den norsk-lutherske frikirkes Finnmarksmisjon har i Finnmark et barnehjem, og et pleiehjem for gamle og syke, og har i årenes løp utdelt penger, mat og klær til nødlidende.

Man må håpe at den tid ikke er fjern, da alle lapper kan fylle sin plass som selvhjulpne og jevngede medlemmer av det norske borgersamfund.

DEN NORSKE TURISTFORENINGENS ÅRBOK

1938

Soveværelser
Dirk - Sprøitelakkerte.
BASAREN VED BYBROEN

Grünlagt 1767.
Adresseavisen

172de årgang Nr. 30 Trondheim, lørdag den 5te februar 1938 172de årgang Nr. 30

Livsvarig fengsel for Marys morder.

Sensasjonell løsning på BLOMBERG-KRISEN

Hitler selv overtar forsvarets ledelse.

v. Ribbentrop ny utenriksminister. - v. Neurath trer tilbake.

v. Papen og to andre ambassadører entlediget.

Hermann Göring blir marskalk

PRIVATTELEGRAM
BERLIN 4. Krisen om generalitetsmarskalk Blomberg har i aften klokken 21.30 fått en utløsning av sensasjonell art og så omfattende som man ikke hadde drømt om i Tyskland.
ADOLF HITLER HAR SELV overtatt det nasjonale forsvaret som utøvert. Lufttarmister og statsminister Göring ble entlediget. Lufttarmister og statsminister Göring ble entlediget. Lufttarmister og statsminister Göring ble entlediget.

Hemmelig råd opprettes.

Det settor opprettede sikkerhetsråd som kjempestor overvåking av Hitler sine bevegelser og hans nærmeste idddiverement, sammensatt av utenriksministeren v. Ribbentrop, rikskammerer Adolf Hess, rikskammerer Hans Meißner, lufttarmister Göring, propagandaminister Goebbels, rikstetsejef admiral Raeder, herrens

Kjempestor overvåking.

Hitler har allerede etter lang og langvarig overvåking i Blomberg-krisen ved å overta det samlede forsvaretsdepartement, som omfattar hær, flåte og luftmakt.
Lagmannen i Trondheim som en kjempestor overvåking, Blomberg-krisen har nok vært kjent, men bare i en mer intim krets. Men selv om man i Hitlers omgivelser de siste dager har

Tragisk drama utspilt i Eidsskog

Sinnssyk ungdom dreper sin fetter. Voldsom kamp i mørkt rum.

KONGVINGEN, 4: Et tragisk drama som kostet en ung mann livet, ble utspilt i fredelig og rolig i Eidsskog, idet den 33 år gamle Elias Rudberg i et anfall av sinnssykdom overfalt sin fetter på yngre fetter Martin Rudberg og tilføyet ham så alvorlige skader at han i eftermiddag avgikk ved døden på Skovsval skolehus.
Dramaet fant sted ved 4-tiden i et mørkt rom. Martin Rudberg som drev med tommerkjøring med sin egen lastebil, hadde de par siste dager hatt med sin fetter i arbeid. De to hadde vært nødt til å samarbeide, men var på tilnærmet alle tidspunkt i et oppgjør, og det var på et slikt oppgjør at det tragiske skjedde.
Elias Rudberg med sin fetter i det mørke rom, og som det også kom ut av, ble på morgenen våknet opp av en lyd som han ikke kjente. Han gikk ut i stua og så sin fetter i et oppgjør med sin fetter. Han gikk ut i stua og så sin fetter i et oppgjør med sin fetter.

Melken fra Orkland stanses av politiet.

Aksjon mot passasjerbefordring med melkbilene.

Bilene mister nummerskiltene.

Melkeferns fra Orkland til Trondheim er i disse dager blitt stanset av Uttrøndingepolitiet.
Transportbilene har brukt å frakte passasjerer til stoa for å kunne frakte melke til stoa.
Det er denne foranstaltning som politiet i Uttrøndingepolitiet i denne uke har begynt å gjøre. To bilferns som fraktet melke fra Orkland til Trondheim ble stanset og bilnumrene beslaglagt.

Kjent skyldig i affæren fra 1928 og Mary-affæren i fjor

Frifunnet i saken fra 1933.

Gatene omkring Tinghuset tettpakket. Sterk politistyrke holdt vakt. Voldsom bevegelse i folkemassen da dommen falt.

Oversittet i saken mot Ingvald Hansen, i midten fagdommen, statsadvokaten og advokat og ingvald til Inge Vesla Hansen i vinkelstolen. Foran henne sees noen klær som påstås å være hennes. Nederst til venstre sees lagmann Nygård og lagretten.

PRIVATTELEGRAM
OSLO 4: Statsadvokaten hadde frafalt replikk til forsvarerens påstand om at ved rettsmøtet begynte lagmannen Nygård å straks sin rettsberøring. Han hadde ikke holdt på lange før han mistet en skrivelse gjennom statsadvokaten.

Et nytt vitne!
Han avbrøt rettsberøringen og meddelte at skrivelsen var en rapport fra politiet angående et vitneprov som skulle være av betydning for avgjørelsen av tiltalsprosedyren i tilfelle med Inge Vesla.

Situasjonen beveget
Forsvareren hadde en konfrontasjon med statsadvokaten, og da sig deretter forlyde med at han ikke beklaget hele saken utenfor skrettemet det ru ble fort vitneprov som kunde endre sakens stilling etter at prosedyren var avsluttet.

„Det mest oplagte justismord!“

Tiltalte „takker“ lagretten.

Folkemengden pep og ropte til morderen.

Saken mot Ingvald Ruolf Hansen var siste sak på dette lagmannstinget.

Lagmannen uttalte ved slutten av dagens rettsmøte: Det har vært et lenge og anstrengende ting, og jeg takker lagretten for samvittighetsfullt arbeid.

EN FLEKKE PÅ VESLA HANSENS KJOLE.
Etter hvat Aftenposten erfarer, forsettelse sist side, spalte 1.

Apotek
Natt- og søndagsvakt: Svanen, Lørdagen, Egenheim.

Etter hvat Aftenposten erfarer, forsettelse sist side, spalte 1.

Det kjære barnet med dei mange namni.

Det har atter — for stutt tid sidan — vore skrive nokre leksor her i bladet om reingjetarfolket i Nordlandi og deira mange namn. Og det er 'kje ulikt til at dei snart blir velsigna med endå fleire. „Lapper“, som finnlandane har kalla deim, „finner“, som mest har vore brukt her i Norig, „samer“, som dei kallar seg sjølv og no krev å bli nemnd av andre folk med — sistnemnde tykkjer ein av skriarane, er so likt „samojeder“, som etter hans meining er „en annen gren av det samiske folk“. Ei tredje grein er „ostiakene“, som altså og har rett til „same“-namnet breiddved „finnane“ („lappane“) våre. (Enn „Suomi“ då, Finland sitt finske namn, har 'kje de òg litt likskap med same?) Er det ikkje meir skyldfolk, som kunde tevla om „same“-namnet? T. d. tschuder, tschukscher, tunguser? Eller bjærmer, ingrer og kareler? Dei tri sistnemnde umtalar prof. Keyser i si „Norges historie“ som „tschudiske folkeferd“, „der ei lita tid skal ha lydd under „Noregsvelde“. Er der mykje skil på „samiske“ og „tschudiske“ folkeslag, har-vitskapen å segja um det? Er kinamenn og japanarar langt ut i skyldskapen?

Om **lapp** er eit svivrdande utnamn eller om det er folket som har vore sett ned på? Det var òg noko å ordskiftast om. Fordi folket vart set ned på, var namnet vanvyrdande, kva dei so heitte. Ei **lapp-gjente** skulde giftast med ein bumans-gut. Um dette spådde mor hennar på siitt vis: „Når han (mågen) blir sint, so sei berre: **lapp, lapp, lapp**“. Ho visste, det ikkje var brukt til noko heidersnamn — og vi veit mange prov på at ho hadde rett. Og det var 'kje det slag betre, at dei her i Norig fekk låna namnet åt dei stolte rakryggde *finnane* — „finn“ vart like vanheidrande som „lapp“ og hadde same vore

visste, det ikkje var brukt til noko heidersnamn — og vi veit mange prov på at ho hadde rett. Og det var 'kje det slag betre, at dei her i Norig fekk låna namnet åt dei stolte rakryggde *finnane* — „finn“ vart like vanheidrande som „lapp“, og hadde „same“ vore brukt, hadde det truleg vorte det same. Eitslag vyrdnad laut no bumennene, ogso i eldre tid, visst finnane — nærleg når dei hadde „syttarrein“ hos dem, då gjaldt det å stella godt med „reinsytaren“, det kallast „å høla finnen“ og var vel ikkje alltid ørleg meint, men det lønte seg godt, det stod i „sytaren“ si makt kva utbyttet skulde bli — og finnen „tok med høling“. Difor sa dei: „Høla finnen, so har du gavn av han“.

I dei siste tidbolkar har finnane alt gjenge fram, både i sjølvvyrdnad og i ågaum hos bufolk. Dei er, so å segja, no vortne heilt ut rekna for rette bror av nordmennene, som har lært å kjenna og verdsettja deira gode og ganglege folkegivnader som nyttelege for samlundet sin framgang og trivnad. Og no vil ingen, som kallar seg „velupdragen“, bruka „finn“ eller „lapp“ til fant- og sneidord åt nokon, anten dei er av same slekt eller ikkje. Og „samer“ tykkjer eg dei må få heita, når dei sjølv vi det. Diktaren Matti Aikio? M—ja, men eg kann då kje setja han høgre enn ei *folke-meining*.

Tilslutt skal eg få auka stadnamni på „lapp“ med desse trf: Lappheiet, Lappeneset, Lappvamoen — alle sovidt eg veit i Nord-Rana.

Olav Eugen.

Nordlands Avis

(Ranens Tidende)

Nr. 26.

Utkommer 2 ganger om uken. Koster pr. kvartal kr. 1.75, til utlandet kr. 3.00, porto iberegnet. Bladpengene betales forskuddsvis.

Rikstelefon. Telegr.adr.: Nordlandsavisen

Hernesberget, tirsdag 5. april 1932

Annonspris: 10 øre pr. m/m., reservert plass og 1ste side 12 øre. Stigende rabatt for gjentagelsesannonser. Stor rabatt på kvartals-, halvårs- og årsannonser. Beregning og overslag på forlangende.

39. årg.

Det lyses for Nordlys:

Det lyses for:

Båtsmann Alfred Julius Paulsen, Brettesnes i Vågan, og ekspeditrise Olaug Johanne Karoline Jørgensen, Grønneggt. 140, Tromsø.

Fisker Bjarne Johan Amundsen, Sund, Flakstad, og hushjelp Hjørdis Matilde Severinsen, Badderen, Kvenangen.

Fjellinn Mikkel Henriksen Buljo, og fjellinnspike Elen Susanna Olsdtr. Eira, begge Kautokeino.

Arbeider Rikard Nilsen, og h.v. Alse Johansen, begge Honningsvåg.

Fisker Nikolai Hilmar Nilsen, og hushjelp Inga Henrikke Nilsen, begge Komagfjord, Sorøysund.

Fisker Ivald Berge Hansen, Øifjordvær i Lenvik, og hushj. Bertine Marie Sigvards, Skaland i Senja.

ARKIVET F...

NORDLYS

Organ for arbeiderbevegelsen i Troms og Tromsø

Nr. 100	Abonnementspris: 3,75 pr. kv. 1,25 pr. md. Innebyes 30 øre uken.	Tromsø, mandag 2. mai 1938.	Redaktør: INGVALD JAKLIN	37. årg.
---------	---	-----------------------------	-----------------------------	----------

Grunnlagt 1767.

Adresseavisen

(Trondhjems Adressekontors Efterretninger).

172de årgang.

Nr. 46

Trondheim, torsdag den 24de februar 1938

172de årgang.

Nr. 46

IDAG SMELLER DET I LAHTI Stajettløp i kranglet løipe. - 11 lag på linje!

Gjølmesli syk,- av forkjølelsestablerter!

FRIVATTELEGRAM.

Lars Bergendahl, det norske stajett-løiperens anerkennelse.

delager som ikke var blandt de 8 som man kunde vælge mellem til stajettløpet. Det gjaldte Holmström Oloson, som meget uventet vant den svenske uttagning løp mandag. Før han lov til å starte skal han gå som nr. 3 på startlag. Før han skal løpe, kommer Sigurd Idag er sannsynlig kommet hit til Lahti. Det norske stajettløper, kongressmedlemmer og journalister. Det er yrende liv over all. Man legger opp til 3 og 4 på enkeltveier. Det er kolossal snø i alle retninger, og alle sammen divider sig selvfølgelig om det store stajettløpet. Det diskuteres nok meget om en champagne imorgen, men det er følelig her at så man regner med at Finlands vil bli best.

HOPPENE TRÆNER. IDAG HAD de norske hoppere vært ute og for første gang fått anledning til å hoppe i den store bakken som man hører å kunne konkurrere i på søndag. Den slumdrige menning, spesielt blandt svenskerne, var at nordmennene var de desidert beste, og Reidar Andersen den beste blandt våre. Hopppluggene interesserte ikke så meget, fordi det var uoffisielt og høyt og svært vanskelig å finne ut de riktige fordel all for mange linjer var med og trenet og gjorde det vanskelig å avgjøre hvem var hvem. Men all tyder på at Reidar Andersen var den beste, og at Finnene dermed hadde et par gode folk. Derimot skuffet østerrikerne Bratt, som det har gått så store om en her på forhånd.

FORAN STAJETTLOPET. TIL STAJETTLOPET imorgen er man kommet og i et øyeblikk, fordi det svenske skiforbund har stilt op en

TEATRET kl. 20: «Jeppe på Bjerget». FILMTEATRET kl. 18.30 og 21: Maria Walewicz. VERDENSTEATRET kl. 19.30 og 21.30. «En herre efter midnatt». ROSENDAAL TEATER kl. 8.30, 8.50, 9.10 og 9.30. Nordboernes erobring. VOKSNEKASSASKEPETS MULIGHEIT. Gratis løp til søndag 12-3. Til andre tider kan Musets samlinger kjøpes ved hovedinngangen i 10.00 og mot en entré for voksne kr. 0.50, barn kr. 0.25. DOMKIRKEN. Hvedevær kl. 12-13. Men- og helligdager kl. 12-14. STADSKRIVET. Lesningen åpner 9-10 og 11-12 søndag 9-10. Søndag 11-12. EKEREGNINGEN er REISKAMMERET, maaest Apent Mønstre 11-13. Hverdags kl. 10.00. Hverdags kl. 10.00. KUNSTFORENINGEN. Åpen alle dager undtagen mandag 12-15, lørdag og søndag 10-12. KUNSTINDUSTRIERET. Kl. 12-15 alle dager. Onsdag og søndag gratis. Kl. 19-21. Hverdags kl. 10.00. KUNSTFORENINGEN. Åpen alle dager undtagen mandag 12-15, lørdag og søndag 10-12. Entré voksne 1 krone, barn 50 øre.

Fondssaken = Forsøk på grov skatteplyndring.

Forhøielse av statsskatten med 1 prosent

Til carboiderfonds. FORSLAG FRA VENSTREHOLD.

OSLO, 23. ATTER BYR fondssakens behandling i den forsterkede utvalgte komite på sensasjon. I siste møte som blev holdt tirsdag kom det fra venstrehold, hr. Stray, et forslag om at man skulde forhøje den direkte statsskatt med en hal prosent. Det som kom inn på denne måten skulde så brukes til å lage et arbeiderfonds, uten at det blev kreves avsetninger fra bedriftene. VI SER i dette forslag — som muligens blir venstres — en meget alvorlig på et grundlagt — et nytt bevis på at hele dette fondssaker holder på å bli over i et grovt skatteplyndringforsøk, skriver Morgenbladet.

En ny veldig stjerne

Uendelig fjern og mørk klode.

FRIVATTELEGRAM.

KØBENHAVN 23. EN NY STJERNE, uendelig fjern og stor en noget litt kjent himmellegeme, ja næsten 11 år stor som vårt solsystem, er oppdaget på Yerkes-observatoriet i Amerika, og beskrives i siste nummer av Astrophysical Journal.

DEN UNGE DANSKE astronom Dr. Bengt Stromgren har ved utforskningen av denne stjernen utført en videnskabelig bedrift. Stjernen er så stor at den, anbragt solens plass vilde nå helt frem til planeten Uranus, det vil si den har en diameter på ca. 11,500 år å kjøre hummellegemet rundt med et top med 100 km, fort uten å stoppe.

STJERNEN har en temperatur av ca. 1500 grader. Det vil si at den er mørk, og dens eksistens og sammensetning har bare å antas beregnes fordi den er knyttet sammen med en fullstendig stjerne som er lysende og av betydelig mindre omfang. Gjensmen den lysende fullstjernens spektrum har man funnet skuffe sig et bilde av den mørke klodes sammensetning, temperatur og trykk, og det er disse besvarelser som er foretatt av Dr. Stromgren. Han har foretatt sammen med observatoriet chef, professor Struve og en ung nederlandsk astronom.

Italia krever flåte-paritet!

Mystiske kjellerinnbrudd

Ila og Oya hjemsokes.

42 innbrudd, intet stjålet!

DEN OPLEVELSE som Signe og Erling Bakk hadde på Nørkøgen da deres forstøtte kom til verden under de mørke natter med midtsommer i sine i fjellet, har vært Væsende interesse og utforsning over all.

VI TALT igår etter med byens autoriteter og de som har det beste kjennskap til forholdene, og det stadfester sig at de unge og uerfarne beredningsfolk opplevde var ingen spøk. De vil visst aldri glemme disse natt da deres lille pluss blev født.

FOR DEM var opplevelsen utvilsomt en og annen en kamp om liv og død. Og at både mor og barn blev reddet må betraktes som en prestasjon av rang.

Snøfrid i Trollheimen får dåpsutstyr av kvinnene i Rennebu.

Vakre gaver, bl. a. fra Strinda Røde Kors. Mor og barn har det bra.

Fødelsen på fjellet en kamp om liv og død.

Fjæsbjergene på Daleset.

UFORFERDETHET. JORDMØREN, Karl Finno, uttaler sig store beundring over deres uforferdet og dyktighet. Men hun har vært i stor tvil om det ikke vilde komme et tilbakeslag efter den hårde påkjenning som den unge mor hadde, og hun har derfor daglig forbergt sig nok på tilstanden. I går kveld krande hun lettet meddele, at det er bare bare både med mor og barn, og hun har det beste håp om at alt vil gå godt.

Overenskomst for Middelhavet.

Del i kontrollen med Suezkanalen.

FRIVATTELEGRAM.

LONDON, 23. ANTVDNINGER som i aften er fremkommet fra Roma, tyder på at Italia vil kreve paritet med den franske flåte og den engelske Middelhavsflåte. Italia innrømmer at England har viktige interesser å været i Middelhavet, men hevder samtidig at Italia har forpliktelse til å beskytte sine kommunikasjonslinjer til sine afrikanske besiddelser. Disse kommunikasjonslinjer går gjennom Suezkanalen, og det er derfor sannsynlig at spørsmålet om Suezkanalens forvar også vil bli tatt.

TIMES' diplomatiske korrespondent skriver om de kommende forhandlinger bl. a. at samtalerne vil behandle alle spørsmål i forholdet mellom England og Italia. Man har i London med tilfredshed bemærket at den italienske presse og Radiotiden for tiden har stanset sine angrep på England. Lord Perth, den engelske ambassadør i Roma, vil bli instruert om å forhandle om Bari-utensilene, muligheten for anerkjennelse av Etiopias erobring, samt om Storbritannias og Italias interesser i Middelhavet. I denne forbindelse vil man også komme inn på de 80,000 italienske soldater i Libya.

DEN ITALIENSKE regjering sies å ønske en slags flåteoverenskomst i Middelhavet og del i kontrollen med Suezkanalen som nu er i hendene på et internasjonalt selskap med hovedstede i Paris. Disse ønsker vil imidlertid kunne bli gjort til gjensnitt for spekulasjoner for forhandlingene i Roma er innleiet. Det spanske spørsmål, midlene for tilbakebetaling av de frivillige og spørsmålet om å gi de to parter i berggrunnen rettigheter som krigførende, vil i hovedsak bli overlatt til sikkerhetsrådskomiteen.

Arendal Forsikringselskap har for 1937 et overskudd på 289,315 kroner. Til aksjonærene er utdelt 75 kroner pr. aksje.

van Zeeland, den tidligere belgiske statsminister, kommer til Oslo for å holde foredrag 10. mars om utviklingen av forholdet mellom Norge og Belgia.

Chamberlains seier har hatt en god virkning på Londonbørsen. Børsen vilde tirsdag en kursbedring på 100 millioner pund, og en bedring på 50 millioner pund.

Fleire tusen hus er styvst sammen i Nedre Euser og følge av et tokene blev fullstendig dekket under en voldsmord sønders. Fleire hundrevis er ødelagt og all skibsfor i Suezkanalen og ved havnen i Alexandria måtte innstilles. Hitil er meldt 15 dødsfall.

Hurtigruteskipet „Nordstjernen“ grunnstøtt ved Brønnøysund.

Skibet trett. Flott på flo sjø imorges?

Forgjeves forsøk på avtrekning igår aftes.

BERGENSKES nye store hurtigruteskip «Nordstjernen» gikk igår ettermiddag på grunn ved Brønnøysund. Skibet var på oppdr og var ankommet til Brønnøysund ca. 3 timer forsinket. Det la fra kalen ved 18-tiden og var kommet bare 4-5 skillemeter fra kaien, da rommaskinen slo klakk. Ved Omløpsjærvarn 1 sundet gikk skibet op og blev stående.

DET VAR ERA var og ingen fare. Beringsbåten «Parat» som lå i Rørvik, blev varslert og gikk straks nordover. Igår aftes ved flo sies forfekte Væstlåsnes «Vågans» og Forghattens «Torgind» å trekke «Nordstjernen» av, men det lyktes ikke. «PARAT» kom til stede ved 22-tiden, og man gikk straks i gang med dykkundersøkelser for å undersøke om skibet hadde fått noen bunnskade. «Nordstjernen» var sett telt. Bergenskes «Sivus» som gikk fra Trondheim igår, ankom også til Brønnøysund innat. Bergingsbåten og «Sivus» var i fel-

HILSEN FRA OSLO. SOGNFREST RØKKE, som kjenner beringsbåten kler på Nørkøgen særdeles godt, har bare lovord om disse folk, og deres fortvilede kamp i vinteratten har gjort et dypt inntrykk. Erling er en arbeidssaker av rette stopning. Han er kommet fra små kår så hun vel hvad livet krever, og det er beleggende at de 20-30 gutter som deltok i arbeidet på Nørkøgen siste sommer alle sammen blev så glad i disse beringsbåter. OSLO-guttene sendte også igår telegrafisk hilse til Signe og Erling.

SAVIDT MAN visste igår aftes er «Nordstjernen» trett. Det er smalt van noe ingen fare for skibet. Når gått skulde være, kunde det neppe grunnstøtte på et helligere sted. Det vilde ha vært betydelig verre om det hadde grunnstøtt på et sted hvor havet står på.

Passasjerene er også forblitt ombord i skibet, da man mener at det sies fullstendig trygt. «Nordstjernen» er forsvign grunnstøtt på grunn av at styrmannen skal ligge i en felt ved rommaskinen. Moloren på rommaskinen stoppet i å gå, og skibet blev stående på grunn bort, vistnok fordi en sikring hadde gått. Og på de få sekundene som det tok å få maskinen i orden, satte skibet på grunn. Det hadde styrbord for da rommaskinen kom i ulage, og fortalte med den kurs til skibet stans.

Passasjerene er også forblitt ombord i skibet, da man mener at det sies fullstendig trygt. «Nordstjernen» er forsvign grunnstøtt på grunn av at styrmannen skal ligge i en felt ved rommaskinen. Moloren på rommaskinen stoppet i å gå, og skibet blev stående på grunn bort, vistnok fordi en sikring hadde gått. Og på de få sekundene som det tok å få maskinen i orden, satte skibet på grunn. Det hadde styrbord for da rommaskinen kom i ulage, og fortalte med den kurs til skibet stans.

Overuskudet av arbeidsledgende hele Norge pr. 15. februar er 35,311 mot 15. januar 33,046, økning 2,265 eller 6,9 pct.

Kinesiske fly har bombardert hovedstaden på Formosa, Taihoku. De kastet ned 10 bomber men ingen alvorlig skade blev onrettet.

Plassene for 4000 butiktfunksjonærer i Oslo er fra begge sider oppogst til utlop 311 menn. Det gjelder foretninger også utenfor organisasjonen. Det vil bli reist krav om opprettelse av direkte tariff.

Boken som alle kvinder læser om
Uten mann og barn
Den kvinnelige psykiater Laura Hultons bok om den enslige yrkeskvinnens og hennes sjellege problemer. Med forord av dr. med. Ornulv Odé-gård. Kr. 3.50, ih. 4.50.
L. W. CAPPELENS FORLAG

RELIGIØSE møter

Salen. Trondhjems Indremisjon.
Torsdag kl. 20 deltar sammen med pastor Anker Nilsen og diakon Rebecke, som er tilsluttet Misjonsalliansen (den norske Misjonsalliansen for Nord-China). Pastor Rebecke er misjonens hindere, mens diakon Rebecke om kort tid vil være ut til misjonsfelt i provinsen Chahar i Nord-China.
Bredene kommer her til fra Kristiansund etter å ha besøkt misjonsvernet på Vestlandet, og disse nævner og velsignelse har vært særskilt.
Kom og hør, og ta igjen med dig. En særlig imøtelse til dem som ikke er med i direkte utrykningsarbeide. — Indremisjonens utmerkede mannfolk vil synges. Se annonseren.

Bibeltime
I Metodistkirken fortsetter i aften Pastor Anker Nilsen taler over emnet: Bygd med Den Helige And. Musikforeningen deltar. Alle er velkomne.
Amerikafilmen i Salen.
Dr. Arnlund gjentar sitt foredrag og fremfører sin film i Salen. Premieren kl. 20. Fredag aften kl. 18 for barn og kl. 20 for voksne. Se for svig og annonse fredag.

Videnskapskapets Høstfestdag
Det Kgl. Norske Videnskapskabets retter sin årlige høstfestdag med et møte i Festsalen på Katedralskolen lørdag den 20de kl. 19 (kl. 9.30 presis).
Professor dr. Th. Vogt vil gi en kort blokkert over legemets Peder Ascanius' selskaps medlem fra 1788. Deretter vil pianist Erling Wiseth spille Johan David Berlings «Sonatina», komponert og tilrettet fra den Karen Ansel 1702.
Dagens høstfestdag holdes av professor dr. Bergsgård og omhandler «Rebecke og Chav Engelsen» som nasjonal politiker. Musikken fremføres av Einar Oubranen-Morgen i Fuglebretka, hvorefter utdeling av Gullmannmedaljen finner sted.
Det er adgang for alle til å overvære møtet. Inngangen er denne dag fra Katedralskolen i Munkegaten.

Ekke-bispevisninger.
Biskop Charles Bruff og Hjørdis Gunde, Oslo.
Hendelselens John Edv. Skjog, og Roray Linn, Selbu.

Samemisjonen i Norge 50 år.

Forkynnelse og stort socialt virke.

Barne- og gamleheim, sykestuer og skoler.

1500 foreninger og 20,000 medlemmer.

Pressen var igår formiddag innbudt til et møte på Norges Finnemisjonsselskaps Kontorer i Dronningens gate 23, til en orientering i anledning av at Samemisjonen den 28. februar feirer 50 års jubileum. Festlighetene blir som vi vet har allerede henlagt til søndag den 27. februar.
Samemisjonens generalsekretær Sigurd Heiervang, holdt et kort foredrag, hvorefter man fikk se en overraskende interessant film fra samemisjonen i Norge var biskop i Hålogaland, Skaar. Han sendte ut et opprop i 1888 til de norske kristne om å komme sammen for å hjelpe. Dette førte til et spesielt misjonsarbeide blandt samene. Det blev kalt Norsk Finnemisjon. I tidligste tid var det som man arbeidet for passivt og så dannedes Det norske lutherske Finnemissionsforbund ved prestens O. Lerbach i 1910. Disse to misjoner blev sammenluttet på møte i Bergen 1925 under navnet Norges Finnemissionselskap og også Samemisjonen kaldt. Hovedsetet for Samemisjonen var i de første år på Tromsø og Hålogalands bispedømme var gjeme misjonens formann (Bickmann og Dietrichson). Formann var også i en del år rektor, stiftsråd Qvigstad, som er

Finnemisjonens hjem i Norge.

den eneste gjemlevende av stiftene. I 1917 flyttet samemisjonen sitt hovedkvarter fra Tromsø til Trondheim. Formann i flere år var sogneprest Hornemann, som har nedlagt et opofrende, idetialistisk arbeid for samer i Norge (vi husker ham da han søkte prestekallet Loppa, som ingen vilde ha. Hornemann var da 57 år gammel!) som påkjøpelse for sitt store arbejde i samemisjonen har sogneprest Hornemann motatt St. Chavorden.

Formann etter Hornemann blev sogneprest Sigurd Berg, som tidligere hadde vært generalsekretær i samemisjonen. Han blev avløst av sogneprest Heiervang, som nu er fungerende sekretær med bopel i Trondheim.
En av dem som i 40 år har nedlagt et uopgitt og allsomt arbejde i denne misjon er sekretær Bertrand M. Nilssen, også bosatt her i byen.

Finnemisjonens stifter, biskop Skaar.

Religiøs forkynnelse —

Det første man måtte ta fatt på for å møte samene med kristen påvirkning var å få testamentene og bibel oversatt fra norsk til samisk. Det nye testamente foret oversatt i 1888. Det gamle testamente blev oversatt

Det sociale arbejde.

I de senere år har det reist sig et stort og omfattende socialt arbejde for samefolket, som særlig Finnmark lever i dårlige og fattigslige gammer, usundt og utrygelig. — Samemisjonen drives ved frivillige gaver med ganske lite statsstøtte. Om utviklingen får man beskjed når man hører at det første års budgett var på 3700 kroner og det nuvæ-

Generalsekretær, sogneprest Heiervang.

Det er alltid morsomt å by sine gjester noe virkelig godt. Selv den mest kresne skjønner vil nyte Deres te når det er

Tea of Kings King of Teas since 1826

HORNIMAN'S TE

Norges Finnemisjonsselskaps nuværende formann, sogneprest Sigurd Berg.

rende er på 370,000 kroner årlig. Norges Finnemisjonsselskap har tilsluttet 1500 foreninger med 20,000 medlemmer. I det sociale virke er beskjettiget 10 sykepleiersker.

I jubileumsåret driver samemisjonen følgende:

7 barnehjem — 5 gamlehjem — 2 sykestuer, 2 barneskoler og 2 ungdomsskoler. På Tromsø har man vannforening. Best kjent for lagene er vel internatskolen Haviken skolehjem ved Namøen. — Siden 1938 driver man samisk ungdomsskole i Karasjøen, forebygg i Lende lokaler, men i det håp å få reist egne ungdomsskoler for denne spesielle samiske skole. Til denne skolen er skillingen stor — det meldes sig sid 46, men man kan ikke ta mer enn 24.

Efter denne utgreling fikk vi se en film som var i ganske sjelden grad instruktiv og som bragte oss nær Finnmark og samerforhold. Aldri har jeg sett på film renstokket og gammle så nær. — I all sin fattigslighet og usundhet, gren gammle innøst oss — og en liten tanke, forment for det kan ikke har sett. Når Paulus taler om det åndelige legeme, er det for ham et uttrykk for det han ikke har sett. Ikke bevise hvorledes vi skal opstille Eksempelen viser på den ene side hva vi vet — på den annen side hva vi ikke vet. Den jordiske fremtredelseform er imidlertid forskjellig. Vi vet hvordan vårt legeme er idag, men ikke hvordan det blir. Legemet forvandles i livet med legemet som blir til plante. Når Paulus taler om det åndelige legeme, er det åndelige legeme som skal være til vår nye tilværelsesform — til Guds tilværelsesform.

forskjell på sjø og fjellinnen — den sarte er et valkers fulkford der oppe i Finnmarkens vidder. M-x.

Bibeltime i Domkirken
Ved pastor Henrik Hauge.

I Korinterbrev 15, 35-58.
Paulus vil i v. 35-41 ikke fore noget bevis for den kristne opstandelse, han vil ikke bevise et dogme, men han vil rydde vei for troen på den kristne opstandelse mulighet. Han tar frem analogier. Det første bilde han bruker er kornet — seden som vokser til en plante. Han fremhever at der er en forbindelse mellom kornet som legges i jorden og den planten som kommer frem. På samme måte er det en forbindelse mellom dette jordiske legeme og legemet i opstandelsen. Der er enhet mellom kornet og planten, slik også enhet mellom vårt nuværende legeme og opstandelseslegemet.
Det annet denne analogi vil si er at naturen viser en organisk forbindelse mellom de to ting som er forskjellige. Mens kornet der skapes det nye, gjennom døden forvandles det levende i kornet til plante. Slik er det intet i veien for at vi kan opstå efter døden med vist forskjellig legeme fra det vi nu har.

Det annet bilde Paulus bruker er kjettet. Der er mange former for kjettelighet, der er forskjell på kjett — dyr og mennesker —, men felles er dette at de er legemer hvori der lever noget. Paulus vil ikke bevise hvorledes vi skal opstille Eksempelen viser på den ene side hva vi vet — på den annen side hva vi ikke vet. Den jordiske fremtredelseform er imidlertid forskjellig. Vi vet hvordan vårt legeme er idag, men ikke hvordan det blir. Legemet forvandles i livet med legemet som blir til plante. Når Paulus taler om det åndelige legeme, er det åndelige legeme som skal være til vår nye tilværelsesform — til Guds tilværelsesform.

Hvad vil Paulus egentlig med dette om opstandelsen? Det er ikke for å dyrke teori at Paulus interesserer sig for den legemlige opstandelse. Paulus taler om «legemet» fordi vi skal bevare vår individualitet på den annen side — vi skal være oss selv. Vi skal ikke flytte sammen i en masse, men leve som de mennesker vi er — som enkeltmennesker. På gjelder det om i dette liv å være hengitt til Gud med hele vårt legeme, ånd — sjel. Legemet gjæ oss til enkeltpersoner, legeme og ånd kan ikke skilles. Paulus vil si at når vi går over i den annen verden skal vi bevare vår egenart. Her i tiden er vi bærere av våre legemer — den første Adams bilde, men som levende vesener skal vi gå inn i den annen verden og bære den himmelske bilde (v. 49).
At vi skal opstå med åndelige legemer betyr at vi skal kjønne hverandre igjen på den annen side — vi skal møtes igjen.

Er det kjedsomelig i den andre verden? Bare hvile! Vi må være varsom med forestillingene. Men vi kan få en anelse om det i hvad vi oplever i de helliges samfund —